

Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland

Jaarrapport 2016

Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland
Postbus 90170
5000 LM Tilburg
E-mail: spun@achmea.nl
Telefoon: (013) 462 19 92
Internetsite: www.spun.nl

Inhoud

1	Voorwoord van de voorzitter	7
2	Het jaar 2016 in cijfers	8
3	Bestuursverslag	9
3.1	<i>Uitvoering Unisys pensioenregelingen.....</i>	9
3.1.1	Doelstelling	9
3.1.2	Uitvoerbaarheid	9
3.1.3	Deelnemers	10
3.2	<i>Algemene ontwikkelingen.....</i>	10
3.2.1	Behaalde beleggingsresultaten	10
3.2.2	De marktrente daalde	12
3.2.3	 en dat gold ook voor de rekenrente.	12
3.2.4	Kostendekkende premie 2017	12
3.3	<i>Dekkingsgraad.....</i>	13
3.3.1	Verschillende dekkingsgraden	13
3.3.2	Verandering in dekkingsgraad.....	14
3.3.3	Financiële positie	14
3.4	<i>Governance ontwikkelingen.....</i>	15
3.4.1	Bestuur	15
3.4.2	Zelfevaluatie bestuur.....	15
3.4.3	Visitatie	16
3.4.4	Verantwoordingsorgaan	16
3.4.5	Diversiteit	16
3.5	<i>Bestuursbesluiten en opvolging aanbevelingen; de verantwoording.....</i>	16
3.5.1	Realisatie strategische doelstelling	16
3.5.2	Behaalde rendementen: goed of slecht?	17
3.5.3	Beleidsvoornemens 2016.....	17
3.5.4	Toekomst pensioenfonds	18
3.5.5	Financieel toetsingskader	18
3.5.5.1	<i>Beleidsdekkingsgraad.....</i>	<i>18</i>
3.5.5.2	<i>Vereist eigen vermogen.....</i>	<i>19</i>
3.5.5.3	<i>Toeslagverlening.....</i>	<i>19</i>
3.5.5.4	<i>Haalbaarheidstoets</i>	<i>19</i>
3.5.6	Beleggingen.....	20
3.5.6.1.	<i>Herinrichting matching portefeuille</i>	<i>20</i>
3.5.6.2.	<i>Renterisico</i>	<i>20</i>
3.5.6.3.	<i>Brexit</i>	<i>21</i>
3.5.7.	Indexatie 2016 en 2017.....	22
3.5.8.	Herstelplan 2015.....	22
3.5.9.	Aanbevelingen verantwoordingsorgaan	22

3.5.10.	Aanbevelingen certificerend actuaris.....	23
3.5.11.	Aanbevelingen accountant.....	23
3.5.12.	Code pensioenfondsen	24
3.5.13.	Overige bestuursbesluiten 2016.....	26
3.5.13.1.	<i>Nieuwe overlevingstafels.....</i>	<i>26</i>
3.5.13.2.	<i>Pensioen 1-2-3.....</i>	<i>27</i>
3.5.13.3.	<i>Protocol vermissing</i>	<i>27</i>
3.5.13.4.	<i>Draaiboek vervanging directeur</i>	<i>27</i>
3.6.	Compliance.....	27
3.6.1.	Naleving gedragsregels verbonden personen.....	27
3.6.2.	Compliance uitbesteding.....	28
3.6.2.1.	<i>Compliance MN.....</i>	<i>28</i>
3.6.2.2.	<i>Compliance Syntrus Achmea Pensioenbeheer.....</i>	<i>28</i>
3.6.3.	Klachtenregeling	29
3.6.4.	Datalekken.....	29
3.7.	Toezichthouder.....	29
3.8.	Vooruitblik 2017.....	30
3.8.1.	Dossiers met externe aanleiding	30
3.8.2.	Beleidsvoornemens bestuur.....	30
3.9.	Gebeurtenissen na balansdatum.....	31
4.	Pensioenregelingen.....	32
4.1.	Verwijzing.....	32
4.2.	Wijzigingen in 2016.....	32
4.3.	Toeslagverlening.....	32
4.3.1.	Wettelijk kader	32
4.3.2.	Toeslagen op pensioenuitkeringen in het verleden	32
4.3.3.	Toeslagen in 2016 op middellood pensioen	33
4.3.4.	Toeslagen in 2016 uit hoofde van de overgangsregeling	33
4.3.5.	Toeslagen in 2017	33
4.3.6.	Inhaaltoeslag	33
4.4.	Resultaat op premie.....	34
5	Communicatie.....	35
5.1.	Beleidsplan.....	35
5.2.	Uitvoeringsplan.....	35
5.3.	Overige activiteiten.....	36
6.	Vermogensbeheer.....	37
6.1.	Doelstelling.....	37
6.2.	Strategisch beleggingsbeleid.....	37
6.3.	Uitvoering strategisch beleid.....	38
6.3.1.	Investmentstructuur	38

6.3.2.	Basisscenario	39
6.4.	Portefeuille samenstelling.....	39
6.4.1.	Beleggingen per 31 december 2016	39
6.4.2.	Matching portefeuille – korte toelichting	40
6.4.3.	Return portefeuille – korte toelichting	40
6.5.	Rente-afdekking	40
6.6.	Valuta-afdekking.....	40
6.7.	Beleggingsresultaten	40
6.7.1.	Rendementen	41
6.7.2.	Toelichting relatieve rendementen	41
6.7.3.	Rente-afdekking.....	41
6.7.4.	Valuta-afdekking	42
6.8.	Kosten vermogensbeheer.....	42
6.9.	Verantwoord beleggen	42
6.10.	Beleggen in Nederland.....	43
6.11.	Governance vermogensbeheer.....	43
7.	Actuariële verslag.....	46
7.1.	Technische voorzieningen	46
7.2.	Actuariële analyse	47
7.3.	Solvabiliteit	47
7.4.	Oordeel actuaris	48
8.	Uitvoeringskosten	49
8.1.	Algemeen	49
8.2.	Kosten vermogensbeheer.....	49
8.2.1.	Kosten als percentage belegd vermogen	49
8.2.2.	Kostensoorten.....	49
8.2.3.	Toelichting bij verschillende categorieën.....	50
8.2.4.	Vergelijking met eerdere jaren	52
8.2.5.	Aansluiting met jaarrekening	52
8.3.	Kosten pensioenbeheer.....	53
8.3.1.	Kosten per deelnemer.....	53
8.3.2.	Vergelijking met realisatie 2015 en begroting 2016	53
8.3.3.	Vaste versus variabele kosten	53
8.4.	Liquidatiekosten	54
9.	Beschikbare premieregeling	55
9.1.	Algemeen	55
9.2.	Portefeuilleverdeling	55
9.3.	Zorgplicht bij opting out.....	56

9.4.	<i>Beheer portefeuille lifecycle mix.....</i>	56
9.5.	<i>Uitbestedingsrisico</i>	56
9.6.	<i>Wet verbeterde premieregeling</i>	57
9.7.	<i>Zorgplicht in 2016</i>	57
10.	Risicomanagement	58
10.1.	<i>Risicobeheersing</i>	58
10.2.	<i>Integrale benadering</i>	58
10.3.	<i>Risicobeleid en doelstellingen</i>	58
10.4.	<i>Risicohouding</i>	59
10.4.1.	Risicohouding toegelicht	59
10.4.2.	Kwantitatieve risicohouding.....	59
10.5.	<i>Balansmanagement.....</i>	60
10.6.	<i>Risico's vermogensbeheer.....</i>	60
10.6.1	Solvabiliteitsrisico.....	60
10.6.2.	Prijrisico	60
10.6.3.	Renterisico	61
10.6.4.	Valutarisico	61
10.6.5.	Kredietrisico	61
10.6.6.	Liquiditeitsrisico	61
10.6.7.	Uitbestedingsrisico vermogensbeheer	62
10.7.	<i>Overige risicocategorieën</i>	63
10.7.1.	Uitbestedingsrisico pensioenbeheer.....	63
10.7.2.	Langlevens- en kortlevensrisico.....	63
10.7.3.	Sponsorrisico	64
10.7.3.1.	<i>Faillissementsrisico</i>	64
10.7.3.2.	<i>Financieringsrisico</i>	64
10.7.3.3.	<i>Beëindiging van relatie met sponsor</i>	64
10.7.3.4.	<i>Grote veranderingen in deelnemersbestand</i>	64
10.7.3.5.	<i>Belangenverstrengeling.....</i>	65
10.7.3.6.	<i>Administratieve risico's.....</i>	65
10.7.4.	Integriteitsrisico.....	65
11.	Profiel & Organisatie	67
11.1.	<i>Oprichting</i>	67
11.2.	<i>Missie, visie, doelstellingen.....</i>	67
11.2.1.	Waar staat SPUN voor?.....	67
11.2.2.	Wat is de zienswijze van het bestuur?	67
11.2.3.	Wat wil het pensioenfonds bereiken?	67
11.3.	<i>Bestuur.....</i>	67
11.4.	<i>Verantwoordingsorgaan.....</i>	68
11.5.	<i>Intern toezicht</i>	68
11.6.	<i>Organogram SPUN</i>	69

11.7. Commissies	69
11.7.1. Algemeen	69
11.7.2. Beleggingscommissie	69
11.7.3. Klachtencommissie	69
11.7.4. Communicatiecommissie	70
11.7.5. Personeelscommissie	70
11.8. Uitbestedingsrelaties en advisering	70
11.8.1. Algemeen	70
11.8.2. Externe deskundigen	70
11.8.3. Accountant en actuaris	70
11.9. Geschiktheid van bestuur	70
11.10. Transparantie	71
11.11. Diversiteit	71
11.12. Nevenfuncties	71
11.13. Compliance & gedragscode	72
11.13.1. Gedragscode en naleving	72
11.13.2. Risico-analyse integriteit	72
11.13.3. Uitbesteding	72
11.14. Klachtenregeling	72
11.15. Uitgangspunten beleggingsbeleid	72
11.15.1. Verklaring beleggingsbeginselen & investment beliefs	72
11.16. Extern toezicht	73
11.16.1. Prudentieel en materieel toezicht	73
11.16.2. Gedragstoezicht	73
11.17. Corporate Governance Code	73
12. Verantwoording en intern toezicht	74
12.1. Oordeel verantwoordingsorgaan	74
12.2. Bestuurlijke reactie	75
12.3. Oordeel intern toezicht	76
12.4. Bestuurlijke reactie	77
13. Jaarrekening	79
13.1. Balans per 31 december	80
13.2. Staat van baten en lasten	81
13.3. Kasstroomoverzicht	83
13.4. Algemene toelichting	84
13.5. Toelichting op de balans	92
13.6. Toelichting op de staat van baten en lasten	110
14. Overige gegevens	116

<i>14.1. Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten</i>	<i>117</i>
<i>14.2. Actuariële verklaring</i>	<i>118</i>
<i>14.3. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant</i>	<i>120</i>
Bijlage 1 Personalialia.....	127
1.1 Bestuur	127
1.2 Verantwoordingsorgaan.....	127
1.3 Beleggingscommissie.....	127
1.4 Personeel.....	127
1.5 Diversiteit	128
Bijlage 2 Pensioenregelingen	129
2.1 Hoofdpijnen pensioenregelingen	129
2.2 Hybride pensioenregeling	129
2.3 Beschikbare premieregeling voor deelnemers vanaf 1 september 2012	130
2.4 Indexatie	130
Bijlage 3 Kerncijfers	131
Bijlage 4 Kosten vermogensbeheer per categorie.....	135
Bijlage 5 Verantwoord beleggen	137
5.1 Principles for Responsible Investment	137
5.2 Leidende beginselen.....	137
5.3 Uitvoering van het beleid	137
5.3.1 Actief aandeelhouderschap.....	138
5.3.2 ESG-integratie.....	138
5.3.3 Uitsluiting	138
5.3.4 Thematische beleggingen.....	138
5.3.5 CO2 footprint.....	138
5.4 Resultaten.....	139
Bijlage 6 Verloopstaat deelnemers	140

1 Voorwoord van de voorzitter

In mijn voorwoord bij het jaarverslag 2015 schreef ik dat 2016 een zeer belangrijk jaar voor het pensioenfonds zou worden. Bovenaan de agenda van het bestuur stond -en staat- de besluitvorming over de toekomst van het pensioenfonds. Centraal staat de vraag of voortzetting van SPUN wel in het belang van onze deelnemers is. Dat vereist een zorgvuldig besluitvormingsproces en een gedegen afweging van de criteria aan de hand waarvan verschillende alternatieve uitvoeringsmodellen kunnen worden beoordeeld. Het bestuur heeft de nodige stappen gezet maar is in 2016 nog niet tot besluitvorming kunnen komen. Daarvoor zijn de nodige redenen aan te geven. Bovenal blijkt het een tijdrovend proces te zijn, waarin veel informatie wordt verzameld en verwerkt. Continue vindt de afweging plaats, wat heeft prioriteit en wat is van minder belang. We bespreken de verschillende stappen met enige regelmaat met de vertegenwoordigers van de belanghebbenden. Bij het schrijven van dit voorwoord heeft het bestuur besloten om gesprekken aan te gaan met een Algemeen Pensioenfonds (APF) met de intentie om uiterlijk per 31 december 2017 de bezittingen en pensioenverplichtingen over te dragen. Dat besluit tot de liquidatie van het pensioenfonds is toch vooral genomen in het belang van onze deelnemers. Door vergrijzing en ontgroening is het pensioenfonds kwetsbaar geworden, ondanks dat de resultaten het voorbije jaar goed zijn geweest. De actuele stand van zaken in dit toekomst pensioenfonds dossier treft u aan op de SPUN website en in de digitale nieuwsbrief.

Naast het toekomst pensioenfonds dossier hield vooral de ontwikkeling van de rente ons bezig. Een lage rente is heel nadelig voor een pensioenfonds. Weliswaar worden de beleggingen meer waard ("we zijn nog nooit zo rijk geweest") maar ook de verplichtingen om in de toekomst pensioen uit te keren, stegen gedurende het kalenderjaar tot ongekende hoogte. SPUN stuurt op de dekkingsgraad, de verhouding tussen de verplichtingen en de bezittingen. Vanwege de al maar dalende rente gedurende de eerste 9 maanden van het jaar 2016, monitort het bestuur op weekbasis de gevolgen daarvan voor de financiële gezondheid van het pensioenfonds. Ieder kwartaal beoordeelt het bestuur in welke mate het risico op lagere rentes moet worden afgedekt.

Aan het einde van het jaar staat de 'echte' dekkingsgraad op 104,3%. Dat is boven het wettelijke minimum van 104%. De wettelijke dekkingsgraad, ook wel beleidsdekkingsgraad blijft daar met 102,8% echter bij achter. Dat is het gevolg van de gehanteerde berekeningswijze, daar zit een na-ijl effect in. In de eerste 5 maanden van 2017 steeg de 'echte' dekkingsgraad van 104,3% naar 108,0%, terwijl de beleidsdekkingsgraad steeg van 102,8% naar 105,2%. Daarmee is het gevaar van het moeten verlagen van de pensioenen voorlopig afgewend.

Ten slotte dank ik u voor het in het bestuur gestelde vertrouwen,

Hoofddorp, 14 juni 2017.

Namens het SPUN bestuur
Ir. W.P. Brandse

2 Het jaar 2016 in cijfers

Aantal deelnemers: 244
Aantal gewezen deelnemers: 1.116
Aantal pensioengerechtigden: 1.311

Beleidsdekkingsgraad:
102,8%

Actuele dekkingsgraad:
104,3%

Kosten pensioenbeheer
per deelnemer:
€ 544

Kosten vermogensbeheer
als % x gem. belegd vermogen:
0,038%

Totaal rendement:
9,5%

Rendement matching portefeuille:
9,3%

Rendement return portefeuille:
10,1%

Een overzicht van de belangrijkste kerncijfers over de afgelopen jaren staat in bijlage 3.

3 Bestuursverslag

3.1 Uitvoering Unisys pensioenregelingen

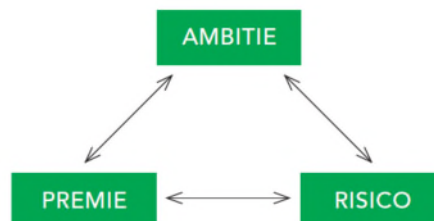
3.1.1 Doelstelling

SPUN wil zo goed mogelijk uitvoering geven aan de pensioenovereenkomsten die Unisys Nederland heeft afgesloten met haar (gewezen) werknemers. SPUN wil op een betrouwbare en professionele wijze een goede pensioenvoorziening voor de deelnemers en pensioengerechtigden verzorgen. Het beheren van het pensioenvermogen gebeurt tegen verantwoorde risico's en op een maatschappelijk verantwoorde wijze.

De primaire doelstelling ligt bij het nakomen van de nominale¹ pensioentoezeggingen. Secundair geldt dat, wanneer de financiële positie van het pensioenfonds het toelaat, de pensioenaanspraken en – uitkeringen worden verhoogd. Het bestuur besluit jaarlijks of een toeslag (indexatie) kan worden verleend, rekening houdend met de financiële positie van het pensioenfonds en de wettelijke indexatieregels.

3.1.2 Uitvoerbaarheid

De uitvoering van de Unisys pensioenregeling moet passen bij de missie, visie en doelstellingen van het pensioenfonds. Zie verder hoofdstuk 11. Bij wijzigingen in de pensioenregeling toetst het pensioenfonds of deze nog steeds uitvoerbaar en financierbaar is.

De wijze van uitvoering van de Unisys pensioenregeling is vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst tussen de werkgevers en het pensioenfonds. De driehoek geeft het kader weer waarbinnen de pensioenregelingen moeten worden uitgevoerd. De driehoek bestaat uit: i) de ambitie van de pensioenregeling (dat blijkt onder meer de hoogte van pensioenopbouw, het streven naar indexatie), ii) de hoogte van de premie en iii) de mate waarin beleggingsrisico wordt genomen. Deze 3 elementen beïnvloeden elkaar. De financiële positie van het pensioenfonds speelt daarin een grote rol: het beïnvloedt de ruimte om afspraken te maken over ieder van deze drie elementen.

Evenwichtige belangenafweging is een centraal begrip in de aansturing van een pensioenfonds. Het bestuur wordt geacht bij de uitvoering van de Unisys pensioenregelingen zich te richten naar de belangen van de bij het pensioenfonds betrokken deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden, de pensioengerechtigden en de werkgever en ervoor te zorgen dat deze belanghebbenden zich door het bestuur op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen.

Wat betekent de evenwichtige belangenafweging voor deelnemers? De evenwichtige afweging van alle betrokken belangen is richtinggevend voor de te nemen bestuursbesluiten. Het bestuur moet alle bij een besluit in het geding zijnde belangen onderzoeken en een besluit nemen waarin alle belangen zijn meegewogen.

¹ Een nominaal pensioen is een pensioen dat niet wordt aangepast aan de gestegen prijzen.

3.1.3 Deelnemers

Onderstaande tabel geeft weer de aantallen deelnemers per einde boekjaar voor wie SPUN de pensioenregelingen uitvoert.

Groepen deelnemers	Stand eind 2015	Bij	Af	Stand eind 2016
Actieven	284	34	74	244
Gewezen deelnemers	1.131	66	81	1.116
Pensioengerechtigden:	1.279	104	72	1.311
- Ouderdomspensioen	982	76	48	1.010
- Arbeidsongeschiktheidspensioen	0	0	0	0
- Partnerpensioen	276	27	18	285
- Wezenpensioen	21	1	6	16
Totaal	2.694	204	227	2.671

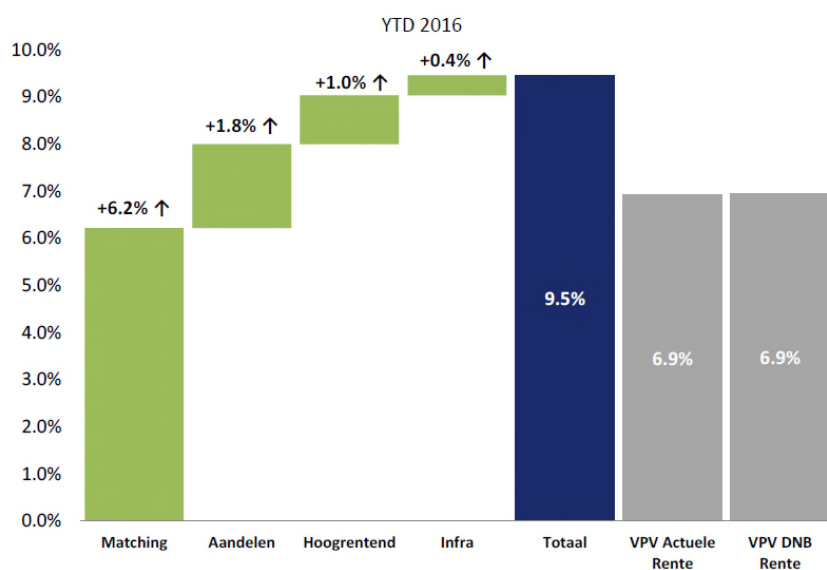
3.2 Algemene ontwikkelingen

3.2.1 Behaalde beleggingsresultaten

Het beleggingsbeleid 2016 ging uit van een economische normalisatie na de financiële crisisjaren. De verwachte rendementen liggen in dat scenario op een lager niveau dan op basis van historische gegevens kan worden aangenomen. In dat scenario past de verwachting voor een licht stijgende rente. Dat scenario is niet bewaarheid in 2016, mede als gevolg van het beleid van de centrale banken. Zo bereidde de Europese centrale bank, de ECB, haar opkoopprogramma in 2016 al maar verder uit. De gevolgen daarvan waren aanzienlijk met een fors dalende rente gedurende de eerste negen maanden van 2016. In het vierde kwartaal keerde het tij.

Het beleggingsbeleid heeft in 2016 al met al geresulteerd in een overall rendement van 9,5%. Het rendement op de zakelijke waarden, zoals aandelen, bedroeg 10,1%.

Uit onderstaande tabel blijkt met welke beleggingscategorieën het rendement werd behaald. Uit de tabel blijkt verder de verhouding tussen het behaalde rendement en het rendement op de pensioenverplichtingen. Als gevolg van dat hogere rendement op de beleggingen steeg de dekkingsgraad.

In het beleggingsplan 2016 is vastgelegd hoe de beleggingsportefeuille wordt aangepast ten opzichte van het jaar daarvoor. Een aantal van die wijzigingen heeft goed uitgepakt, een aantal minder. Dat wordt hieronder verwoord.

Verhouding matching – return portefeuille

Gedurende 2016 is de returnportefeuille licht overwogen ten opzichte van de strategische weging van 30%. De gemiddelde verhouding matching – return portefeuille bedroeg 68% - 32%. Aangezien het rendement van de return portefeuille met 10,1% hoger was dan het rendement van de matching portefeuille (9,3%) had deze overweging per saldo een licht positieve bijdrage aan het rendement.

Rente-afdekking

SPUN hanteert voor het afdekken van het renterisico een dynamische rentestaffel (zie verder paragraaf 3.6.5.6. Op basis van deze staffel was de norm van de rente-afdekking tot en met het tweede kwartaal 60%. Hoewel in de tweede helft van het jaar de norm van de rentehedge volgens de staffel 55% kon bedragen, heeft het pensioenfonds besloten het volume te handhaven op 60%. Aangezien de rente in de 2e helft van het jaar per saldo is gestegen, heeft deze beslissing negatief bijgedragen aan het rendement.

In 2016 heeft het bestuur tot twee keer toe besloten de mate van afdekking van het rente risico niet te verlagen, terwijl het beleidskader dat wel aangaf. In juni 2016 heeft het bestuur overwogen dat een afwijking van het beleid is gerechtvaardigd, gelet op de economische onzekerheid op dat moment. De economische gevolgen van een Brexit waren hoogst onzeker. Daarnaast speelde een rol dat de actuele dekkingsgraad slechts een fractie boven de 100% noteert. Een lagere actuele dekkingsgraad belemmert het herstel van de financiële situatie en de kans daarop is aanwezig bij het meer 'openzetten' van het renterisico.

In november werd voor een tweede maal besloten het afdekkingspercentage niet verlagen van 60% naar 55%. Het bestuur heeft toen overwogen dat er enerzijds ruimte is voor een lager percentage, mede ingegeven door de stabiele dekkingsgraad en de lage rentestand. Anderzijds zag het bestuur voldoende risicoscenario's waarmee rekening moest worden gehouden. Als belangrijkste risicoscenario's werden gezien een 'Ineffectief ECB-beleid', een 'Harde landing van de Chinese economie' en een 'Einde aan de US-expansie'. Daar kwam nog bij de economische onzekerheid op de financiële markten als gevolg van de verkiezingsoverwinning van Trump. Het bestuur wilde bovendien de kans verkleinen dat de dekkingsgraad tegen het einde van het jaar onder de kritische dekkingsgraad zou kunnen dalen.

Naast het volume van de rentehedge spelen ook andere factoren een rol bij de bepaling van de effectiviteit van de rente-afdekking. Uit een analyse blijkt dat de verschillende beleggingsproducten

binnen de rente-afdekking een fors positieve bijdrage opleveren. SPUN heeft een aanzienlijke positie in langlopende Duitse en Nederlandse staatsobligaties en juist deze obligaties werden duurder, doordat de vraag in de loop van het jaar toenam. Een andere positieve factor was dat SPUN naast de staatsobligaties ook belegt in particuliere Hypotheken en Euro investment grade bedrijfsobligaties.

Transacties binnen de portefeuille

Gedurende het eerste kwartaal werden enkele transacties verricht voortvloeiend uit het beleggingsplan 2016. Het ging om een uitbreiding van de positie in Europees hoogrentende bedrijfsobligaties en Europese aandelen. In het derde kwartaal werden enkele transacties binnen de matching portefeuille doorgevoerd. Het betrof een gedeeltelijke afbouw van Duitse staatsobligaties ten gunste van Euro investment grade bedrijfsobligaties en cash, benodigd voor pensioenuitkeringen. Deze transacties hebben in beperkte mate positief bijgedragen aan het resultaat.

3.2.2 De marktrente daalde

De dekkingsgraad is een maatstaf voor de financiële 'gezondheid' van een pensioenfonds. De dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de beleggingen aan de ene kant en pensioenverplichtingen aan de andere kant. Verreweg de belangrijkste risicofactor voor het pensioenfonds is de rente. De rente beïnvloedt zowel de waarde van de beleggingen, als de waarde van de pensioenverplichtingen². Een verandering in de rente heeft een groter effect op de waarde van de verplichtingen dan op de waarde van de beleggingen. Dit verschil in de balans van het pensioenfonds wordt wel het renterisico genoemd.

De actuele of marktrente³ daalde van begin van het jaar van 1,43% naar 1,06% aan het einde van het jaar. Door de rentedaling nam de waarde van de pensioenverplichtingen toe. Hogere verplichtingen hebben een negatief effect op de actuele dekkingsgraad⁴.

3.2.3 en dat gold ook voor de rekenrente.

SPUN moet daarnaast rekening houden met een voorgeschreven rekenrente, de zogenoemde DNB rente⁵. De DNB rente daalde van begin van het jaar van 1,54% naar 1,17% aan het einde van het jaar. De DNB rente is hoger van de marktrente vanwege de zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR)⁶. De UFR is de maatgevende rentefactor voor leningen met een looptijd langer dan 20 jaar. De UFR compenseert als het ware de daling van de actuele rente.

Wat is de betekenis van de rekenrente voor de deelnemers? Bij het toepassen van een hogere rekenrente dan de marktrente worden de pensioenverplichtingen te laag vastgesteld en dat leidt tot een te hoge dekkingsgraad. Op basis van die te hoge dekkingsgraad worden de pensioenen geïndexeerd, terwijl daar niet voldoende 'geld' voor in het pensioenfonds aanwezig is. De gevolgen van het toepassen van een te hoge rekenrente worden dan dus doorgeschoven naar de toekomst.

3.2.4 Kostendekkende premie 2017

Het bestuur heeft in december 2016 berekend dat de kostendekkende premie naar verwachting in 2017 stijgt naar 27,9% (in 2016: 26,3%) van de loonsom. De premie past daarmee nog precies binnen premie-afpraak met de werkgever; voor 2017 bedraagt de verschuldigde premie 28% van de loonsom. Op basis van deze berekening hoeft het opbouwpercentage niet te worden aangepast

² De pensioenverplichtingen zijn de verplichtingen van het pensioenfonds om nu en in de toekomst de toegezegde pensioenen uit te keren.

³ Dit geldt voor een gewogen, gemiddelde rente

⁴ Bij de berekening van de actuele dekkingsgraad wordt rekening gehouden met de verplichtingen gewaardeerd tegen de marktrente.

⁵ DNB staat voor De Nederlandsche Bank. Dit is de toezichthouder op onder meer de Nederlandse pensioenfondsen. DNB stelt maandelijks de rente vast, waarmee het pensioenfonds voor toezichtdoeleinden de verplichtingen moet waarderen. Deze rekenrente wijkt dus af van de marktrente.

⁶ UFR is onderdeel van de rekenrente waarmee pensioenfondsen de waarde van de toekomstige pensioenverplichtingen berekenen.

(opbouwpercentage blijft 1,75%) en kan er een onvoorwaardelijke indexatie in de overgangsregeling (zie hoofdstuk 4) worden toegekend.

3.3 Dekkingsgraad

3.3.1 Verschillende dekkingsgraden

In onderstaande tabel worden de verschillende dekkingsgraden waarmee het pensioenfonds in 2016 te maken had op een rijtje gezet. Onder de tabel wordt een korte toelichting bij de verschillende dekkingsgraden gegeven.

Dekkingsgraad	31 december 2016
Beleidsdekkingsgraad	102,8%
Dekkingsgraad o.b.v. 'DNB rente'	106,5%
Actuele dekkingsgraad	104,3%
Reële dekkingsgraad	85,5%

Vereiste dekkingsgraad ⁷	112,6%
Minimaal vereiste dekkingsgraad ⁸	104,0%

Een dekkingsgraad van 100% geeft aan dat het pensioenfonds precies voldoende 'geld in kas heeft' om alle pensioenen te kunnen voldoen. SPUN moet over financiële buffers beschikken; de minimaal vereiste dekkingsgraad bedraagt 104%.

De *actuele* dekkingsgraad geeft de 'echte' financiële situatie van het pensioenfonds per 31 december 2016 weer. De beleggingen en de pensioenverplichtingen zijn in dat geval berekend tegen de marktrente per eind 2016. De actuele dekkingsgraad komt eind 2016 uit op 104,3%. Een verbetering ten opzichte van de actuele dekkingsgraad van eind 2015 met 3,9% punt. Maar bij een actuele dekkingsgraad van 104,3% is de financiële positie van het pensioenfonds nog steeds onvoldoende robuust. Daarvoor moet het pensioenfonds over een dekkingsgraad van 112,6% beschikken.

De *beleidsdekkingsgraad*, ook wel de wettelijke dekkingsgraad genoemd, is de graadmeter voor bijvoorbeeld het verlagen van de pensioenen en voor het verlenen van toeslagen. Deze beleidsdekkingsgraad is een 12maands gemiddelde van de dekkingsgraad berekend op basis van de 'DNB rente'. De beleidsdekkingsgraad komt eind december 2016 uit op 102,8%. Dat is 1,7%-punt lager dan eind 2015. Oorzaak van de daling is de middeling over de afgelopen 12 maanden, waarin de dekkingsgraad op basis van de 'DNB-rente' veelal lager was.

Zoals hiervoor gesteld moet SPUN ook rekening houden met een dekkingsgraad berekend *op basis van de 'DNB rente'*. In dit geval vindt de waardering van de pensioenverplichtingen plaats aan de hand van een door de toezichthouder voorgeschreven rekenrente. Die 'DNB rente' is niet gelijk aan de (actuele) marktrente en geeft dus niet de 'echte' financiële situatie van het pensioenfonds weer. De dekkingsgraad berekend volgens de DNB rente, bedroeg eind 2016 106,5%.

Een *reële* dekkingsgraad van 100% betekent dat het aanwezige vermogen voldoende is ter dekking van de pensioenverplichtingen, inclusief de verwachte prijsstijging. De weergegeven reële dekkingsgraad gaat er vanuit dat alle thans opgebouwde pensioenen in de toekomst jaarlijks worden verhoogd met de huidige inflatieverwachting.

⁷ Op grond van de Pensioenwet moeten de voorzieningen van het pensioenfonds volledige gedekt worden door bezittingen. Daarnaast moet het pensioenfonds aanvullend eigen vermogen aanhouden, het zogenoemde vereist eigen vermogen. Voor SPUN komt die eis uit op een vereist eigen vermogen van 12,6%

⁸ Het minimaal vereist eigen vermogen voor SPUN is 4%.

3.3.2 Verandering in dekkingsgraad

Aan de hand van de op basis van de 'DNB rente' berekende dekkingsgraad, kan de ontwikkeling van die dekkingsgraad in 2016 naar verschillende componenten inzichtelijke worden gemaakt. Ter vergelijking is ook de ontwikkeling van de dekkingsgraad in 2015 opgenomen in de onderstaande tabel.

	Verandering in dekkingsgraad in 2016	Verandering in dekkingsgraad in 2015
Beginstand 2016 / 2015	103,4%	106,8%
Herrekende beginstand 2015	-	106,7%
Premie	0,2%	0,2%
Uitkeringen	0,1%	0,2%
Toeslagen	0,0%	0,0%
Rentetermijnstructuur/toename pensioenverplichtingen	-6,8%	-3,9%
Rendement	9,7%	0,2%
Overige effecten	-0,1%	0,0%
Eindstand 2016 / 2015	106,5%	103,4%

De toezichthouder heeft in 2015 de definitie van het begrip dekkingsgraad enigszins aangepast. Pensioenfondsen, zoals SPUN, die naast een middelloon pensioenregeling ook een beschikbare premieregeling uitvoeren, moeten het vermogen dat in die beschikbare premieregeling is ondergebracht, meenemen in de berekening van de dekkingsgraad. Of anders gezegd, voorheen werd alleen rekening gehouden met vermogen 'risico pensioenfonds', nu ook met het vermogen 'risico deelnemers'. Het effect van die definitiewijziging bedroeg in 2015 0,1% punt. Dat effect is in bovenstaande tabel door de herrekende beginstand 2015 tot uitdrukking gebracht.

3.3.3 Financiële positie

De vermogenspositie per 31 december 2016 (respectievelijk 2015) is als volgt:

Vermogenspositie	31 december 2016 € mln.	31 december 2015 € mln.
Totale pensioenvermogen	484,021	453,050
Technische voorzieningen	454,461	438,084
Eigen vermogen	29,560	14,966
Minimaal vereist eigen vermogen	18,106	17,464
Vereist eigen vermogen	57,254	50,957

Het eigen vermogen steeg met € 14,594 mln., gelijk aan het in 2016 behaalde resultaat.

Het minimaal vereist eigen vermogen⁹ (VEV) is gelijk aan 4% van de technische voorzieningen¹⁰, oftewel € 18,106 mln. Het pensioenfonds beschikt per 31 december 2016 niet over het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV).

Het vereist eigen vermogen is gelijk aan 12,6% van de technische voorzieningen, oftewel € 57,254 mln. Het pensioenfonds beschikt derhalve per 31 december 2016 ook niet over het vereist eigen vermogen.

⁹ Zie voor de verdere uitleg van het begrip vereist eigen vermogen paragraaf 3.5.6.2.

¹⁰ De technische voorzieningen geven weer de waardering van de pensioenverplichtingen, oftewel de waarde van alle tot een bepaalde datum toegekende pensioenen en toeslagen. In de tabel zijn de verplichtingen voor risico pensioenfonds, de verplichtingen voor risico deelnemers en het garantiecontract samengeteld. Een garantiecontract is een vorm van herverzekering van risico's.

3.3.4 Onttrekkingen aan beleggingen

In 2016 is € 13 mln. (in 2015: € 11 mln.) aan de beleggingen onttrokken ter financiering van de ingegane pensioenen. In 2016 is € 15,3 mln. (in 2015: € 14,7 mln.) aan pensioenen uitbetaald. Het verschil is gefinancierd met de premie-inkomsten van het pensioenfonds.

3.4 Governance ontwikkelingen

Het bestuur is verantwoordelijk voor de juiste uitvoering van de pensioenafspraken, zoals die zijn overeengekomen in het arbeidsvoorwaardenoverleg. Het bestuur voert voor alle belanghebbenden van het pensioenfonds als 'goed huisvader' de pensioenregeling uit. Het bestuur stelt een missie, visie en doelstellingen op en draagt zorg voor een heldere beleids- en verantwoordingscyclus. Kortom, het bestuur bepaalt het beleid van het pensioenfonds, is eindverantwoordelijk en heeft de regie over alle werkzaamheden van het pensioenfonds.

Het intern toezicht, bij SPUN de visitatiecommissie (zie paragraaf 3.4.3), vervult een toezichttaak. De visiteurs toetsen het functioneren van het bestuur en de beheerste en integere bedrijfsvoering door het pensioenfonds. Daartoe beoordeelt de visitatiecommissie de beleids- en bestuursprocedures en – processen en de checks-and-balances binnen het pensioenfonds. Evenals de wijze waarop het pensioenfonds wordt aangestuurd en de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op lange termijn.

Het verantwoordingsorgaan (zie paragraaf 3.4.4) is bevoegd een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Belangrijk element in die beoordeling is de evenwichtige afweging van belangen bij de genomen bestuursbesluiten.

Om die rollen goed te kunnen vervullen is het van belang dat het bestuur de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan goed op de hoogte houdt van de gang van zaken. Dat komt onder meer tot uitdrukking in de tenminste vier overlegvergaderingen per jaar van het bestuur met het verantwoordingsorgaan en het beschikbaar stellen van documenten, waaronder de notulen van de bestuursvergaderingen.

3.4.1 Bestuur

De samenstelling van het bestuur is in 2016 niet gewijzigd. In maart 2016 stemde DNB in met de herbenoeming van R. Topsvoort (bestuurslid namens de werknemers).

Eind 2016 zijn de heren B. Hamaekers (bestuurslid namens de werkgevers) en J. Kleij (bestuurslid namens de pensioengerechtigden) voor herbenoeming voorgedragen, omdat hun zittingstermijn, volgens het vigerende rooster van aftreden, afliep. Er is geen verkiezing voor de vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden gehouden, wegens gebrek aan tegenkandidaten voor de heer Kleij, die zich herkiesbaar stelde. De vertegenwoordiger namens de werkgevers is door de werkgevers opnieuw voorgedragen. Begin 2017 heeft de toezichthouder, DNB, met de herbenoeming van beide heren ingestemd.

Het bestuur kent per het einde van het boekjaar nog wel een vacante zetel in de bestuursgroep werkgevers. Een kandidaat bestuurslid heeft zich om haar moverende reden terug getrokken. De werkgevers hebben aangegeven alsnog een kandidaat te zullen voordragen. Zie voor de samenstelling van het bestuur per eind 2016 bijlage 1.

3.4.2 Zelfevaluatie bestuur

Bij een bestuurlijke zelfevaluatie gaat het om het beoordelen van het functioneren van het bestuur. Doel van de evaluatie is dat het bestuur zelf benoemt wat beter kan en wat beter moet. De focus van de zelfevaluatie 2016 lag op het functioneren van het bestuur als collectief en dat van individuele bestuursleden. Het bestuur was positief over het verloop van de zelfevaluatie. De onderlinge beoordeling van elkaars competenties en van ieders bijdrage aan het functioneren van het bestuur als geheel werd zeer gewaardeerd. Het bestuur heeft vastgesteld dat de onderlinge samenwerking en het opereren als een team aan de eisen van alle leden voldoet.

3.4.3 Visitatie

De visitatiecommissie heeft haar jaarlijkse onderzoek in de periode november en december 2016 uitgevoerd. Dit onderzoek is gebaseerd op een studie van documenten van het pensioenfonds, besprekingen met het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de directeur van het pensioenbureau. De visitatie is in januari 2017 afgerond.

De visitatiecommissie heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De visitatiecommissie is tenminste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het bestuur en het verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag.

In paragraaf 12.3 is de volledige samenvatting van het visitatierapport 2016, inclusief aanbevelingen, opgenomen.

Het bestuur heeft zich inmiddels gebogen over de aanbevelingen van de bezoekers. De weergave daarvan is opgenomen in paragraaf 12.4

3.4.4 Verantwoordingsorgaan

In de personele bezetting van het verantwoordingsorgaan hebben zich in 2016 geen mutaties voorgedaan. Volgens het vigerende rooster van aftreden liep in juni 2016 de zittingstermijn af van 2 vertegenwoordigers namens de pensioengerechtigden, van 1 vertegenwoordiger namens de deelnemers en van de werkgeversvertegenwoordiger. De aftredende vertegenwoordigers namens de pensioengerechtigden en namens de werknemers stelden zich voor herverkiezing beschikbaar. Er zijn geen verkiezingen uitgeschreven wegens een gebrek aan tegenkandidaten, waarna de drie vertegenwoordigers door het bestuur zijn herbenoemd. De vertegenwoordiger namens de werkgevers was voor herbenoeming beschikbaar en is ook door het bestuur herbenoemd. Zie voor de samenstelling van het verantwoordingsorgaan per jaareinde bijlage 1.

Belangrijkste gespreksonderwerp met het verantwoordingsorgaan in 2016 was de toekomst van het pensioenfonds. In hoofdstuk 12 is het oordeel van het verantwoordingsorgaan over het handelen van het bestuur, over het gevoerde beleid evenals de beleidskeuzes voor de toekomst opgenomen.

3.4.5 Diversiteit

Een goede afspiegeling van het deelnemersbestand in het bestuur en de andere organen, draagt bij aan het verkrijgen van draagvlak voor de bestuursbesluiten. Diversiteit kan een positief effect hebben op het proces van de besluitvorming. Het bevorderen van de diversiteit binnen de geledingen van het pensioenfonds ligt primair bij de voordragende partijen. Het pensioenfondsbestuur kan faciliterend optreden wanneer knelpunten ontstaan. Diversiteit heeft betrekking op de samenstelling van de verschillende organen van het pensioenfonds. Dit wordt inzichtelijk gemaakt door de in bijlage 1 opgenomen tabel, waarin de verdeling van mannen, vrouwen en leeftijdscategorieën over de organen van het pensioenfonds is weergegeven. Het bestuur heeft in 2016 het diversiteitsbeleid vastgesteld.

Na de vaststelling van het diversiteitsbeleid zijn twee vacatures in het bestuur ontstaan. In de uitnodiging voor de kandidaatstelling is de 'kiesgroep pensioengerechtigden' uitdrukkelijk gewezen op het belang van een divers samengesteld bestuur. Uiteindelijk zijn de zittende bestuursleden herbenoemd, zonder dat er verkiezingen zijn uitgeschreven.

3.5 Bestuursbesluiten en opvolging aanbevelingen; de verantwoording

Hierna passeren de belangrijkste besluiten van het bestuur in 2016 de revue. De bestuursbesluiten worden kort toegelicht.

3.5.1 Realisatie strategische doelstelling

In hoeverre heeft het pensioenfonds haar strategische doelstelling (zie paragraaf 3.1.1) in 2016 gerealiseerd? De primaire doelstelling is het nakomen van de nominale pensioentoezeggingen. SPUN

heeft in 2016 de pensioenen niet hoeven te verlagen, dus die doelstelling is gerealiseerd. Het bestuur verwacht in de komende jaren de pensioen niet te hoeven verlagen. Ook de reglementair 'toegezegde' pensioenopbouw kon in 2016 worden nagekomen.

Secundair wil het pensioenfonds de pensioenaanspraken en –uitkeringen met een toeslag verhogen. Het bestuur besluit daar jaarlijks over, rekening houdend met de financiële positie van het pensioenfonds. Die doelstelling is in 2016 niet gerealiseerd. Om de pensioenen te kunnen verhogen moet het pensioenfonds tenminste beschikken over een dekkingsgraad van 110%. Dat is een wettelijke eis. Uit paragraaf 3.3.1 blijkt dat de beleidsdekkingsgraad van SPUN onder die wettelijk norm ligt en het bestuur dus geen positief besluit over de toeslagverlening heeft kunnen nemen.

3.5.2 Behaalde rendementen: goed of slecht?

Met de beleggingen heeft het pensioenfonds in 2016 een overall rendement van 9,46% behaald. Het rendement op de zakelijke waarden, zoals aandelen, bedroeg 10,09%. Is dat een goed of is dat slecht resultaat? Daar zijn verschillende antwoorden op te geven. Ten opzichte van de benchmark (zie paragraaf 6.7.1) is op de zakelijke waarden een outperformance¹¹ gerealiseerd van 0,23%. Dat betekent dat er waarde aan de beleggingsportefeuille is toegevoegd. Belangrijker is evenwel dat het pensioenfonds op de lange termijn een overrendement nastreeft van 1% ten opzichte van de verplichtingen. Het (fictieve) rendement op de verplichtingen -op basis van de marktrente (zie paragraaf 6.7.3)- was in 2016 6,93% (de verplichtingen zijn dus hoger geworden). Het overrendement in 2016 bedroeg 2,52%. De norm van 1% overrendement is in 2016 dus ruimschoots overtroffen.

	Rendement beleggingen (netto)	Verplichtingen op basis van marktrente	Overrendement t.o.v. verplichtingen
1 jaar voortschrijdend	9,5%	6,9%	2,5%
3 jaar voortschrijdend	9,7%	9,6%	0,1%
5 jaar voortschrijdend	7,5%	6,5%	1,0%

Uit bovenstaande tabel blijkt dat op een drie en vijfjaarbasis SPUN een hoger rendement heeft behaald dan was benodigd voor het rendement op de verplichtingen. Op een vijfjaarbasis is precies het overrendement behaald dat SPUN nastreeft.

3.5.3 Beleidsvoornemens 2016

Jaarlijks legt het bestuur zijn zogenoemde beleidsvoornemens vast. Aan het einde van het jaar wordt vervolgens beoordeeld of de doelen zijn gerealiseerd. Zo nee, wat is de oorzaak daarvan? Onderstaand overzicht geeft de realisatie van de beleidsvoornemens van het jaar 2016 weer.

Onderwerp	Realisatie in 2016	Toelichting
Beleggingsplan 2016	✓	Beleggingsplan 2016 is vastgesteld en uitgevoerd.
Toekomst pensioenfonds	✗ ✓	De besluitvorming over de toekomst van het pensioenfonds loopt nog. De uitwerking van het model 'voortzetting SPUN' is wel gerealiseerd.
Governance vermogensbeheer	✓	De zogenoemde beslisketen is herijkt en wordt ook toe gepast.
Gedrag en cultuur	✗	Het toetsen van samenhang en consistentie in de besluitvorming aan cultuur en gedrag-aspecten is niet

¹¹ Outperformance wil zeggen dat een beter resultaat is behaald dan mocht worden verwacht. En bij een underperformance is het resultaat slechter dan mocht worden verwacht.

		besproken.
Pension fund governance	✓✓	Het bestuur voldoet in voldoende mate aan het deskundigheidsniveau B. De bestuursevaluatie is uitgevoerd.
Wijzigingen in communicatiewetgeving	✓✓	Pensioen 1-2-3 is ontwikkeld. SPUN voldoet aan de eisen wat betreft het verstrekken van correcte, duidelijke en evenwichtige informatie.

3.5.4 Toekomst pensioenfondsen

In het bestuursverslag over het jaar 2014 schreef het bestuur: " Vanwege de gesignaleerde knelpunten, die binnen het huidige bedrijfsmodel moeilijk zijn op te lossen, heeft het bestuur gesteld dat een onderzoek naar alternatieve uitvoeringsmodellen nodig is."

In 2016 zijn de nodige stappen gezet om te komen tot een besluit over de toekomst van het pensioenfonds. De belangrijkste zijn:

- o Request for Information verzonden naar 6 Algemeen Pensioenfondsen (APF);
- o Verkennende gesprekken gevoerd met 2 bedrijfstakpensioenfondsen (BPF);
- o Kwalitatieve analyse van alternatieve uitvoeringsmodellen;
- o Kwantitatieve analyse (ontwikkeling dekkingsgraad en pensioenresultaat);
- o Request for Proposal (RfP) verzonden naar 3 APF'en;
- o Opstellen beoordelingscriteria aan de hand waarvan een keuze kan worden gemaakt tussen de alternatieve uitvoeringsmodellen. Aan de hand van een scoretabel zijn voorkeursopties inzichtelijk gemaakt;
- o Beoordeling uitkomsten RfP;
- o Informeren vertegenwoordigers van belanghebbenden over de verschillende processtappen en afwegingen daarbij;
- o Via digitale Nieuwsbrief informeren deelnemers over de verschillende processtappen;
- o Formuleren van financiële opzet en governance SPUN 3.0. SPUN 3.0 is de uiteindelijke meetlat waarlangs het voorkeur uitvoeringmodel wordt gelegd. SPUN 3.0 behelst een voortzetting van het huidige pensioenfonds maar op andere grondslagen dan het huidige pensioenfonds;
- o Presentaties door de drie geselecteerde APF'en;
- o Beoordeling van de beëindigingsclausules in de contracten van het pensioenfonds met derden;
- o Liquidatie pensioenfonds beoordeeld in het kader van juridisch begrip 'overgang onderneming';
- o Werkgroep Unisys – SPUN is van start gegaan.

Unisys Nederland heeft in 2012 met het pensioenfonds een overeenkomst gesloten over de uitvoering van de pensioenregelingen voor de (voormalige) Unisys medewerkers. Die uitvoeringsovereenkomst eindigt op 31 december 2017. In de overeenkomst is een afspraak vastgelegd dat partijen tenminste 6 maanden voor die laatste datum met elkaar in gesprek gaan over een eventuele continuering van de overeenkomst. Zie verder onder Gebeurtenissen na balansdatum (paragraaf 3.10)

3.5.5 Financieel toetsingskader

Hierna wordt kort ingegaan op enkele belangrijke elementen van het Financieel Toetsingskader (FTK) en wat de impact daarvan is voor SPUN.

3.5.5.1 Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is een voorgeschreven methode om de financiële positie van het pensioenfonds te bepalen. De beleidsdekkingsgraad is bepalend voor de vraag of het pensioenfonds in een tekortsituatie is beland en er een plan met herstelmaatregelen bij de toezichthouder moet indienen. De beleidsdekkingsgraad¹² is ook maatgevend voor het doorvoeren van pensioenverlagingen of het toekennen van toeslagen.

¹² Hoe wordt de beleidsdekkingsgraad berekend? De beleidsdekkingsgraad wordt als volgt berekend: som van de laatste 12 dekkingsgraden op basis van de 'DNB rente' per maandeinde gedeeld door 12. Door de middeling is de beleidsdekkingsgraad stabiel, veranderingen in de rente en daardoor in de verplichtingen hebben niet een heel groot effect op de dekkingsgraad.

De wettelijke norm is dat het pensioenfonds per jaareinde een beleidsdekkingsgraad heeft van 104%. De beleidsdekkingsgraad van SPUN bedraagt per 31 december 2016 102,8%. SPUN heeft derhalve een dekkingstekort van 1,2%-punt (in 2015: 0,5%-punt).

3.5.5.2 Vereist eigen vermogen

Het pensioenfonds stelt het vereist eigen vermogen (financiële buffer) zodanig vast dat met een zekerheidsmaatstaf van 97,5% wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen een periode van één jaar over minder bezittingen beschikt dan de hoogte van de technische voorzieningen. De Wet schrijft de grondslagen voor de berekening van het vereist eigen vermogen voor.

Het vereist eigen vermogen van SPUN bedraagt eind december 2016 12,6%, oftewel een vereiste dekkingsgraad van 112,6%. Eind december 2015 bedroeg de vereiste dekkingsgraad nog 111,6%.

3.5.5.3 Toeslagverlening

De regels voor de toeslagverlening, of indexatie, schrijven een indexatiedrempel voor en de eis van toekomstbestendig indexeren. De indexatiedrempel houdt in dat een pensioenfonds pas toeslagen mag verlenen als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Toekomstbestendig indexeren houdt in dat er genoeg vermogen moet zijn om een voorgenomen toeslag voor een bepaald jaar ook in de toekomst te kunnen toekennen. Oftewel, er moet een voldoende grote buffer aanwezig zijn.

De wettelijke indexatiedrempel leidt ertoe dat SPUN in 2016 de pensioenen niet kon verhogen. SPUN kan pas een volledige compensatie voor de gestegen prijzen verlenen, volgens de regels van het toekomstbestendig indexeren bij een beleidsdekkingsgraad van circa 121,3%.

Wat is de betekenis van het FTK voor de deelnemers? Het FTK leidt ertoe dat het pensioenfonds meer buffers moet aanhouden, waardoor de kans dat de pensioenen worden verlaagd kleiner wordt. De kans op indexatie neemt echter ook af door deze wettelijke 'spelregels'.

3.5.5.4 Haalbaarheidstoets

Doel van de haalbaarheidstoets (HBHT) is om meer aandacht te krijgen voor de verwachtingen over het pensioenresultaat en de risico's die daarbij een rol spelen. Het dwingt het pensioenfonds om vooraf na te denken over de ambitie en risicohouding.

Bij een pensioenresultaat (hierna volgt een uitleg van het begrip) van 100% kan SPUN:

- o de pensioenen steeds laten meestijgen met de stijging van de prijzen,
- o hoeven de pensioenen niet te worden verlaagd en
- o kan de toegezegde opbouw steeds worden toegekend.

Een pensioenresultaat van onder de 100% komt erop neer dat de koopkracht van het pensioen lager is dan nu. Het hierna weergegeven pensioenresultaat voor SPUN is een gemiddelde uitkomst.

Koopkrachtverlies voor een 70 jarige pensioengerechtigde betekent iets anders, dan koopkrachtverlies voor een 30 jarige deelnemer. De levensverwachting van de laatste is immers groter.

Onderstaande tabel geeft de uitkomsten weer van de HBHT die SPUN in 2016 heeft uitgevoerd.

Pensioenresultaat	o.b.v. dekkingsgraad per 31 december 2015	Ondergrens
Verwacht pensioenresultaat op fondsniveau	92,0%	85%

Het verwacht pensioenresultaat geeft het voor SPUN gemiddelde pensioenresultaat bij een doorrekening van 2000 economische scenario's weer. Het pensioenresultaat in 'slechtweer' scenario geeft weer het pensioenresultaat in de 5% slechtste scenario's.

Een ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat geeft weer dat het bestuur van mening is dat het verwachte pensioenresultaat tenminste een bepaald niveau moet halen. Volgt uit de berekening een lager percentage dan treedt het bestuur in overleg met sociale partners over een wijziging van de pensioenregeling.

Afwijking van pensioenresultaat in slecht weer scenario	o.b.v. dekkingsgraad per 31 december 2015	Ondergrens
Maximale afwijking op fondsniveau	20,6%	30%

Wat betekenen de uitkomsten van de haalbaarheidstoets voor deelnemers? De HBHT zegt iets over de verwachte koopkracht van het pensioen in de Unisys pensioenregeling. Het verwachte pensioenresultaat (92%) ligt boven de door het bestuur geformuleerde ondergrens (85%). Dat is positief, de huidige wijze van uitvoering van de pensioenregeling hoeft niet te worden aangepast. Het verwachte pensioenresultaat ligt echter onder de 100%, de stijging van de prijzen wordt naar verwachting niet volledig gecompenseerd in het pensioen. Ook het resultaat in een slecht weer scenario blijft binnen de marges.

Het bestuur tekent bij de uitkomsten van de HBHT nog wel aan dat de berekening van het pensioenresultaat moet worden gemaakt over een horizon van 60 jaar. Dat is eigenlijk een veel te lange periode, het houdt in dat er in 2016 voorspellingen zijn te maken over het pensioenresultaat in 2076.

3.5.6 Beleggingen

In paragraaf 3.2. is al ingegaan op wijzigingen in de beleggingsportefeuille die voortvloeien uit besluiten die het bestuur voorafgaand aan het boekjaar 2016 heeft genomen. In deze paragraaf wordt stil gestaan bij enkele besluiten die in de loop van het jaar zijn genomen.

3.5.6.1. Herinrichting matching portefeuille

In juni 2016 werd geconstateerd dat mede door marktontwikkelingen van de matching portefeuille¹³ 77% werd belegd in langlopende EU-staatsleningen. De Duitse obligaties noteerden op dat moment onder de swapcurve, de rente waartegen de pensioenverplichtingen worden gewaardeerd. De beleggingscommissie heeft een voorstel tot afbouw van de Duitse staatsleningen voorbereid. Waarna door het bestuur is besloten voor een bedrag van € 23,5 mln. aan Duitse staatsobligaties te verkopen. De opbrengst werd deels, voor € 6 mln., aangehouden als cash en € 17,5 mln. werd herbelegd in 'investment grade' bedrijfsobligaties. In beperkte mate werden er extra renteswapcontracten¹⁴ gesloten om de rentehedge¹⁵ op 60% te houden. Na aftrek van de transactiekosten resteerde per saldo een extra verwacht rendement door deze wijzigingen in de matching portefeuille.

3.5.6.2. Renterisico

SPUN beheerst het renterisico door de mate van afdekking van het risico te laten afhangen van de rentestand en de hoogte van de dekkingsgraad (zie ter illustratie ook onderstaande tabel). Die dynamische benadering houdt in dat in het geval de rente daalt, het percentage van de afdekking van het renterisico afneemt. Het risico dat de rente nog verder daalt, neemt dan ook af zo is de gedachte. Als de dekkingsgraad daalt, neemt het afdekkingspercentage toe. Want bij een lagere dekkingsgraad kan het pensioenfonds minder risico nemen. Voorheen hanteerde SPUN vast percentage (70%) voor het afdekken van het renterisico.

¹³ Zie voor het begrip matching portefeuille 6.3.1.

¹⁴ Een renteswap is een derivaat. Zie voor het begrip derivaat paragraaf 6.1

¹⁵ De rentehedge geeft de mate weer waarin waardeveranderingen van de verplichtingen als gevolg van renteveranderingen eveneens tot uitdrukking komt in de waardeverandering van de matching portefeuille

Ter illustratie een gedeelte van de staffel die SPUN hanteert:

Dekkingsgraad	90%	100%	110%	120%
20jaars rente				
2,5%	75%	70%	65%	60%
3,0%	80%	75%	70% ¹⁶	65%

De tabel geeft de strategische norm weer. Het bestuur heeft daarnaast randvoorwaarden geformuleerd om te komen tot een lager of hoger percentage. SPUN houdt altijd rekening met risicoscenario's. Het beleidskader gaat ervan uit dat bij het bereiken van kritische grenzen er niet automatisch wordt gehandeld maar er eerst overleg plaatsvindt. Ook over de transacties om de rentehedge op het gewenste niveau te krijgen.

In 2016 heeft het bestuur tot twee keer toe besloten het afdekkingspercentage volgens de dynamische benadering niet toe te passen, dat wil zeggen de mate van afdekking niet te verlagen. Hoewel het beleidskader dat wel aangaf. In juni 2016 heeft het bestuur overwogen dat een afwijking van het beleid is gerechtvaardigd gelet op de economische onzekerheid op dat moment. De economische gevolgen van een Brexit waren hoogst onzeker. Daarnaast speelde een rol dat de actuele dekking slechts een fractie boven de 100% noteert. Een lagere actuele dekking belemmert het herstel van de financiële situatie en de kans daarop is aanwezig bij het meer 'openzetten' van het renterisico.

In november werd voor een tweede maal besloten de staffel niet te volgen. Volgens de staffel zou het afdekkingspercentage moeten worden verlaagd van 60% naar 55%. Het bestuur heeft toen overwogen dat er enerzijds ruimte is voor een lager percentage, mede ingegeven door de stabiele dekking en de lage rentestand. Anderzijds zag het bestuur voldoende risicoscenario's waarmee rekening moest worden gehouden. Als belangrijkste risicoscenario's werden gezien een 'Ineffectief ECB-beleid', een 'Harde landing van de Chinese economie' en een 'Einde aan de US-expansie'. Daar kwam nog bij de economische onzekerheid op de financiële markten als gevolg van de verkiezingsoverwinning van Trump. Het bestuur wilde bovendien de kans verkleinen dat de dekking tegen het einde van het jaar onder de kritische dekking zou kunnen dalen.

3.5.6.3. Brexit

Op 23 juni 2016 werd in het Verenigd Koninkrijk een raadgevend referendum gehouden over het EU-lidmaatschap. Een kleine meerderheid van 51,9% koos voor uittreden. Daarmee was de Brexit een feit, althans de regering heeft toen aangekondigd de uitslag te zullen overnemen en een uittredingsprocedure in gang te zetten. In de maand voorafgaand aan het referendum heeft het pensioenfonds zich afgevraagd wat de mogelijke impact van een Brexit kon zijn. Dat bleek bijzonder lastig om in te schatten. Cruciale vragen in dat verband waren: blijft de eventuele economische schade beperkt tot het Verenigd Koninkrijk of is er een breder effect? En zo ja, in welke mate worden andere landen en/of markten geraakt? Het gebrek aan consensus onder economen en beleggers maakte het lastig om voorafgaand aan een mogelijk Brexit al mitigerende maatregelen te nemen, om zodoende voorzienbare risico's (deels) te kunnen afdekken.

¹⁶ Het vaste afdekkingspercentage van 70% was gebaseerd op een rekenrente van 3% en een dekking van circa 110%. Deze combinatie is in het dynamische systeem als referentiepunt genomen.

Desalniettemin is er impactanalyse opgesteld met mogelijke beschermingsconstructies om risico's te verminderen. Specifiek ging het om een verlaging van de US dollarhedge en het verhogen van de rentehedge. Alle pro's en cons zijn tegen elkaar afgewogen en het bestuur heeft besloten om de dollarhedge niet aan te passen. De rentehedge is eveneens niet aangepast vanwege de mogelijke Brexit. Belangrijkste argumenten voor het bestuur waren dat i) een daling van het renteniveau niet waarschijnlijk werd beoordeeld (dat pleit voor een hedge op de strategische norm, zie 3.5.7.2) en ii) een hogere rente-afdekking bood slechts een beperkte bescherming van de dekkingsgraad onder de kritieke ondergrens van 100%.

3.5.7. Indexatie 2016 en 2017

Het bestuur heeft over het toekennen van toeslagen per 1 januari 2016 (een besluit uit december 2015) het volgende besloten:

- o De dekkingsgraad van het pensioenfonds voldoet niet aan de wettelijke norm, een indexatiedrempel van 110% dekkingsgraad. De pensioenaanspraken in de middelloon pensioenregeling kunnen daarom niet worden verhoogd. Ook de ingegane pensioenen (uitkeringen) kunnen in 2016 vanwege de indexatiedrempel niet worden verhoogd.
- o De pensioenaanspraken waarop een overgangsregeling van toepassing worden wel verhoogd met 0,6%. Er is sprake van een onvoorwaardelijke toezegging. De pensioenaanspraken zijn sinds 2006 steeds verhoogd en het bestuur heeft geen aanleiding gevonden om daarvan af te wijken.

Voor wat betreft het toekennen van toeslagen per 1 januari 2017, heeft het bestuur in december 2016 het volgende besloten:

- o De opgebouwde pensioenaanspraken in de middelloon pensioenregeling worden niet verhoogd. De nieuwe wettelijke indexatieregels staan daaraan in de weg. De beleidsdekkingsgraad ligt onder de indexatiedrempel van 110%.
- o De ingegane pensioenen worden eveneens niet verhoogd. De SPUN-beleidsdekkingsraad voldoet niet aan de eis van de indexatiedrempel.
- o De pensioenaanspraken waarop een overgangsregeling van toepassing is, worden verhoogd met 0,4%. Er is sprake van een onvoorwaardelijke toezegging. De pensioenaanspraken zijn sinds 2006 steeds verhoogd en het bestuur heeft geen aanleiding gevonden om daarvan af te wijken. De nieuwe indexatieregels zijn niet van toepassing op onvoorwaardelijke indexatie.

3.5.8. Herstelplan 2015

Een pensioenfonds dat over onvoldoende eigen vermogen beschikt moet bij de toezichthouder, DNB, een herstelplan indienen. In dat plan beschrijft het pensioenfonds de maatregelen om de financiële situatie weer te herstellen.

Eind 2015 bedroeg de dekkingsgraad op basis van de 'DNB-rente' 103,4%, dus onder de vereiste dekkingsgraad van 112,1% (de norm eind 2015). De belangrijkste maatregel in het herstelplan is dat SPUN de pensioenen voorlopig niet verhoogt. Pas als het vermogen weer toereikend is, kan SPUN weer een indexatie toekennen –nog afgezien van de wettelijke indexatieregels.

Volgens het in maart 2016 ingediende herstelplan zou de dekkingsgraad eind 2016 105,5% moeten bedragen. Met een dekkingsgraad van 106,5% per eind 2016 loopt het herstel daar dus op vooruit. Volgens het herstelplan voldoet SPUN in 2020 weer aan de norm van het vereiste dekkingsgraad.

Wat is de betekenis van een herstelplan voor deelnemers? Het herstelplan geeft weer wanneer de financiële positie van het pensioenfonds weer voldoende robuust is en voldoet aan de wettelijke vereisten, evenals welke herstelmaatregelen worden genomen. Het herstelplan geeft daarmee ook een indicatie wanneer weer toeslagen kunnen worden toegekend.

3.5.9. Aanbevelingen verantwoordingsorgaan

In haar oordeel over het handelen van het bestuur in 2015 schreef het verantwoordingsorgaan ten aanzien van het 'dossier toekomst pensioenfonds onder meer: het is een jaar waar een pas op de

plaats is gemaakt in plaats van daadkrachtig doorpakken. De richting en acties zijn echter goed geweest. Er is alleen te weinig voortgang gemaakt’.

Het bestuur heeft zich die kritiek aangetrokken en veel tijd in het dossier ‘toekomst pensioenfonds’ gestoken (zie paragraaf 3.6.4). Er is een externe deskundige aangetrokken die het pensioenfonds begeleid bij een mogelijke overdracht van de pensioenverplichtingen. Het bestuur is anderzijds van mening dat prioriteit moet worden gegeven aan de zorgvuldigheid van het proces.

3.5.10. Aanbevelingen certificerend actuaris

In het actuairieel rapport over het boekjaar 2015 zijn door Milliman geen aanbevelingen opgenomen, anders dan dat het pensioenfonds een analyse moet maken van de impact van de nieuwe AG-overlevingstafels (zie verder paragraaf 3.6.13.1)

3.5.11. Aanbevelingen accountant

In het accountantsverslag over het boekjaar 2015 heeft EY verschillende aanbevelingen opgenomen. De belangrijkste zijn in de tabel weergegeven, met inbegrip van een bestuurlijke reactie.

Aanbeveling	Bestuurlijke reactie
Analyse toereikendheid ervaringssterfte	Naar aanleiding van de publicatie van de nieuwe AG prognosetafel, heeft SPUN geanalyseerd of de inschattingen op basis van de ervaringssterfte nog aansluiten bij de waargenomen ontwikkelingen. Daarover heeft SPUN overleg gevoerd met adviserend en de certificerend actuaris. De certificerend actuaris acht een actualisatie van de ervaringssterfte niet noodzakelijk, vanwege de omvang van de deelnemerspopulatie in relatie tot de onzekerheid van de analyses. De sterfteresultaten van de voorbije jaren vormden evenmin aanleiding voor een nader onderzoek. In de bestuursvergadering van september 2016 is dit besproken.
Kostenopslag	De omvang van de voorziening is in 2016 opnieuw besproken met de adviserend en certificerend actuaris. Er is geen reden gevonden de voorziening opnieuw te laten toetsen, de hiervoor relevante omstandigheden zijn niet gewijzigd. Uit de RfP's naar een alternatief uitvoeringsmodellen blijkt dat een voorziening van 3% in ieder geval toereikend is.
Kostentransparantie	SPUN heeft bij MN gecheckt of de kostenrapportage 2016 voldoet aan de herziene aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Met de informatie van MN kan SPUN voldoen aan de aanbeveling van EY.
Code Pensioenfondsen; aanbevelingen monitoringcommissie	SPUN voldoet aan de aanbevelingen van de monitoringcommissie. - o In het jaarverslag, de ABTN en het transparantiedocument zijn missie, visie en strategie vastgelegd. - o De visitatiecommissie heeft zich bij de uitvoering van haar taak gebaseerd op relevante wet- en regelgeving, waaronder de Code Pensioenfondsen. De visiteurs

	merken in hun rapport over 2016 op dat het bestuur heeft beoordeeld "hoe men staat tegenover de Code Pensioenfondsen. Dit is vastgelegd in een notitie van eind 2015 en is ook in het jaarverslag 2015 opgenomen." - o SPUN heeft in 2016 het diversiteitbeleid vastgesteld. - o In het SPUN-jaarverslag wordt uitgebreid verantwoording afgelegd over het beleid en de uitvoering daarvan.
Toezicht AFM: doelstellingen	De volgens thema's zijn aan de orde: - o Volgens het bestuur is het vooral de werkgever die moet zorg dragen dat de arbeidsvoorwaarde pensioen waardevol is voor haar werknemers. SPUN kan bijdragen aan een zo efficiënt mogelijke uitvoering. - o Via Syntrus Achmea Pensioenbeheer (SA PB) werkt SPUN mee aan de uitbreiding van het Pensioenregister. - o Een eigen planning tool wordt gerealiseerd via SPUN 3.0 (als dat uitvoeringmodel tot stand komt). - o Binnen haar mogelijkheden wekt het pensioenfonds zoveel als mogelijk is de interesse van deelnemers voor hun pensioen. - o SPUN volgt de ontwikkelingen in het gedragstoezicht en beziet of en zo ja, hoe kan worden ingespeeld op de uitkomsten van thema-onderzoeken.
Effectiviteit valutarisico	Het pensioenfonds is voor het bepalen van de effectiviteit van de valutahedge afhankelijk van haar fiduciair manager. MN is nog niet in staat om inzicht te geven in impact gedurende een kalenderjaar van de valutakoersen op vermogenstitels die zijn genoteerd in US Dollar, Brits Pond of Japanse Yen. SPUN kan dus niet voldoen aan de aanbeveling van de accountant. MN verwacht pas in het derde kwartaal van 2017 inzicht te kunnen geven in de effectiviteit van de valutahedge.

3.5.12. Code pensioenfondsen

De Code pensioenfondsen is opgesteld door de Pensioenfederatie in samenwerking met de Stichting van de Arbeid. In de Code zijn normen geformuleerd voor 'goed pensioenfondsbestuur'. De Code is inmiddels wettelijk verankerd. De naleving van de Code gebeurt aan de hand van het 'pas toe of leg uit-beginsel'. Een pensioenfonds past de normen van de Code toe, of motiveert in het jaarverslag waarom een norm niet (volledig) wordt toegepast.

Het bestuur onderschrijft de uitgangspunten van de Code. Vanuit een maatschappelijk perspectief is het belangrijk bevonden dat het functioneren van het pensioenfonds inzichtelijk wordt gemaakt. De belanghebbenden moeten erop kunnen vertrouwen dat het bestuur het toevertrouwde geld goed beheert en de belangen van alle betrokkenen evenwichtig afweegt. De Code gaat uit van de

regiefunctie van het bestuur; het bestuur is eindverantwoordelijk, geeft actief sturing aan het pensioenfonds en is 'in control'.

Het pensioenfonds leeft de meeste, en zeker de belangrijkste normen uit de Code, na. Het voert te ver om de wijze waarop de normen worden nageleefd in dit bestuursverslag uitgebreid te beschrijven. Het bestuur volstaat met een toelichting bij enkele belangrijke, algemene normen.

Norm 1. 'Goed huisvaderschap'

Het bestuur beschouwt deze norm vooral als een 'state of mind'. Het bestuur is verantwoordelijk voor de goede uitvoering van de Unisys pensioenregelingen. De basis daarvoor ligt in de missie, de visie en de doelstellingen. Het bestuur heeft in overleg met de vertegenwoordigers van de belanghebbenden de doelstellingen en beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding, vastgesteld. Het bestuur bewaakt de consistentie binnen de driehoek 'ambitie, premie en risico' (zie paragraaf 3.1.2). Beleidsbeslissingen worden aan deze uitgangspunten getoetst.

Norm 5. Waarborg voor 'onafhankelijkheid'

Ook deze norm beschouwt het bestuur vooral als een 'state of mind'. Het is een collectieve verantwoordelijkheid dat bestuursleden kritisch ten opzichte van elkaar kunnen zijn. Tijdens vergaderingen ziet de voorzitter erop toe dat alle bestuursleden aan het woord (kunnen) komen. Afwijkende standpunten worden gerespecteerd en genotuleerd.

Norm 6. Collectieve verantwoordelijkheid voor het functioneren

Van ieder bestuurslid wordt verlangd dat hij/zij bijdraagt aan het goed functioneren van het bestuur als geheel. Tijdens de jaarlijkse zelfevaluatie van het bestuur wordt het collectieve functioneren getoetst. Bij die gelegenheid worden bestuursleden uitgenodigd te benoemen 'wat er beter kan en wat er beter moet'.

Norm 7. Transparante taakvervulling

Overwegingen bij bestuursbesluiten worden in de notulen vastgelegd. Het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie ontvangen een exemplaar van de vastgestelde notulen, dat ondersteunt de goede uitoefening van hun taak. De voor deelnemers belangrijkste besluiten worden, voorzien van een korte toelichting, gepubliceerd in een digitale nieuwsbrief. Tweemaal per jaar organiseert het bestuur een pensioenconferentie voor de vertegenwoordigers van de belanghebbenden en eens per jaar een deelnemersbijeenkomst. Een ander aspect van de transparantie betreft de publicatie van tal van fondsdocumenten op de website van het pensioenfonds (voornemen te realiseren in 2017).

Norm 17 tot en met 22. Verantwoording afleggen

Het bestuur overlegt tenminste 4 keer per jaar met het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan ontvangt standaard de notulen van de bestuursvergaderingen, alsmede periodieke vermogensbeheerrapportages. Het bestuur geeft tijdens de overlegvergaderingen inzicht in het beleid en de realisatie van het beleid. Dat laatste vindt in het bijzonder plaats in het jaarlijkse verantwoordingsoverleg. Keuzes voor de toekomst van het pensioenfonds worden in een zo vroeg mogelijk stadium met het verantwoordingsorgaan besproken.

In 2015 voldeed het pensioenfonds (nog) niet aan de normen 51, 65 en 69 uit de Code. In 2016 voldoet het pensioenfonds wel aan die normen. Hierna volgt een korte toelichting daarop.

Norm 51. Bestuurlijke zelfevaluatie

In 2015 heeft het bestuur een zelfevaluatie uitgevoerd, gericht op het collectieve functioneren. Het functioneren van individuele bestuursleden is daarin toen niet meegenomen. In 2016 heeft het bestuur wederom een zelfevaluatie uitgevoerd en hebben bestuursleden elkaars competenties en van ieders bijdrage aan het functioneren van het bestuur als geheel beoordeeld.

Norm 65. Bevorderen diversiteit

Het bestuur onderkent dat diversiteit kan bijdragen aan een beter collectief functioneren. Het belang van diversiteit wordt bij vacatures ook benadrukt. In 2016 heeft dat 'belang' vorm gekregen door het opstellen van een diversiteitsbeleid. Zie ook norm 69.

Norm 69. Diversiteit in profielschets

In de in 2016 aangepaste profielschetsen voor bestuurders en leden van het verantwoordingsorgaan wordt specifiek gewezen op het belang van diversiteit.

De normen die het pensioenfonds (nog) niet naleeft zijn - met inachtneming van de pas-toe-of-leg-uit regel - in onderstaande tabel verwoord.

Nr. ¹⁷	Norm	Toelichting pas toe of leg uit regel
26	Metten effectiviteit communicatie	Het pensioenfonds is in 2016 niet toegekomen aan een formele meting van de effectiviteit van het communicatiebeleid. Informeel is er wel <u>getoetst</u> , bij de klankbordgroep.
29	Draagvlak verantwoord beleggen	Het bestuur is overtuigd van nut en noodzaak van het verantwoord beleggen. Tijdens deelnemersbijeenkomst in december 2014 is gesproken over verantwoord beleggen. Het draagvlak is niet uitdrukkelijk gemeten onder alle deelnemers.
42	Regeling melding onregelmatigheden	Het bestuur heeft ingestemd met het opzetten van zo'n regeling maar aan de uitvoering geen prioriteit gegeven.
44	Klokkenluidersregeling	Het bestuur onderkent het belang van een klokkenluidersregeling bij grotere organisaties, voor SPUN wordt dit niet nodig geoordeeld.
45	Voordracht en advies bij benoeming resp. ontslag van lid visitatiecommissie door verantwoordingsorgaan	Ten tijde van het inwerking treden Wet versterking bestuur pensioenfondsen heeft het bestuur besloten aan het verantwoordingsorgaan geen bovenwettelijke taken en verantwoordelijkheden toe te kennen. Dat standpunt is niet gewijzigd.
50	Permanente educatie bestuur	Bestuursleden nemen regelmatig deel aan opleidingen. Het opleidingsplan is in 2016 niet geactualiseerd. (Wel in het eerste kwartaal van 2017) Er heeft in 2016 geen formele toetsing plaatsgevonden.
67	Samenstelling bestuur en verantwoordingsorgaan	Het verantwoordingsorgaan kent geen vrouwelijke leden. Bij de verkiezingen in het voorjaar hebben zich geen vrouwelijke tegenkandidaten aangemeld.

Wat is de betekenis van de Code pensioenfondsen voor deelnemers? Het pensioenfonds moet haar functioneren voortdurend verbeteren, met als doel dat de belanghebbenden er vertrouwen in kunnen hebben dat de toevertrouwde gelden goed worden beheerd en alle betrokken belangen op evenwichtige wijze worden afgewogen. De naleving van de Code moet daaraan bijdragen.

3.5.13. Overige bestuursbesluiten 2016

Ten slotte nog een greep uit nog niet genoemde (belangrijke) bestuursbesluiten.

3.5.13.1. Nieuwe overlevingstafels

In september 2016 publiceerde het AG¹⁸ nieuwe overlevingstafels¹⁹. Aan de hand van die nieuwe 'sterftetafel' heeft SPUN berekend dat de gemiddelde levensverwachting van haar deelnemers

¹⁷ De nummering verwijst naar de normen van de Code Pensioenfondsen.

¹⁸ AG staat voor Koninklijk Actuarieel Genootschap, de beroepsvereniging van actuarissen.

¹⁹ Aan de hand van een overlevingstafel kan de levensverwachting (aantal nog te verwachten levensjaren) bij de geboorte worden berekend.

toeneemt. Het bestuur heeft vervolgens besloten de grondslagen voor de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen te 'verzwaren'²⁰.

Op basis van de stand van de pensioenadministratie per 31 augustus 2016 en rekening houdend met de rentetermijnstructuur die DNB per die datum heeft gepubliceerd, is de impact vastgesteld van de nieuwe overlevingstafel. De voorziening pensioenverplichtingen steeg hierdoor met 0,180% ten opzichte van de stand gebaseerd op oude sterftetafel.

De publicatie van de nieuwe overlevingstafel leidde niet tot een herziening van de zogenoemde correctiefactoren. De omvang van de populatie (relatief klein) en de sterfteresultaten in de voorbije jaren, maken dat er geen nader onderzoek nodig is naar de ervaringssterfte.

3.5.13.2. Pensioen 1-2-3

Per 1 juli 2016 werden delen van de Wet pensioencommunicatie van kracht. Een belangrijke element was de introductie van Pensioen 1-2-3. Pensioen 1-2-3 geeft de deelnemer informatie over de belangrijkste onderdelen van de Unisys pensioenregeling. De deelnemer krijgt onder meer antwoord op de volgende belangrijke vragen: Wat biedt mijn pensioenregeling wel? Wat biedt mijn pensioenregeling niet? Welke keuzes heb ik? Wanneer moet ik in actie komen? Pensioen 1-2-3 bestaat uit drie lagen. Na het lezen van laag 1 kent de deelnemer de belangrijkste elementen van de pensioenregeling. De deelnemer kan vervolgens zelf bepalen of hij/zij meer wil weten. Die verdieping is te vinden in laag 2 en 3. SPUN heeft Pensioen 1-2-3 ontwikkeld en vóór 1 augustus 2016 op haar website gepubliceerd.

3.5.13.3. Protocol vermissing

Als een deelnemer of gewezen deelnemer wordt vermist, zonder de zekerheid dat hij/zij is overleden, kan het pensioenfonds reglementair geen nabestaandenpensioen toekennen. Met een 'protocol vermissing' beoogt SPUN vooraf regels te stellen in het geval van een vermissing. Het protocol ziet op een toegesneden communicatie met de belanghebbenden en een hardheidsclausule op grond waarvan het pensioenfonds kan overgaan tot een voorwaardelijk pensioenuitkering.

3.5.13.4. Draaiboek vervanging directeur

De functie van directeur van pensioenfondsbureau is door het bestuur key-man-risk betiteld. Besloten is tot een inventarisatie van de belangrijkste werkzaamheden en verantwoordelijkheden van de directeur. Idee is dat zo'n draaiboek het opvangen van het (tijdelijk) wegvallen van de directeur vergemakkelijkt. In het draaiboek zijn de werkzaamheden en verantwoordelijkheden van de directeur beschreven, alsmede praktische informatie over contactpersonen, etc.

3.6. Compliance

3.6.1. Naleving gedragsregels verbonden personen

Een externe deskundige ziet toe op de naleving van de gedragscode door de personen die aan het bestuur of de uitvoering van het pensioenfonds zijn verbonden. Over het boekjaar 2016 heeft hij verslag uitgebracht aan de voorzitter van het bestuur. De rapportage bevat de volgende elementen:

- o Beoordeling van inrichting en werking van compliance binnen het pensioenfonds;
- o Ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving;
- o Rapportage incidenten;
- o Nevenfuncties van de verbonden personen, evenals de naleving van gedragscode;
- o Rapportage omtrent relatiegeschenken;
- o Werking van de insiderregeling²¹ van het pensioenfonds;
- o Compliance regels van derden, aanbieders van vermogensbeheer.

Er zijn bij de compliance officer geen incidenten vanuit het pensioenfonds gemeld. De nevenfuncties van de verbonden personen en de insiders geven geen aanleiding tot nader onderzoek.

²⁰ Als de deelnemers gemiddeld langer leven, moet SPUN meer pensioen uitkeren en daar nu meer geld voor reserveren.

²¹ Insiders zijn onder meer de leden van de beleggingscommissie.

Er zijn geen relatiegeschenken ontvangen die niet passen in de normering van het fonds. De verbonden personen en de benoemde insiders hebben de naleving van de gedragscode ondertekend. De verbonden personen en de benoemde insiders hebben verklaard dat er geen relaties zijn tussen familie (tot 2e graad) en dienstverleners van het pensioenfonds i.v.m. mogelijke belangenverstrengeling. De verklaringen van de insiders hebben geen aanleiding gegeven tot nader onderzoek. Er zijn door MN en NN IP geen incidenten gemeld. Syntrus Achmea Pensioenbeheer heeft een uitgebreide compliance verklaring afgegeven. Gemelde incidenten zijn naar tevredenheid afgehandeld. De compliance regels van dienstverleners geven geen aanleiding tot nader onderzoek. De compliance officer beoordeelt dat de inrichting en werking van compliance bij pensioenfonds Unisys voldoet aan wet en regelgeving.

Het pensioenfonds heeft met ingang van 1 januari 2016 de gedragscode aangepast aan de nieuwe model gedragscode van de Pensioenfederatie.

3.6.2. Compliance uitbesteding

3.6.2.1. Compliance MN

Van de fiduciair manager MN is een compliance-verklaring ontvangen, waaruit blijkt dat zich in 2016 geen incidenten hebben voorgedaan. De compliance verklaring geeft inzicht in de compliance activiteiten van MN in 2016 met betrekking tot financiële en niet-financiële risico's binnen de vermogensbeheer afdeling. Daarnaast wordt inzicht gegeven in de reguliere activiteiten in het kader van Risicobeheersingsorganisatie, Governance, Fraude, Business continuity management en Toezichthouders contacten.

Mn meldt dat er geen materiele bevindingen zijn gerapporteerd in de ISAE rapportage 2016. Bijzonder aandachtspunt is wel de logische toegangsbeveiliging. Er zijn geen incidenten binnen Vermogensbeheer geconstateerd met betrekking tot SPUN. In het vierde kwartaal van 2016 zijn er wel 9 gevallen van potentiële fraude gemeld bij de fraude coördinator en onderzocht. In alle gevallen betrof het externe fraude van zeer geringe omvang. Er was geen sprake van enige betrokkenheid van MN medewerkers, noch hadden die meldingen betrekking op activiteiten die voor SPUN werden uitgevoerd.

3.6.2.2. Compliance Syntrus Achmea Pensioenbeheer

SA PB heeft in haar compliance verklaring 2016 uiteengezet hoe de opzet en werking van de compliance risicobeheersing binnen SA PB is ingeregeld. In de compliance verklaring zijn daarnaast bevindingen en de reeds gemelde incidenten opgenomen.

Bevindingen

- o De implementatie van de aanpassingen in de communicatie, naar aanleiding van per 1 juli 2016 in werking getreden wijzigingen in de Pensioenwet, is nog in uitvoering;
- o Er zijn geen SPUN-deelnemers aangetroffen op de zogenoemde Sanctielijsten²²;
- o Project in kader van Algemene Verordening Gegevensbescherming (inwerkingtreding mei 2018) wordt nog uitgerold.

Incidenten

- o Pensioen aan zes nieuwe pensioengerechtigden te laat uitgekeerd;
- o Inhouding van bijdrage aan BOMU op pensioenen te laat verwerkt;
- o Gecedeerde pensioenaanspraken zijn ten onrechte verlaagd;
- o Te hoog nabestaandenpensioen uitgekeerd;
- o Te hoge premie voor beschikbare premie berekend en afgedragen (over maanden april, mei en juni 2016);
- o In november zijn ter betaling ingezonden facturen niet verwerkt.

²² De Nederlandse overheid publiceert lijsten met namen van landen, organisaties en personen waartegen sancties gelden.

3.6.3. Klachtenregeling

Het bestuur had in 2016 een klacht van een pensioengerechtigde in behandeling. Eind 2016 ontving het pensioenfonds nog een klacht van een pensioengerechtigde. In verband met de privacy worden geen nadere gegevens over de klachten vermeld. Aan het einde van het jaar zijn beide klachten nog in behandeling.

De pensioenuitvoeringsorganisatie SA PB heeft in 2016 geen klachten ontvangen.

3.6.4. Datalekken

In de Wet bescherming persoonsgegevens is per 1 januari 2016 de meldplicht datalekken opgenomen. Deze meldplicht houdt in dat organisaties, zoals pensioenfonds, onverwijld een melding moeten maken van een ernstig datalek met hun persoonsgegevens.

Wat is een datalek? En onder welke voorwaarde is deze meldingswaardig? Ieder incident bij de verwerking van persoonsgegevens, door SPUN of haar administrateur (in opdracht van of ten behoeve van het pensioenfonds), waarbij sprake is van een inbreuk op de beveiliging, die leidt tot de aanzienlijke kans op ernstige nadelige gevolgen, dan wel ernstige nadelige gevolgen heeft voor de bescherming van persoonsgegevens, vormt een datalek.

In het voorjaar van 2016 is een (vernieuwde) bewerkersovereenkomst opgesteld. Hierin hebben SA PB en SPUN afspraken geformaliseerd over de wijze waarop wordt omgegaan met (mogelijke) datalekken.

Namens SPUN zijn in 2016 twee datalekken gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens. De eerste betrof het verzenden van 6 jaaropgaven en uitkeringsspecificaties naar een onjuist (lees oud) adres van de pensioengerechtigden. De brief kon daardoor in verkeerde handen terecht komen. Het tweede incident had betrekking op de verzending van 25 brieven naar pensioengerechtigden, waarbij in het venster van de enveloppe mogelijk meer persoonsgegevens zichtbaar werden dan alleen het adres en de woonplaats. In beide gevallen is niet gebleken dat ook daadwerkelijk ernstig nadelige gevolgen zijn opgetreden voor betrokkenen.

3.7. Toezichthouder

In het boekjaar is met DNB contact geweest over:

- o De herbenoeming van de bestuursleden R. Topsvoort, B. Hamaekers en J. Kleij. DNB heeft ingestemd met alle drie de voorgenomen herbenoemingen;
- o De benoemingen van twee bestuursleden in de beleggingscommissie. DNB heeft ingestemd met de voorgenomen benoeming van H. den Dulk. Het bestuur heeft de voorgenomen benoeming van J. Kleij teruggetrokken;
- o Het herstelplan 2016. DNB heeft het ingediende herstelplan goedgekeurd;
- o Vergroten risicoprofiel. DNB heeft ingestemd met het gewijzigde risicoprofiel. DNB heeft geconstateerd dat het pensioenfonds voldeed aan de normen om het risicoprofiel te vergroten.
- o Self assessment EMIR²³.
- o Incident uit 2014 bij de vermogensbeheerder. SPUN heeft toelichting geven over de aard van het incident en de nadien getroffen beheersingsmaatregelen.

DNB en AFM zijn een onderzoek gestart in hoeverre de informatie van pensioenfonds consistent is met de te verwachten pensioenuitkomst. Vanuit het perspectief dat deelnemers een realistisch beeld moeten krijgen van hun te verwachten pensioen. Dat betreft de relatie tussen het verwachte pensioenresultaat en de financiële opzet van het pensioenfonds. Begin 2017 hebben DNB en AFM hun bevindingen teruggekoppeld aan SPUN. Het bestuur buigt zich in het eerste kwartaal van 2017 daarover.

Met de Autoriteit Financiële Markten (AFM) zijn in 2016 verder geen contactmomenten geweest.

²³ EMIR staat voor European Market Infrastructure Regulation en betreft Europese wetgeving met betrekking tot rentederivaten. Het self assessment ging over de vraag of SPUN de noodzakelijke maatregelen en procedures in verband met EMIR al heeft ingeregeld.

3.8. Vooruitblik 2017

3.8.1. Dossiers met externe aanleiding

In paragraaf 3.5.2 is gememoreerd dat het bestuur een besluit gaat nemen over de toekomst van het pensioenfonds. Wat ligt er verder in 2017 op de bestuurstafel? Een greep uit de mogelijke dossiers met een externe aanleiding:

- o DNB/AFM-onderzoek Financiële opzet en informatie;
- o DNB-onderzoek naar robuustheid van pensioenadministraties;
- o DNB-onderzoek naar houdbaarheid bedrijfsmodellen en consolidatie;
- o DNB-onderzoek naar duurzaam beleggen.

Uiterlijk op 1 januari 2017 moest er duidelijkheid komen ten aanzien van de eventuele verhoging van de AOW leeftijd in 2022 en de pensioenrichtleeftijd in 2018. In de wetgeving is de koppeling tussen de AOW leeftijd respectievelijk de pensioenrichtleeftijd en de meest recente ramingen over de sterfte vastgelegd. De AOW leeftijd wordt in 2022 67 jaar en drie maanden, een verhoging van drie maanden. In 2018 wordt de pensioenrichtleeftijd 68 jaar een verhoging met een jaar. Pensioenuitvoerders moeten hun reglementen hierop gaan aanpassen.

3.8.2. Beleidsvoornemens bestuur

In december 2016 heeft het bestuur haar belangrijkste 'beleidsvoornemens' voor 2017 geformuleerd. De onderstaande tabel geeft inzicht in de na te streven doelen per voornemen.

	Beleidsvoornemens	Doelstelling
1	Toekomst pensioenfonds	In het eerste kwartaal van 2017 neemt het bestuur een besluit over de toekomst van het pensioenfonds, dat wil zeggen: - Keuze voor een eigen of een multi kring binnen een APF - Keuze voor een bepaalde APF - Of toch voortzetting van het pensioenfonds via SPUN 3.0 Voor eind 2017 is de transitie naar een APF afgerond, zowel wat betreft de overdracht van de activa als van de pensioen-administratie (in het geval wordt besloten tot een overdracht).
2	Vermogensbeheer	Uitvoering van het beleggingsplan 2017 en monitoring van het vermogensbeheer. Aanpassingen realiseren in asset mix opdat de transitie van het vermogen naar een APF (in het geval daartoe wordt besloten) zo (kosten)efficiënt kan worden gerealiseerd.
3	Wijzigingen pensioenregelingen	Zodra er definitieve afspraken zijn gemaakt tussen Unisys Nederland en de OR kan SPUN een inhoudelijke analyse maken van de nieuwe, door SPUN uit te voeren pensioenregeling. Vervolgens moeten Unisys Nederland en SPUN afspraken maken over de uitvoering. Daarna kan SPUN een uitvoeringstoets uitvoeren. Nieuwe afspraken moeten worden vastgelegd in een nieuw pensioenreglement en een nieuwe of aangepaste uitvoeringsovereenkomst.²⁴ Onderdeel van de wijzigingen is ook het zoeken van een oplossing voor de 'exoten' in de huidige uitvoering, dat wil zeggen: o De onvoorwaardelijke indexatie van aanspraken uit de middenloonsregeling 2004-2006

²⁴ Eind december 2016 -nadat het bestuur de beleidsvoornemens voor 2017 had geformuleerd- is duidelijk geworden dat Unisys Nederland de uitvoering van de nieuwe pensioenregeling hoogstwaarschijnlijk niet bij SPUN onderbrengt.

		- o Het ongehuwdenpensioen - o Het tijdelijk nabestaandenpensioen De exoten moeten vóór 31 december 2017 zijn 'geregeld'.
--	--	---

Op 11 april 2017 heeft het bestuur besloten tot liquidatie van het pensioenfonds en overdracht van het vermogen en de pensioenverplichtingen naar een APF.

3.9. *Gebeurtenissen na balansdatum*

Liquidatie pensioenfonds

In paragraaf 3.5.4 is beschreven welke stappen het bestuur in 2016 heeft gezet in het dossier 'toekomst pensioenfonds.' In 2017 zijn nadere onderzoeken geïnitieerd, uitmondend is een beoordeling van vooraf geformuleerde criteria van de uitvoeringsalternatieven op de 'short list'. In de bestuursvergadering van 11 april 2017 heeft het bestuur besloten tot liquidatie van het pensioenfonds en in samenhang daarmee tot een overdracht van het vermogen en de pensioenverplichtingen naar een Algemeen Pensioenfonds (APF). De overdracht moet per 1 januari 2018 worden gerealiseerd, waarna de stichting feitelijk in 2018 wordt geliquideerd. Overigens is sprake van een voorgenomen besluit, het SPUN verantwoordingsorgaan mag advies uitbrengen over de overdracht. Ten tijde van het opstellen van dit bestuursverslag heeft het bestuur nog geen definitief advies van het verantwoordingsorgaan ontvangen.

Met de instemming van het verantwoordingsorgaan is het pensioenfonds bestuur al wel in gesprek met het bestuur van APF over de voorwaarden waaronder definitief kan worden besloten tot de collectieve waardeoverdracht, nadat het advies van het verantwoordingsorgaan is ontvangen.

Wijziging uitvoeringsovereenkomst

Op 23 mei 2017 hebben Unisys Nederland en SPUN een addendum op de uitvoeringsovereenkomst getekend. Unisys is sinds de zomer van 2016 met haar ondernemingsraad in gesprek over een wijziging van de pensioenregeling. Unisys en de ondernemingsraad hebben daarover inmiddels een afspraak gemaakt. Die afspraak komt erop neer dat het Pensioenkapitaalplan inhoudelijk niet wordt gewijzigd, de pensioenopbouw in die regeling wordt echter vanaf 1 juli 2017 niet meer door SPUN uitgevoerd. De Combi pensioenregeling wordt per 1 juli 2017 gesloten, er vindt vanaf die datum geen nieuwe pensioenopbouw meer plaats. Daarvoor in de plaats komt een nieuwe beschikbare premieregeling, die evenmin door SPUN wordt uitgevoerd. Unisys heeft -in samenspraak met de ondernemingsraad - voor een andere pensioenuitvoerder gekozen.

SPUN wordt dus een 'gesloten' pensioenfonds, er vindt geen pensioenopbouw meer plaats en daarom komt er geen pensioenpremie meer binnen. Daarmee valt de belangrijkste bron van de financiering van de uitvoeringskosten (administratie, etc.) weg. Het bestuur heeft met Unisys afspraken gemaakt over de bijdrage van Unisys in de uitvoeringskosten over de tweede helft van 2017. Dit is vastgelegd in het addendum op de uitvoeringsovereenkomst. De uitvoeringsovereenkomst eindigt sowieso per eind 2017.

Over de wijziging van die overeenkomst mag het verantwoordingsorgaan advies uitbrengen. Ten tijde van het opstellen van dit bestuursverslag heeft het bestuur nog geen definitief advies van het verantwoordingsorgaan ontvangen.

4. Pensioenregelingen

4.1. Verwijzing

In bijlage 2 worden de belangrijkste kenmerken beschreven van de pensioenregelingen die het pensioenfonds uitvoert.

4.2. Wijzigingen in 2016

De pensioenregelingen of reglementen zijn in 2016 niet gewijzigd. Evenmin zijn er nieuwe fiscale voorwaarden van kracht geworden die van invloed zijn geweest op de Unisys pensioenregelingen.

De wettelijke termijn waarbinnen een waardeoverdracht moet zijn aangevraagd is komen te vervallen. SPUN moet die wijziging nog doorvoeren in de pensioenreglementen maar hanteert in de praktijk die termijn al niet meer.

4.3. Toeslagverlening

4.3.1. Wettelijk kader

Met ingang van 1 januari 2015 geldt een indexatiedrempel en de eis van toekomstbestendig indexeren. De indexatiedrempel houdt in dat een pensioenfonds pas toeslagen mag verlenen als de dekkingsgraad hoger is dan 110%. Toekomstbestendig indexeren houdt in dat er genoeg vermogen moet zijn om een voorgenomen toeslag voor een bepaald jaar ook in de toekomst te kunnen toekennen. Oftewel, er moet een financiële buffer aanwezig zijn.

4.3.2. Toeslagen op pensioenuitkeringen in het verleden

Vanwege de financiële situatie van het pensioenfonds heeft het bestuur over 2016 geen toeslagen verleend op de uitkeringen van de pensioengerechtigden. Deze toeslagverlening is overigens voorwaardelijk, er bestaat geen recht op toeslagen. Het bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het pensioenfonds en de wettelijke regels.

Onderstaande tabel geeft weer de verleende toeslag op pensioenuitkeringen in de periode 2007-2016:

Jaar	Toegekende indexatie	Volledige indexatie	Vershil
2016	0,0%	0,6%	0,6%
2015	0,0%	0,6%	0,6%
2014	0,0%	1,1%	1,1%
2013	0,0%	2,9%	2,9%
2012	0,0%	2,6%	2,6%
2011	0,0%	1,6%	1,6%
2010	0,0%	0,7%	0,7%
2009	0,0%	2,8%	2,8%
2008	1,6%	1,6%	0,0%
2007	0,9%	0,9%	0,0%

De cumulatieve achterstand in de toeslagverlening - uitgaande van een compensatie voor de gestegen prijzen - over de periode 2007-2012²⁵ bedraagt 7,8%²⁶.

²⁵ 2012 wordt als referentiejaar genomen omdat vanaf 2013 de indexatieregeling is gewijzigd, het pensioenfonds kent sindsdien geen indexatie-ambitie meer.

²⁶ Dit percentage is een telling zonder rekening te houden met 'indexatie op indexatie'.

4.3.3. Toeslagen in 2016 op middelloon pensioen

In de eindloon pensioenregeling, die tot 2013 van toepassing was, gold dat het opgebouwde pensioen automatisch werd verhoogd als het salaris hoger werd. Met de invoering van de middelloon pensioenregeling per 1 januari 2013 is het laatst verdiende salaris geen uitgangspunt meer voor de pensioenopbouw. Op het opgebouwde middelloon pensioen wordt (ter compensatie) in beginsel jaarlijks een toeslag verleend. Dat is een voorwaardelijke toeslagverlening, het bestuur besluit jaarlijks in hoeverre het pensioen wordt verhoogd. Deze indexatie wordt gefinancierd uit de premie die de werkgever aan het pensioenfonds betaalt.

Het opgebouwde pensioen in de middelloonregeling is per 1 januari 2016 niet verhoogd, omdat de SPUN-dekkingsgraad beneden de indexatiedrempel lag.

4.3.4. Toeslagen in 2016 uit hoofde van de overgangsregeling

Het pensioenfonds kent nog een derde indexatieregeling. Het gaat om een indexatie uit hoofde van een overgangsregeling 2004-2006. Er is sprake van een onvoorwaardelijke toezegging. De pensioenen zijn de voorbije jaren steeds verhoogd en het bestuur heeft geen aanleiding gevonden om van die bestendige gedragslijn af te wijken.

Het opgebouwde pensioen in de overgangsregeling is per 1 januari 2016 verhoogd met 0,6%. De indexatiedrempel geldt niet voor onvoorwaardelijk toegezegde toeslagverlening.

4.3.5. Toeslagen in 2017

In december 2016 heeft het bestuur besloten per 1 januari 2017 geen toeslagen te verlenen op de uitkeringen van de pensioengerechtigden. De vanaf 2013 opgebouwde pensioenen in de middelloon pensioenregeling worden evenmin verhoogd. Voor beide indexatiecategorieën geldt dat de financiële positie van het pensioenfonds ontoereikend is. Bovendien voldoet SPUN niet aan de wettelijke eisen van de indexatiedrempel. De onvoorwaardelijke indexatie van de overgangsregeling 2004-2006, de derde indexatiecategorie, bedraagt per 1 januari 2017 0,4%.

4.3.6. Inhaaltoeslag

De wetgever heeft aan het verlenen van incidentele toeslagen strenge voorwaarden verbonden. SPUN kan ook niet zomaar tot incidentele toeslagverlening overgaan, zelfs niet als de middelen daarvoor wel beschikbaar zijn. Bij incidentele toeslagverlening gaat het om het compenseren van een in het verleden niet-toegekende toeslagen of in het verleden doorgevoerde verminderingen ('afstempelen') van pensioenaanspraken en -rechten. Een incidentele toeslag kan worden verleend in het geval de toeslagverlening geen gevolgen heeft voor de reguliere toeslagverlening in de toekomst (het zogenoemde toekomstbestendig indexeren) en de beleidsdekkingsgraad door de toegekende toeslagen niet zakt onder de vereiste dekkingsgraad van 112,6%. Verder mag in een jaar ten hoogste een vijfde deel van het vermogen dat voor toeslagverlening beschikbaar is, worden aangewend.

Het bestuur heeft besloten –mede gelet op de gestelde wettelijke voorwaarden- geen beleidskader voor de incidentele toeslagverlening op te stellen. Het bestuur heeft daarbij overwogen dat:

- o een herstel van een gemiste indexatie of een compensatie van een pensioenverlaging op een collectieve wijze niet past binnen de fiscale kaders die de Belastingdienst momenteel hanteert
- o het reguliere indexatiebeleid (geen formele ambitie, toeslagen toekennen als de financiële positie van het pensioenfonds dat toelaat) biedt voldoende ruimte om een 'extra' toeslag te kunnen verlenen, als dat financieel mogelijk is.

Mocht de Belastingdienst en/of de wetgever het standpunt ten aanzien van collectief herstellen heroverwegen, dan heroverweegt ook het pensioenfonds het onderhavige besluit.

Wat betekent het niet-opstellen van een beleidskader voor incidentele toeslagverlening voor deelnemers? Waarschijnlijk niet zo veel. Pas bij een dekkingsgraad van circa 123% komt het pensioenfonds toe aan het verlenen van incidentele toeslagen. Het is niet realistisch te verwachten dat SPUN binnen een periode 5 jaar dat niveau van de dekkingsgraad bereikt.

4.4. Resultaat op premie

Met Unisys Nederland heeft SPUN een afspraak gemaakt over de verschuldigde pensioenpremie, die ligt voor 5 jaar (2013-2017) vast. In 2016 en 2017 betaalt Unisys 28% van de loonsom van de deelnemers²⁷ aan premie. Toen die afspraak werd gemaakt (in april 2012), is berekend dat uit die premie de jaarlijkse pensioenopbouw, inclusief de indexatie voor de middelloonregeling, kon worden voldaan. De daling van de rente naar het huidige historisch lage niveau is toen niet voorzien. Het bestuur heeft berekend dat de premie voor 2016 desondanks toereikend is. Hetzelfde geldt voor de premie voor 2017. Uit de te ontvangen premie kan SPUN de toegezegde pensioenopbouw, inclusief de opslagen voor kosten en solvabiliteit financieren

De in 2016 ontvangen premie van € 4,448 mln. was hoger dan de gedempte²⁸ kostendekkende premie (in 2016: €3,746), waardoor een positief resultaat op premie van € 358.000 ontstond (2015: € 137.000). De zuivere kostendekken premie bedroeg in 2016 € 4,227. Onderstaande tabel geeft inzicht in de aanwending van de premie in 2016.

	Resultaat 2016 x € 1.000	Resultaat 2015 x € 1.000
Ontvangen premies	4,448	4,763
Betaalde premie risicoverzekering	-0,262	-0,293
Opslag in premie voor toeslagen	-0,021	-0,056
Dekking directe kosten in premie	-0,387	-0,347
Dekking toekomstige kosten in premie	-0,078	-0,092
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken	-2,603	-3,050
Risico koopsom overlijden	-0,073	-0,087
Risicokoopsom arbeidsongeschiktheid	-0,162	-0,186
Overig	-0,504	-0,515
Nieuwe aanspraken risico deelnemers		
Totaal	0,358	0,137

Het resultaat 2016 van € 358.000 bestaat uit:

• Het verschil met zuivere kostendekkende premie	€ 221.000 +
• De vrijval van de solvabiliteitsopslag	€ 399.000 +
• De herverzekeringspremie	€ 262.000 –
Totaal	€ 358.000

²⁷ De loonsom is het pensioengevend salaris van alle deelnemer tezamen.

²⁸ Als een pensioenfonds premiedemping toe past wordt de hoogte van de premie gebaseerd op een verwacht rendement of een gemiddelde rente over bijvoorbeeld 5 of 10 jaar. De gedempte kostendekkende premie bij SPUN is gebaseerd op een 5jaars gemiddelde rente.

5 Communicatie

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste ontwikkelingen binnen de pensioencommunicatie geschetst.

5.1. *Beleidsplan*

In het communicatiebeleidsplan heeft het bestuur de volgende uitgangspunten vastgesteld:

- o De deelnemers hebben in beginsel recht op alle informatie die het pensioenfonds ter beschikking heeft en die te maken heeft met hun pensioen;
- o Het pensioenfonds maakt bij de verspreiding van de informatie een selectie om te voorkomen dat de deelnemers worden overvoerd met informatie. Die selectie is echter nooit bedoeld om informatie achter te houden. De deelnemers kunnen dan ook altijd om nadere informatie vragen;
- o Slechts bij hoge uitzondering beroept het pensioenfonds zich er op geen informatie beschikbaar te kunnen stellen. Daar moet altijd een goede reden voor zijn;
- o SPUN voldoet te allen tijde aan de bepalingen over communicatie, zoals opgenomen in de Pensioenwet en andere relevante regelgeving.

Vanuit dat perspectief is informatieverstrekking gericht op de drie-eenheid van de volgende doelstellingen:

- o overzicht: alle deelnemers ontvangen informatie over hun bij het pensioenfonds opgebouwde pensioenaanspraken en rechten;
- o inzicht: de verstrekte informatie is correct, duidelijk, evenwichtig en tijdig. De deelnemers krijgen tijdig inzicht in hun financiële situatie na pensionering, zover het de pensioenrechten bij het pensioenfonds betreft en over de keuzemogelijkheden die de pensioenregeling biedt;
- o actie: de deelnemers worden bewust gemaakt van de eigen verantwoordelijkheid die ligt besloten in de pensioenregeling, zodat zij voor belangrijke 'pensioen gebeurtenissen' zelf tijdig actie kunnen ondernemen.

5.2. *Uitvoeringsplan*

In het uitvoeringsplan communicatie 2016 is het volgende vastgelegd:

- o de communicatiekanalen die worden ingezet ter realisatie van de doelstellingen;
- o de doelgroepen die SPUN onderkent en op welke wijze uitvoering wordt gegeven aan de doelgroep benadering;
- o de concrete communicatie-activiteiten in 2016.

Bij de communicatiekanalen wordt een onderscheid gemaakt tussen de collectieve informatievoorziening en de individuele informatieverstrekking. Informatie kan digitaal of op papier worden verstrekt. Wat betreft de op het individu gerichte informatie maakt SPUN onderscheid in de volgende doelgroepen.

- o de actieve deelnemers met opbouw in de middelloon pensioen;
- o de actieve deelnemers met opbouw in de beschikbare premieregeling. Binnen deze groep is een onderscheid gemaakt tussen de deelnemers aan het Unisys Combi pensioenreglement en het Unisys Pensioenkapitaalplan;
- o de pensioengerechtigden (incl. toekomstige pensioengerechtigden, bijvoorbeeld nabestaanden);
- o de gewezen deelnemers (slapers), met opgebouwde pensioenaanspraken.

Het uitvoeringsplan gaat verder in op het functioneren van de klankbordgroep, de jaarlijkse pensioenconferentie voor de vertegenwoordigers van de belanghebbenden en een planning met concrete acties in 2016, waaronder de implementatie van Pensioen 1-2-3.

In 2016 heeft SPUN de aanstaande pensioengerechtigden persoonlijk geïnformeerd over de flexibiliseringsmogelijkheden die de pensioenreglementen bieden, zoals eerder of later met pensioen

gaan, hoog-laag pensioen, etc. De deelnemers in de leeftijdscategorie 35-45 jaar hebben een brief ontvangen met de oproep om hun pensioen te 'checken'. Mocht het te verwachten pensioen niet toereikend zijn, dan hebben zij nog de tijd om aanvullende voorzieningen te treffen.

Aan alle deelnemers is in 2016 tijdig een Uniform PensioenOverzicht (UPO) toegezonden. Alle gewezen deelnemers hebben in 2015 een vijfjaarlijks pensioenoverzicht ontvangen. Alle pensioengerechtigden hebben in 2016 ook een pensioenoverzicht ontvangen.

5.3. Overige activiteiten

SPUN publiceert regelmatig een digitale nieuwsbrief. Deelnemers en pensioengerechtigden kunnen zich daarop abonneren en krijgen de nieuwsbrief dan toegezonden. De nieuwsbrief is ook te vinden op de website van het pensioenfonds (zie www.spun.nl onder de 'knop' nieuwsbrieven). De september editie is ook op papier toegezonden aan alle deelnemers en pensioengerechtigden met een tweeledig doel: meer abonnees verwerven en alle deelnemers en pensioengerechtigden uitnodigen voor de jaarlijkse deelnemersbijeenkomst. SPUN ontving ongeveer 100 nieuwe aanmeldingen voor de nieuwsbrief.

6. Vermogensbeheer

In dit hoofdstuk komen aan de orde, de doelstellingen van het beleggingsbeleid en de uitvoering daarvan. De belangrijkste resultaten worden toegelicht.

6.1. Doelstelling

Het pensioenfonds ontvangt en belegt premies om nu en in de toekomst pensioenen te kunnen uitkeren. Naast het voldoen aan die nominale pensioenverplichtingen, probeert het pensioenfonds de pensioenen -binnen de kaders van het toeslagenbeleid- aan te passen aan de gestegen prijzen. Het beleggingsbeleid moet bijdragen aan de nakoming van de nominale verplichtingen en verlenen van toeslagen. Het beleggingsbeleid heeft dus een lange termijn horizon en wordt steeds beoordeeld met de pensioenverplichtingen als vertrekpunt. Het vermogen wordt op zodanige wijze belegd dat dit strookt met de aard en de duur van de toekomstige pensioenuitkeringen.

Het aanwezige vermogen wordt belegd in het belang van de (gewezen) deelnemers en de pensioengerechtigden. De veiligheid, de kwaliteit, de liquiditeit en het rendement van de portefeuille als geheel moeten zoveel mogelijk zijn gewaarborgd. Het aanwezige vermogen wordt hoofdzakelijk op gereguleerde financiële markten²⁹ belegd. Beleggingen in derivaten³⁰ zijn toegestaan, voor zover deze bijdragen aan een vermindering van het risicoprofiel van het pensioenfonds of een doeltreffend beheer van de beleggingen vergemakkelijken.

6.2. Strategisch beleggingsbeleid

Het strategisch beleggingskader is ontwikkeld als een structuur die aansluit bij de bestuursomgeving. Het kader helpt het pensioenfonds om de doelstelling in termen van benodigd rendement waar te maken met in acht name van randvoorwaarden, zoals lage kosten, verantwoord beleggen en uitlegbaarheid. De gekozen structuur i) draagt bij aan een effectieve besluitvorming, ii) vergroot het 'in control zijn' van het bestuur, iii) ondersteunt dynamisch beleid en iv) maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken. Aan de basis van het beleggingsbeleid ligt een ALM-studie³¹. Met een ALM studie wordt onderzocht welk strategisch beleggingsbeleid het meest passend is.

De belangrijkste elementen van het strategisch beleggingsbeleid in 2016 waren:

- o doelstelling van SPUN: het op lange termijn behalen van een outperformance boven de pensioenverplichtingen van 100 basispunten³²;
- o strategische beleggingsmix: 70% matching- en 30% return portefeuille (deze begrippen worden hierna toegelicht), met een bandbreedte om de norm van $\pm 5\%$;
- o rente-afdekking: het afdekken van renterisico aan de hand van een dynamische rente-afdekking (zie paragraaf 3.6.6.2), gebaseerd op de marktrente;
- o vereist vermogen: een strategische norm (volgens de ABTN) van circa 12%, oftewel een vereiste dekkingsgraad van 112,6%;
- o valuta-afdekking: het afdekken van valutarisico's van US dollar, Britse pond en Japanse yen voor 90%.

Binnen het strategisch beleid past het ook om uitvoering te geven aan de visie dat maatschappelijk verantwoord beleggen bijdraagt aan de realisatie van de doelstellingen; verantwoord beleggen voegt waarde toe.

²⁹ Met gereguleerde financiële markt wordt bedoeld een markt waar alle tot stand gekomen koersen worden gepubliceerd en voor iedereen officieel beschikbaar zijn.

³⁰ Financiële derivaten zijn beleggingsproducten die hun waarde ontleen aan de waarde van een ander goed.

³¹ ALM staat voor asset liability management. Bij een ALM-studie tracht men te modelleren hoe de vermoedelijke ontwikkeling van de onderdelen van de balans (de bezittingen tegenover de pensioenverplichtingen) zal zijn, bij verschillende macro-economische scenario's.

³² Een basispunt is gelijk aan $1/100^e$ van een procent. De term wordt vaak gebruikt om veranderingen van minder dan 1% punt uit te drukken.

6.3. *Uitvoering strategisch beleid*

Onder verantwoordelijkheid van het bestuur stelt het pensioenfonds jaarlijks een beleggingsplan op voor de uitvoering van het strategische beleid.

6.3.1. **Investmentstructuur**

Bij de aansturing van de beleggingsportefeuille gebruikt SPUN een ALM analyse als toetsend instrument. SPUN ziet een gestructureerde aansturing van de portefeuille als een goede manier om complexiteit te beheersen en te zorgen dat op elk niveau de juiste onderwerpen aan de orde zijn, waardoor een heldere verdeling van verantwoordelijkheden ontstaat.

De zogenoemde investmentstructuur is gekoppeld aan de volgende 5 niveaus in de portefeuille:

Niveau 1: Matching- en returnportefeuille

Op niveau 1 wordt de portefeuille gesplitst in een matching³³ en return portefeuille. De matching portefeuille bevat de relatief veilige beleggingen, die als doel hebben de verplichtingen te repliceren, en de return portefeuille bevat de risicodragende beleggingen die als doel hebben overrendement te genereren ten opzichte van de verplichtingen.

Niveau 2: Clusters

Op niveau 2 worden binnen de return portefeuille de volgende clusters onderscheiden:

- o Reële beleggingen: gericht op stabiele kasstromen (onder meer beleggingen in Infrastructuur);
- o Hoogrentende obligaties: beleggingen waarbij geld wordt uitgeleend (kredietrisico);
- o Aandelen: beleggingen met eigendomsrechten met als doel waardegroei;
- o Alpha: ongecorreleerde beleggingsstrategieën.

De clusters zijn een manier om de controle op de portefeuille te verstevigen. Een cluster heeft een eigen rol in de portefeuille en daarbij passende kenmerken. Het cluster aandelen is de kern, daar moet het meeste rendement vandaan komen. Dit bestaat bij SPUN uit beursgenoteerde aandelen. De overige clusters hebben vooral ten doel risico's te spreiden, bij een acceptabel rendement. Dat impliceert een wat lager verwacht overrendement en risico dan voor aandelen wordt beoogd. Deze positionering helpt bij de inrichtingskeuzes voor de clusters. Op niveau 2 binnen de matching portefeuille wordt onderscheid gemaakt tussen rente- en kredietrisico. Iedere bouwsteen binnen de matching portefeuille is te splitsen in deze twee componenten.

Niveau 3: Beleggingsproducten

Op dit niveau worden zowel verschillende beleggingscategorieën binnen elk cluster onderscheiden als segmenten binnen de verschillende beleggingscategorieën (o.b.v. regio-, sector- of ratingverdeling). De beleggingscategorieën dienen te passen bij de gewenste kenmerken en rollen van de vermogensclusters. Dit wordt beoordeeld aan de hand van risicopremies, de economische omgeving en financiële markten. Nieuwe beleggingen worden in dit kader getoetst aan de bijdrage aan de doelstellingen van een cluster. Nieuwe beleggingscategorieën moeten passen binnen de investment beliefs van SPUN.

Niveau 4 en 5: Mandaten en managers

De uitvoering van de beleggingen vindt plaats op niveaus 4 en 5 door middel van mandaten en managers.

³³ Bij een 100% matching portefeuille worden de verplichtingen voor 100% afgedekt. De nominale dekkingsgraad blijft dan constant. Echter, het pensioenfonds heeft geen mogelijkheden meer om extra rendement te creëren. Bij matching portefeuille van 70% -en een return portefeuille van 30% van de totale beleggingen- blijft er opwaarts potentieel behouden.

6.3.2. Basisscenario

Het beleggingsplan 2016 is opgesteld tegen de achtergrond van onder meer de te verwachte economische ontwikkelingen, zoals het monetaire beleid van de centrale banken en de verwachting over de ontwikkelingen op de financiële markten. SPUN hanteerde als basisscenario een normalisatie van de economie.

Wat betekent dat een normalisatie? Dat valt uiteen in een viertal groepen aannames over:

Economie

De westerse economieën komen in een traag maar aanhoudend 'genezingsproces' uit de kredietcrisis. De economische groei ligt iets boven de zogenoemde trendgroei, waardoor overcapaciteit en werkgelegenheid afnemen. Japan blijft kwetsbaar met een lage trendgroei. De groei in Opkomende landen is lager dan in de westerse economieën.

Inflatie

Er bestaat weer kans op inflatie door stabielere olieprijsen. De zogenoemde kerninflatie³⁴ blijft stabiel onder de 2%.

Monetair beleid

De Fed³⁵ start met geleidelijke renteverhogingen en afbouw van de opgekochte leningen. Ook de ECB zal het opkoopprogramma geleidelijk gaan afbouwen.

Activa markten

Een licht opwaarts rentepad maar historisch gezien lage rentes, aanhoudende 'search for yield'³⁶, lage risicopremies en hoge volatiliteit.

Risicoscenario's rondom het basisscenario, zoals een 'EU break up' en 'Harde landing China', waren in 2016 significant. De beleggingsportefeuille moet niet alleen een goed verwacht rendement opleveren in het basisscenario, maar tevens voldoende robuust zijn om negatieve schokken op te kunnen vangen.

6.4. Portefeuille samenstelling

6.4.1. Beleggingen per 31 december 2016

De beleggingsportefeuille is als volgt samengesteld:

Categorie	31 december 2016 € x mln.	31 december 2015 € x mln.
Totaal	475,7	446,7
Matching portefeuille	318,9	305,3
Langlopende staatsobligaties	221,7	221,3
Euro investment grade bedrijfsobligaties	61,5	42,3
Hypotheken	20,7	19,9
Rente derivaten	6,9	6,6
Liquide middelen	8,1	15,2
Return portefeuille	156,8	141,4
Hoogrentende bedrijfsobl. Verenigde Staten	7,8	8,0
Hoogrentende bedrijfsobl. Europa	7,9	4,5

³⁴ Kerninflatie is de inflatie zonder rekening te houden met de prijs van energie en voedsel, omdat die prijzen teveel schommelen.

³⁵ Fed staat voor Federal Reserve, de Amerikaanse centrale bank.

³⁶ Met search for yield wordt bedoelde de zoektocht van pensioenfondsen naar alternatieve mogelijkheden om de rendementen op hun beleggingsportefeuilles te vergroten, om zo de ambities te kunnen realiseren.

Bank loans	9,9	9,4
Hoogrentende staatsobl. Opkomende landen	22,4	21,6
Aandelen Verenigde Staten	27,4	25,3
Aandelen Europa	25,6	20,6
Aandelen Verre Oosten	8,7	7,6
Aandelen Opkomende landen	21,9	20,0
Infrastructuur	25,2	24,4

6.4.2. Matching portefeuille – korte toelichting

De waarde van de staatsobligaties steeg als het gevolg van een daling van de marktrente. De gemiddelde rentevoet op basis van de marktrente daalde van 1,54% per 31 december 2015 naar 1,17% per 31 december 2016.

In juli 2016 heeft het pensioenfonds de matching portefeuille anders ingericht. Voor een bedrag van € 23,5 mln. werd aan Duitse staatsleningen verkocht. Met de opbrengst werd voor een bedrag van € 17,5 mln. aan investment grade bedrijfsobligaties gekocht.

Eind 2015 werd een bedrag aan cash aangehouden ter financiering van de pensioenuitkeringen in 2016. Dat verklaart de daling in de post liquide middelen.

6.4.3. Return portefeuille – korte toelichting

Binnen de return portefeuille hebben zich in 2016 geen bijzondere herallocaties voorgedaan. In totaal is € 4 mln. aan de aandelenportefeuille toegevoegd. De overige mutaties zijn vooral het gevolg van waardeontwikkelingen.

6.5. Rente-afdekking

Door het renterisico af te dekken, wordt de dekkingsgraad minder gevoelig voor wijzigingen in de rente. Deze zogenoemde rentehedge wordt niet volledig met obligaties en beleggingen in hypotheek ingevuld. Rentederivaten, ook wel swaps genoemd, worden gebruikt om de rente-afdekking op te hogen tot het gewenste niveau; de rentegevoeligheid van de beleggingen wordt daardoor in lijn gebracht met die van de pensioenverplichtingen. Door de wijze waarop de rentehedge wordt ingevuld, kan er een resultaat ontstaan; de afdekking heeft in 2016 beter of slechter gepresteerd dan mocht worden verwacht. In paragraaf 6.7.3 wordt nader ingegaan op dat resultaat van de renteafdekking.

De totale afdekking van het renterisico bedraagt eind 2016 61,1%. De strategische norm volgens de dynamische benadering (zie paragraaf 3.6.6.2) bedroeg eind 2016 55%. Het bestuur heeft aan het begin van het vierde kwartaal besloten de rentehedge niet te verlagen naar 55% maar te handhaven op 60% en week daarmee dus af van de beleidsstaffel. De feitelijke afwijking van de norm bedroeg 1,1% punt.

6.6. Valuta-afdekking

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen. Voor SPUN zijn de Euro/US-dollar-, de Euro/Britse pond- en de Euro/Japanse yen-koers relevant. SPUN dekt, als onderdeel van het strategisch beleggingsbeleid, voor ieder van deze valuta het risico voor 90% af. De andere valutarisico's worden niet afgedekt.

6.7. Beleggingsresultaten

Hierna komen de belangrijkste resultaten van het vermogensbeheer in 2016 aan de orde.

6.7.1. Rendementen

In onderstaand overzicht wordt het in 2016 behaalde rendement weergegeven, uitgesplitst naar de diverse beleggingscategorieën. Het rendement wordt vergeleken met de benchmark³⁷.

Categorie	Rendement (euro)	Benchmark (euro)	Relatief
Totaal	9,46%	9,53%	-0,07%
Matching portefeuille	9,26%	9,08%	0,18%
Langlopende staatsobligaties	10,01%	10,01%	0%
Euro investment grade bedrijfsobligaties	5,22%	5,11%	0,11%
Hypotheeklen	4,69%	2,32%	2,37%
Rente derivaten	5,72%	5,72%	0%
Liquide middelen	-0,51%	-0,37%	-0,14%
Return portefeuille	10,09%	9,85%	0,23%
Hoogrentende bedrijfsobl. Verenigde Staten	11,07%	14,37%	-3,30%
Hoogrentende bedrijfsobl. Europa	10,06%	9,98%	0,08%
Bank loans	5,66%	5,46%	0,20%
Hoogrentende staatsobl. Opkomende landen	11,89%	11,50%	0,39%
Aandelen Verenigde Staten	11,95%	12,04%	-0,09%
Aandelen Europa	7,26%	7,13%	0,13%
Aandelen Verre Oosten	2,47%	2,25%	0,23%
Aandelen Opkomende landen	15,73%	13,66%	2,07%
Infrastructuur	8,25%	8,27%	-0,02%

Het verschil tussen het behaalde rendement en het benchmark rendement wordt het relatieve rendement genoemd, dat kan zijn een out- of underperformance. Uit het overzicht blijkt een relatief rendement op de matching portefeuille van 0,18% en een eveneens positief relatief rendement op de return portefeuille van 0,25%. Vanwege de vermogensbeheerkosten is het totaal relatieve rendement echter negatief. In hoofdstuk 8 worden de vermogensbeheerkosten nader toegelicht.

6.7.2. Toelichting relatieve rendementen

Uit het overzicht in paragraaf 6.7.1 blijken de volgende noemenswaardige uitschieters:

- o Het relatieve rendement van 2,37% op de hypotheeklen is vooral het gevolg van administratieve redenen. De benchmark van de hypotheekbeleggingen is gelijk aan het portefeuille rendement;
- o Met het relatieve rendement van 2,07% op de aandelen Opkomende landen worden de verliezen in de portefeuille uit 2014 deels goed gemaakt;
- o De portefeuille hoogrentende obligaties Verenigd Staten is defensief gepositioneerd. De leningen in de portefeuille hebben gemiddeld genomen een hogere kwaliteit dan de leningen uit de benchmark portefeuille. Of anders geformuleerd een lager risico in termen van rentegevoeligheid en risico-opslagen. In eerdere jaren pakte die strategie goed uit, in 2016 is het absolute rendement weliswaar hoog maar blijft achter bij de benchmark. In de portefeuille zijn financiële ondernemingen en ondernemingen uit de energiesector onderworpen.

6.7.3. Rente-afdekking

Of de mate waarin de rente-afdekking effectief is geweest, kan worden beoordeeld door het rendement op de matching portefeuille af te zetten tegen ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen in 2016.

³⁷ Een benchmark is maatstaf, een financiële meetlat of een ijkpunt waarmee het resultaat van een beleggingsportefeuille wordt vergeleken.

Categorie	Rendement
Verplichtingen berekend o.b.v. DNB rente	6,94%
Verplichtingen berekend o.b.v. marktrente	6,93%
Matching portefeuille	9,26%

Wat valt uit deze tabel af te leiden? Het pensioenfonds baseert de norm voor het afdekken van het renterisico op de marktrente. In die zin heeft de rente-afdekking een positief, effect gehad, immers het behaalde rendement op de matching portefeuille bedroeg 9,26%, terwijl het rendement van de verplichtingen op marktrente 6,93% was.

Bij de effectiviteit van de rente-afdekking gaat het om de vraag hoeveel de marktwaarde van de rentehedge is toe- of afgenomen ten opzichte van de toe- of afname van de pensioenverplichtingen, uitgaande van een bepaalde mate van afdekking van het renterisico. SPUN heeft in 2016 een positief resultaat behaald van € 27,7 mln., de rentehedge is meer in waarde gestegen dan mocht worden verwacht gegeven het gemiddelde afdekkingspercentage van het renterisico. Dat resultaat is afhankelijk van verschillende factoren, zoals:

- o Gedurende het kalenderjaar is het afdekkingspercentage niet exact op het strategische niveau geweest. Een lagere renteafdekking kan dan positief uitpakken;
- o De langere looptijden van de verplichtingen zijn minder dan gemiddeld afgedekt en de kortere hoger. In 2016 had dit een gering positief effect;
- o De matching portefeuille is deels ingevuld met staats- en bedrijfsobligaties, waarvan de rendementen afwijken van de DNB rente. In 2016 heeft dit ook positief uitgepakt.

6.7.4. Valuta-afdekking

De effectiviteit van de afdekking van het valutarisico kan worden afgeleid van de mate waarin het verschil tussen de beoogde omvang van de afdekking en de daadwerkelijke omvang binnen de vooraf afgesproken bandbreedte is gebleven. Dat is de mate waarin valutarisico wordt gelopen. De voor SPUN belangrijkste valuta, de Amerikaanse dollar, bleef het gehele boekjaar binnen de bandbreedte. Tussen de beoogde omvang van de afdekking en de daadwerkelijke omvang van de afdekking kan een verschil ontstaan. Door een waardeverandering van bijvoorbeeld Amerikaanse aandelen kan de hedge op een zeker moment 99% bedragen (de aandelen zijn in waarde gestegen) of 101% (de aandelen zijn in waarde gedaald). Deze 'ruis' wordt ondervangen door op weekbasis de hedge te monitoren en waar nodig aan te passen.

Vanaf het derde kwartaal van 2017 kan het pensioenfonds de effectiviteit van de valutahedge gedurende het kalenderjaar inzichtelijk maken. Nu is dat alleen nog –zoals hiervoor weergegeven– alleen per ieder kwartaaleinde.

6.8. Kosten vermogensbeheer

Zie voor de kosten van het vermogensbeheer in 2016 het hoofdstuk 8 Uitvoeringskosten.

6.9. Verantwoord beleggen

Bij een goede uitvoering van de pensioenregelingen staat het financiële belang van de deelnemers voorop. Van investeringsbeslissingen die mede zijn gebaseerd op milieu, sociale en governance criteria mag een verbetering van het risico-rendement profiel van de beleggingen worden verwacht. Het pensioenfonds loopt financiële, juridische en reputatierisico's als er geen verantwoord beleggingsbeleid is.

In bijlage 5 wordt nader ingegaan op het verantwoord beleggen, zowel beleidsmatig, als wat betreft de uitvoering en de resultaten in 2016.

6.10. Beleggen in Nederland

Onderstaande tabel laat de samenstelling en de omvang van de Nederlandse beleggingen per 31 december 2016 zien. In totaal belegt SPUN meer € 100 mln. in Nederland.

	31 december 2016 € x mln.	Totaal
Matching		
Staatsobligaties	76,1	
Bedrijfsobligaties	3,5	
Hypotheken	20,7	
Cash	1,1	
		101,4
Return		
Aandelen	1,9	
Hoogrentende obligaties	1,3	
		3,2
Totaal		104,6

22% van het totale vermogen wordt door SPUN belegd in Nederland.

6.11. Governance vermogensbeheer

Het bestuur als geheel is verantwoordelijk voor het (strategisch) beleggingsbeleid en voor de uitvoering van dat beleid. Aan dat beleggingsbeleid liggen 'investment beliefs', of beleggingsbeginselen ten grondslag. Investment beliefs beschrijven op heldere en beknopte wijze de uitgangspunten van het beleggingsbeleid, ze vormen de basis voor de inrichting van het vermogensbeheer, de beleggingsstijlen en het risicomanagement.

In 2016 heeft het pensioenfonds de verantwoordelijkheden rondom het vermogensbeheer opnieuw vastgelegd. Onder de verantwoordelijkheid van het bestuur zijn bepaalde taken gedelegeerd aan de beleggingscommissie. Die mandatering is gekoppeld aan de niveaus van de investmentstructuur zoals beschreven in 6.3.1.

Niveau 1: Matching en return

De strategische beleggingskeuzes zijn direct gekoppeld aan de doelstelling van het pensioenfonds en worden gedreven door (veranderingen) in de doelstelling, de financiële positie, de uit te voeren pensioenregeling, de demografie van het deelnemersbestand, de relevante wet- en regelgeving en toezichteisen.

Het bestuur is daarom op niveau 1 beleidsbepalend en de beleggingscommissie is beleidsuitvoerend en adviserend. Dit betekent concreet dat:

- o Het bestuur beslist over wijzigingen in de verdeling tussen de matching- en return portefeuille, inclusief de bijbehorende bandbreedtes en de strategische omvang van de rente- en valutahedge.
- o De commissie:
 - handhaaft de portefeuille binnen de door het bestuur gestelde bandbreedtes;
 - brengt de portefeuille terug binnen de door het bestuur gestelde bandbreedtes wanneer deze zijn overschreden.

Bij overschrijding van de bandbreedte vindt overleg en besluitvorming plaats. Wanneer de commissie een 'beweging' initieert binnen de bandbreedte, dan kan dit alleen in de richting van het midden van de bandbreedte zijn. Een voorstel dat niet aan voorgaande norm voldoet moet aan het bestuur ter besluitvorming worden voorgelegd.

Het bestuur legt beleidskeuzes vast in het jaarlijkse beleggingsplan. Via besluiten kan het bestuur daar tussentijds van afwijken. De commissie legt via besluiten (in de notulen van commissievergaderingen)

vast hoe het binnen de beleidsuitvoerende ruimte stuurt. De commissie rapporteert daarover aan het bestuur.

Niveau 2: Clusters

Het pensioenfonds beoordeelt in hoeverre de vermogensclusters aan hun doelstelling voldoen, aan de hand van risicopremies, de economische omgeving en financiële markten. Binnen de matching portefeuille stuurt SPUN op basis van de risicobronnen rente en krediet; voor elk beleggingsproduct zijn beide componenten in bepaalde mate aanwezig. Daarnaast bevindt de hoogte van de valutaafdekking zich op dit niveau

Het bestuur is beleidsbepalend, de commissie is beleidsuitvoerend en adviserend. Dit betekent concreet dat:

- o Het bestuur beslist over de van toepassing zijnde clusters en de verdeling van het vermogen over de die clusters, inclusief de bijbehorende bandbreedtes;
 - o De commissie:
 - handhaaft de portefeuille binnen de gestelde bandbreedtes;
 - brengt de portefeuille terug binnen de bandbreedtes wanneer deze zijn overschreden
- Bij overschrijding van de bandbreedte vindt overleg en besluitvorming plaats. Wanneer de commissie een 'beweging' initieert binnen de bandbreedte, dan kan dit alleen in de richting van het midden van de bandbreedte zijn. Een voorstel dat niet aan voorgaande norm voldoet moet aan het bestuur ter besluitvorming worden voorgelegd.

Het bestuur legt beleidskeuzes vast in het jaarlijkse beleggingsplan. Via besluiten kan het bestuur daar tussentijds van afwijken. De commissie legt via besluiten (in de notulen van commissievergaderingen) vast hoe het binnen de beleidsuitvoerende ruimte stuurt. De commissie rapporteert daarover aan het bestuur.

Niveau 3: Beleggingsproducten

Op niveau 3 gaat het om de invulling van de vermogensclusters met beleggingsproducten die het beste passen bij de strategische kenmerken ervan, plus de verdeling over deze beleggingsproducten.

De commissie is het beleidsbepalende en beleidsuitvoerende orgaan op dit niveau. De commissie besluit welke producten binnen de vermogensclusters worden opgenomen en hoe er over deze producten wordt gealloceerd. Een uitzondering geldt voor nieuwe illiquide producten en voor nieuwe liquide producten waar belangrijke reputatie-aspecten aan verbonden zijn: deze worden ter goedkeuring aan het bestuur voorgelegd. Vastlegging vindt plaats via het jaarlijkse beleggingsplan, beleidsdocumenten en voorstellen in de commissie. De commissie informeert het bestuur.

Niveau 4: Mandaten

Op niveau 4 wordt gestuurd op de benchmarks, het universum, keuze voor actief/passief beheer, instrumentgebruik, kosten, risicobeheersing, etc.

De fiduciair manager is in deze beleidsvoorbereidend en stelt de strategiedocumenten en productmandaten op. De commissie toetst de voorstellen. De fiduciair manager is tevens verantwoordelijk voor de uitvoering van de productmandaten binnen de gegeven richtlijnen en rapporteert daarover via de periodieke vermogensbeheer rapportages.

Niveau 5: Managers

Op niveau 5 wordt gestuurd door het selecteren, aanstellen en ontslaan van individuele vermogensbeheerders, via het aangaan van en het opzeggen van investment management agreements.

De fiduciair manager stelt het beleid vast voor de selectie en monitoring van vermogensbeheerders. En rapporteert daarover aan het pensioenfonds via de periodieke vermogensbeheerrapportages. De commissie draagt zorg voor de monitoring van MN.

Meer in het algemeen geldt dat voor zover een vraagstuk binnen het mandaat van de commissie valt, alleen de 'volwaardige' bestuursleden in de commissie³⁸ stemrecht toekomt. In het geval de stemmen staken of tenminste een bestuurslid het niet eens is met een voorgenomen besluit, wordt de kwestie voorgelegd aan het bestuur.

³⁸ Een volwaardig bestuurslid is een bestuurslid tegen wiens benoeming in de beleggingscommissie door DNB geen bezwaar is gemaakt. (bestuursbesluit uit 2016)

7. Actuariële verslag

7.1. Technische voorzieningen

Onderstaande tabel toont het verloop van de technische voorzieningen voor risico van het pensioenfonds.

	2016 € x mln.	2015 € x mln.
Technische voorzieningen per 1 januari	433,163	428,715
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken	2,838	3,323
Toevoeging in verband met kosten	0,078	0,092
Benodigde interesttoevoeging technische voorzieningen	-0,255	0,695
Overgenomen pensioenverplichtingen	0,027	0,047
Uitkeringen	-15,295	-14,699
Vrijgevallen voor kosten uit technische voorzieningen	-0,459	-0,441
Overgedragen pensioenverplichtingen	-0,533	-0,146
Overig	0	-0,250
Wijziging van pensioenregeling en/of pensioenniveau		
Toeslagverlening pensioengerechtigden	0	0
Toeslagverlening gewezen deelnemers	0	0
Toeslagverlening actieve deelnemers	0,019	0,050
Anders	0	-0,078
Wijziging als gevolg van verandering rentetermijnstructuur	30,708	16,288
Wijziging van actuariële grondslagen en/of methoden	0,766	0
Resultaat op kanssystemen		
Resultaat op sterfte	-1,593	-0,373
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-0,162	-0,186
Resultaat op mutaties	-0,008	0,126
Resultaat op overige technische grondslagen	0	0
Technische voorzieningen per 31 december	449,294	433,163

Het bedrag van de technische voorzieningen als bedoeld in bovenstaande tabel is exclusief de verplichtingen voor risico deelnemers en exclusief het 'aandeel herverzekeraar'. In de technische voorziening is wel begrepen een bedrag dat is gedekt door een garantiecontract.

Het pensioenfonds heeft eenmalig berekend wat de omvang van de technische voorziening zou zijn in het geval rekening wordt gehouden met een rentevoet van 0%, in plaats van de marktrente in combinatie met de UFR, zoals de wetgever voorschrijft. De technische voorzieningen stijgen dan van € 449,294 mln. naar € 541,684 mln.

7.2. Actuariële analyse

Het resultaat over het boekjaar 2016 is te verdelen naar de volgende deelresultaten

	2016 € x mln.	2015 € x mln.
Beleggingsopbrengsten	11,449	-15,173
Premie	0,358	0,137
Waardeoverdracht	0,116	0,027
Kosten	0	0
Uitkeringen	0,012	-0,013
Sterfte	2,284	0,373
Arbeidsongeschiktheid	1,144	0,186
Overige kanssystemen	0,008	-0,126
Toeslagverlening	0,002	0,006
Overige incidentele mutaties	-0,766	0,328
Andere oorzaken	-0,013	-0,016
Totaal resultaat	14,594	-14,271

Toelichting bij belangrijkste deelresultaten:

De beleggingsopbrengsten is het saldo van directe (€ 10,382 mln.) en indirecte beleggingsopbrengsten (€ 31,680 mln.) onder aftrek van de kosten van het vermogensbeheer (€ 0,168 mln.), de benodigde intrest (€ 0,255 mln.) en een mutatie in de wijziging van de technische voorzieningen risico deelnemer (€ 0,328 mln.).

De ontvangen premie was hoger dan de zuivere kostendeekkende premie, waardoor een positief resultaat op premie ontstond.

Het resultaat op waarde-overdracht is het saldo van de overgedragen en de overgenomen pensioenverplichtingen.

De waarde van de uitkeringen in 2016 bedroeg € 15,222 mln., terwijl er feitelijke € 15,199 mln. aan uitkeringen is betaald. Een resultaat van € 0,023 mln. Op de afkopen was het resultaat € 0,011 mln.

Het resultaat op sterfte is het gevolg van i) deelnemers die ouder worden dan is verondersteld en ii) deelnemers die eerder sterven dan is verondersteld.

Bij het resultaat op overige kanssystemen kan worden gedacht aan flexibilisering van pensioenen. De vooraf veronderstelde grondslagen wijken af van de feitelijke situatie, waardoor een positief of negatief (in 2016) resultaat ontstaat.

7.3. Solvabiliteit

De uitkomsten van de berekening van het vereist eigen vermogen per 31 december 2016 zijn weergegeven in de volgende tabel. In de tabel wordt toetswaarde solvabiliteit van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie getoond.

	Risicofactoren	€ x mln.
S1	Renterisico	8,638
S2	Zakelijke waardenrisico	33,420
S3	Valutarisico	10,159
S4	Grondstoffenrisico	0

S5	Kredietrisico	24,890
S6	Verzekeringstechnisch risico	11,358
S10	Actief beheerrisico	0
	Overige risico's	
	Toetswaarde solvabiliteit³⁹	57,254

Het vereist eigen vermogen wordt zodanig vastgesteld dat de effecten kunnen worden opgevangen van onmiddellijke veranderingen in de risicofactoren. Bovenstaande tabel laat de omvang van de verschillende risicofactoren zien, alsmede de benodigde solvabiliteit om die veranderingen in de risicofactoren te kunnen opvangen.

Het vereist eigen vermogen wordt zodanig vastgesteld dat, met een wettelijk vastgestelde zekerheidsmaatstaf van 97,5%, wordt voorkomen dat het vermogen van het pensioenfonds binnen één jaar minder waard is dan de technische voorzieningen. Oftewel, een kans kleiner dan 2,5% dat het pensioenfonds in een situatie van een reservetekort beland.

Het vereist eigen vermogen per 31 december 2016 bedraagt € 57,254 mln. (2015: € 50,957 mln.), oftewel 12,6% van de technische voorzieningen. Met andere woorden de vereiste dekkingsgraad bedraagt 112,6%.

7.4. Oordeel actuaris

De certificerend actuaris stelt (samenvattend) dat:

- o de technische voorzieningen als geheel bezien, toereikend zijn vastgesteld.
- o het eigen vermogen op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.
- o is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132. Het pensioenfonds beschikt niet over het vereist eigen vermogen.
- o de beleidsdekkingsgraad op balansdatum lager is dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat nu voor het eerste jaareinde.
- o het oordeel over de vermogenspositie is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie van het pensioenfonds is niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

De volledige actuariële verklaring is opgenomen in de jaarrekening.

³⁹ De toetswaarde solvabiliteit is niet gelijk aan de telling van de risicofactoren S1 tot en met S10. Het verschil wordt het diversificatievoordeel genoemd.

8. Uitvoeringskosten

8.1. Algemeen

Het bestuur is van mening dat transparant zijn over de uitvoeringskosten onderdeel behoort te zijn van het afleggen van verantwoording over het gevoerde beleid. Het inzicht in de kosten verbetert ook de sturing op de uitgaven. Het bestuur zet zich in om de uitvoeringskosten zo laag mogelijk te houden. Voor wat betreft het geven van inzicht in de uitvoeringskosten volgt SPUN de Aanbevelingen uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie.

De totale kosten voor het vermogensbeheer zijn gestegen van € 1,68 mln. in 2015 naar € 1,78 mln. in 2016. In basispunten gemeten was sprake van een stijging met 1,1bp, naar 37,6 bp. De belangrijkste reden van deze stijging is een toename van de transactiekosten, van 6,1 bp in 2015 naar 7,8 bp in 2016.

De totale kosten van het pensioenbeheer bedroegen in 2016 € 0,85 mln. In 2015 bedroegen de kosten € 0,79 mln. De kosten per normdeelnemer bedragen in 2016 € 544 (zie uitleg in paragraaf 8.3.1).

8.2. Kosten vermogensbeheer.

8.2.1. Kosten als percentage belegd vermogen

De totale vermogensbeheerkosten, uitgedrukt als een percentage van het gemiddeld belegde vermogen⁴⁰, zijn gestegen van 0,37% in 2015 naar 0,38% (= 38 bp) in 2016. In euro's zijn de kosten met € 103.000 gestegen.

Kosten vermogensbeheer	2016 € x mln.	2016 procentueel	2015 € x mln.	2015 procentueel
Beheerkosten van de beleggingen	1,343	0,29%	1,322	0,29%
Bewaarloon	0,069	0,01%	0,077	0,02%
Overige kosten	0	0,0%	0	0,0%
Kosten vermogensbeheer	1,412	0,30%	1,399	0,30%
Transactiekosten	0,370	0,08%	0,280	0,07%
Totale kosten vermogensbeheer	1,782	0,38%	1,679	0,37%

8.2.2. Kostensoorten

In bovenstaand kostenoverzicht is rekening gehouden met de zogenoemde 'verborgen' kosten, zoals de transactiekosten en de kosten die worden verrekend in de koers van de beleggingen. Er is bij de berekening van een aantal kostenposten gebruik gemaakt van aannames en veronderstellingen over percentages en berekeningsmethoden. De schattingen en veronderstellingen zijn gebaseerd op de contractuele afspraken van de fiduciair manager met de betreffende beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert. Tevens zijn aannames gehanteerd ten aanzien van het belegd vermogen en het aantal participaties in de beleggingsfondsen.

De kosten die het pensioenfonds in 2016 heeft voldaan aan de externe adviseur van de beleggingscommissie bedragen € 21.000. Dat bedrag is in het bovenstaande overzicht niet meegenomen.

De beheerkosten in procenten gemeten zijn als volgt opgebouwd:

⁴⁰ Het gemiddeld belegd vermogen is bepaald conform de aanbevelingen van de Pensioenfederatie volgens de formule: $0,5 \times \text{AuM } 31-12 (t-1) + \text{AuM } 31-01 + \text{AuM } 28-02 + \dots + 0,5 \times \text{AuM } 31-12 (t)$.

	2016 Percentage van belegd vermogen	2015 Percentage van belegd vermogen
Fiduciair beheerkosten ⁴¹	0,093	0,096
Beheerkosten beleggingen	0,268	0,253
Bewaarloon en overige kosten	0,015	0,017
Totaal	0,376	0,365

De fiduciair beheerkosten betreffen een vaste fee-afspraken. Bij een stijging van het gemiddeld belegd vermogen dalen deze kosten relatief.

De beheerkosten beleggingen hangen samen met de verdeling van de beleggingen over de verschillende categorieën en de beheervorm van deze categorieën. Actief beheerde beleggingen zijn doorgaans duurder dan passief beheerde beleggingen.

In onderstaand overzicht worden de totale kosten vermogensbeheer uitgesplitst naar de verschillende belegging categorieën.

	Beheerverg. in jaarrekening x € mln.	Beheerverg. NAV x € mln.	Performance fee x € mln.	Transactie- kosten x € mln.	Overige kosten x € mln.	Totaal x € mln.
Vastgoed						
Aandelen	0,138			0,045	0,011	0,194
Alternatieve beleggingen	0,025	0,163		0,051	0,066	0,305
Vastrentende waarden	0,380	0,105		0,250	0,012	0,747
Overige beleggingen	0,001	0,002		0,010		0,013
Overlay beleggingen				0,014		0,014
Fiduciaire kosten	0,436				0,004	0,440
Kosten bewaarloon		0,069			0,001	0,070
Totaal	0,980⁴²	0,339	0	0,370	0,094	1,783

In 2016 werd gemiddeld 68% van de totale beleggingen belegd in de matching portefeuille. De aan de matching portefeuille toe te rekenen kosten bedragen 28,9% van het totaal. Terwijl 32% van het vermogen werd belegd in de return portefeuille en 71,1% van de kosten daaraan is toe te rekenen.

90,5% van de beleggingen zijn liquide beleggingen. Aan de liquide beleggingen kan 71,3% van de kosten worden toegerekend. 9,5% van de beleggingen zijn illiquide. Van de totale kosten kan 28,7% aan de illiquide beleggingen worden toegerekend.

Transactiekosten zijn het gevolg van verschuivingen in de beleggingsportefeuille. Dit kan zijn binnen een categorie maar ook tussen beleggingscategorieën. De transactiekosten zijn in 2016 toegenomen, van 0,07% in 2015 tot 0,0078% van het gemiddeld belegd vermogen in 2016. De toename is te verklaren door de verschuiving van beleggingen in Staatsleningen naar Euro investment grade bedrijfsobligaties en binnen de portefeuille Aandelen opkomende landen is een substantiële transitie doorgevoerd.

8.2.3. Toelichting bij verschillende categorieën

Hierna wordt een korte toelichting gegeven van de vermogensbeheerkosten in 2016 per beleggingscategorie.

⁴¹ Onder de fiduciair beheerkosten vallen alle kosten die samenhangen met de fiduciaire dienstverlening. Deze behelst onder meer advisering over beleggingsbeleid, portefeuilleconstructie, monitoring en selectie van vermogensbeheerders, treasury en overlaymanagement en maatschappelijk verantwoord beleggen.

⁴² In paragraaf 8.2.5 wordt een bedrag van € 0,995 mln. genoemd als directe (beheer)kosten opgenomen in de jaarrekening. Het verschil van € 0,015 mln. zijn overige beheerkosten.

Staatsobligaties

De transactiekosten zijn ten opzichte van 2015 gedaald. Er is geen grote herschikking geweest in de portefeuille waardoor de transactiekosten ten opzichte van vorige jaar daalden.

Euro investment grade bedrijfsobligaties

Binnen de matching portefeuille is dit een duurdere categorie. Deze categorie draagt bij aan spreiding binnen de portefeuille en daarmee aan het risicobeheer. Bovendien wordt, op een langere termijn beschouwd, op deze beleggingen een hoger rendement verwacht dan op Staatsleningen. De totale kosten zijn toegenomen ten opzichte van 2015 door een stijging van de transactiekosten en dat als gevolg van een groter belang in deze categorie (ten koste van het belang in Staatsleningen).

Hypotheken

Hypotheken is een relatief dure categorie binnen de matching portefeuille. Dat hangt samen met het actief beheer van deze beleggingen. Deze categorie draagt bij aan spreiding binnen de portefeuille en daarmee aan het risicobeheer. Bovendien wordt, op een langere termijn beschouwd, op deze beleggingen een hoger rendement verwacht dan op Staatsleningen. De verwachting is dat het extra rendement van het actief beheer van Hypotheken opweegt tegen de hogere beheerkosten.

Bankloans

De kosten voor de categorie Bankloans zijn dit jaar toegenomen. Dat had vooral een administratieve oorzaak.

Hoogrentende bedrijfsobligaties Verenigde Staten

De totale kosten zijn dit jaar onveranderd gebleven, dat geldt zowel voor de beheer- als de transactiekosten.

Hoogrentende bedrijfsobligaties Europa

De totale kosten voor beleggingsfonds waarin SPUN participeert, daalden licht ten opzichte van 2015. Dit werd met name veroorzaakt door lagere transactiekosten.

Hoogrentende obligaties opkomende landen

De totale kosten zijn in 2016 in relatieve zin gedaald. De transactiekosten waren in 2015 hoog als gevolg van een herijking van de portefeuille. Circa 40% van de kosten in 2015 was het gevolg van transactiekosten.

Aandelen Verenigde Staten

In 2016 zijn de relatieve kosten voor de categorie Aandelen Verenigde Staten nagenoeg gelijk gebleven.

Aandelen Europa

De kosten zijn in 2016 gestegen ten opzichte van 2015. De transactiekosten en overige kosten waren hoger als gevolg van een verdere opbouw van de allocatie naar Aandelen Europa.

Aandelen Verre Oosten

De beheerkosten voor 2016 zijn licht gedaald ten opzichte van 2015. De daling is het gevolg van een daling van de transactiekosten ten opzichte van 2015.

Aandelen opkomende landen

In juli 2016 heeft een grote transitie plaatsgevonden in het beleggingsfonds, waarbij onder meer het aantal managers werd gereduceerd. Daardoor daalde de fee voor deze categorie maar de transitie heeft voor 2016 een stijging van de transactiekosten tot gevolg.

Infrastructuur

De vaste kosten van de portefeuille Infrastructuur waren lager dan in 2015, als gevolg van een verlaging van de fee die de fiduciair manager heeft onderhandeld. Wat betreft de transactiekosten maakt de fiduciair manager een schatting.

8.2.4 Vergelijking met eerdere jaren

De kosten voor het vermogensbeheer kunnen niet op zichzelf worden gezien maar zijn onlosmakelijk verbonden met het beleggingsbeleid en de behaalde resultaten. Voor de beoordeling of de gemaakte kosten passend zijn, moet de relatie worden gelegd tussen kosten, risicoprofiel, rendementspotentieel en de beleggingsfilosofie. Hierbij brengen beleggingen met een hoger risicoprofiel vaak hogere kosten met zich mee. In dat licht gezien geeft de volgende tabel weer hoe de kostenontwikkeling is geweest in relatie tot het behaalde rendement.

	2016	2015	2014	2013	2012
Bruto rendement	9,8%	0,7%	20,6%	-1,8%	11,8%
Netto rendement	9,5%	0,4%	20,1%	-2,2%	11,4%
Vershil	0,3%	0,3%	0,5%	0,4%	0,4%

Welke conclusies zijn uit het voorgaande te trekken?

De totale beheerkosten stijgen met € 103.000, een toename van 36,5 bp in 2015 naar 37,6 bp in 2016. De stijging is deels veroorzaakt door een stijging van het belegd vermogen maar in hoofdzaak door een stijging van de transactiekosten. Aan de verschuivingen in beleggingen liggen bewuste keuzes ten grondslag, veelal ingegeven door een langere termijn verwachting of een verbetering in het beheer.

De beheerkosten, inclusief de vergoeding voor fiduciair beheer, bedroegen in 2016 27,8 bp, hetgeen relatief laag is in verhouding tot andere Nederlandse pensioenfondsen. Ten opzichte van 2015 zijn deze kosten gedaald, met 0,5 bp.

Minder eenduidig is de relatie tussen de behaalde rendementen en de vermogensbeheerkosten. Het verschil tussen het bruto en netto rendement is ongeveer gelijk gebleven, terwijl de rendementen volatiel waren.

Uit het LCP rapport 'Inzicht in de pensioenbeheer-, vermogensbeheer- en transactiekosten van Nederlandse pensioenfondsen' uit oktober 2016 blijkt dat de met het vermogen gewogen vermogensbeheerkosten in 2015⁴³ uitkomen op 0,47% van het gemiddelde pensioenvermogen (in 2014: 0,52%). Voor was dat SPUN 0,30%. De gemiddelde transactiekosten bedroegen in dat jaar 0,09% en bij SPUN 0,06%.

8.2.5. Aansluiting met jaarrekening

Naast de voorgaande weergave van de vermogensbeheerkosten is het noodzakelijk een aansluiting te maken met de vermogensbeheerkosten die in de jaarrekening worden verantwoord. In de jaarrekening worden alleen de directe kosten getoond. In het onderhavige bestuursverslag worden ook indirecte kosten meegenomen. In onderstaande tabel is een uitsplitsing gemaakt in directe kosten en indirecte kosten, die zijn verrekend worden via de waardemutatie van de belegging.

	2016 € x mln.
Directe kosten opgenomen in jaarrekening	0,995
Indirecte kosten als onderdeel van waardemutatie	0,787
Totale vermogensbeheerkosten	1,7823

⁴³ De vergelijkende cijfers over het boekjaar 2016 zijn nog niet beschikbaar.

8.3. Kosten pensioenbeheer

8.3.1. Kosten per deelnemer

Gebruikelijk is het om de kosten van het pensioenbeheer te relateren aan het aantal deelnemers. De kosten worden dan ook weergegeven per deelnemer.

Het pensioenfonds is een voorstander van het hanteren van een berekening van de kosten per deelnemer waarbij alle deelnemers, de actieve deelnemers, de gewezen deelnemers (slapers) en de pensioengerechtigden, eenzelfde 'gewicht' wordt toegekend. Dat wijkt af van de norm die de Pensioenfederatie hanteert, de kosten worden dan alleen omgeslagen over actieve deelnemers en pensioengerechtigden. In onderstaand overzicht worden beide bedragen getoond.

Bedragen	2016	2015
Kosten pensioenbeheer	€ 0,846 mln.	€ 0,788 mln.
Deelnemers	2.671	2.694
Normdeelnemers	1.555	1.563
Per deelnemer	€ 317	€ 292
Per normdeelnemer	€ 544	€ 504

8.3.2. Vergelijking met realisatie 2015 en begroting 2016

De kosten voor het pensioenbeheer bedroegen in 2015 € 0,788 mln. Terwijl de uitgaven in 2016 € 0,846 mln. bedragen, oftewel een stijging van 7%. De belangrijkste verklaring voor de toename van de kosten zijn hogere (eenmalige) administratiekosten en de advieskosten in verband met het dossier 'toekomst pensioenfonds'. Die kostenstijging werd gedeeltelijk gecompenseerd door lagere salariskosten in 2016.

Uit het LCP rapport 'Inzicht in de pensioenbeheer-, vermogensbeheer- en transactiekosten van Nederlandse pensioenfonds' uit oktober 2016 blijkt dat de pensioenbeheerkosten⁴⁴ per deelnemer in 2015 € 353 bedragen (in 2014: € 344). Bij SPUN is dat in 2015 € 504. De onderlinge variatie in 'LCP cijfers' is overigens groot en loopt van € 100 tot meer dan € 1000. Schaalgrootte is van belang voor het verkleinen van de kosten per deelnemer.

Begroting 2016

Jaarlijks, in het derde kwartaal, stelt het bestuur een begroting voor de pensioenbeheerkosten voor het volgende kalenderjaar vast. De begroting 2016 ging uit van een totaal bedrag van € 0,817 mln. Het belangrijkste verschil met de realisatie zijn hogere uitgaven voor drukwerk/porti, hogere bijdrage voor toezicht dan begroot, hogere eenmalige administratiekosten en extra advieskosten.

Ten slotte wordt nog opgemerkt dat SPUN geen huur betaalt aan Unisys Nederland voor het gebruik van kantoorruimte. Die kostenbesparing is geschat op € 20.000.

8.3.3. Vaste versus variabele kosten

De pensioenbeheerkosten bestaan voor een belangrijk deel uit vaste kosten, die beperkt afhankelijk zijn van de grootte van het pensioenfonds (lees: het aantal deelnemers). De variabele kosten nemen daarentegen toe met de grootte van het deelnemersbestand. Schaalgrootte is dus voordelig voor de kosten per deelnemer. Schaalgrootte is voor het pensioenfonds niet beïnvloedbaar. SPUN is een relatief klein pensioenfonds met navenant hogere kosten per deelnemer. De hoogte van de kosten hangt verder onder meer af van het serviceniveau en de complexiteit van de pensioenregeling.

De pensioenbeheerkosten bestaan uit:

- o administratiekosten; onder andere de fee voor Syntrus Achmea Pensioenbeheer,
- o salariskosten van de medewerkers van het bestuursbureau,

⁴⁴ Een driejaars gemiddeld voor pensioenfonds in de categorie 1.000 tot 10.000 deelnemers

- o controle- en advieskosten (actuarieel en juridisch advies, certificering en accountantskosten)
- o bestuurskosten (bestuursvergoedingen, reiskosten, opleidingen)
- o overige kosten (onder meer de afdrachten aan de toezichthouders).

Niet toe te delen kosten

Binnen de kostensoort bestuurskosten maakt SPUN geen onderscheid tussen kosten die direct zijn te relateren aan het vermogensbeheer (bijvoorbeeld kosten van een opleiding vermogensbeheer) en aan de overige bestuurlijke activiteiten.

8.4. Liquidatiekosten

In paragraaf 3.9 'Gebeurtenissen na balansdatum' is het voorgenomen bestuursbesluit tot liquidatie van het pensioenfonds beschreven. Aan de feitelijke liquidatie van de stichting gaat een collectieve waardeoverdracht van de pensioenverplichtingen vooraf waarbij het vermogen van het pensioenfonds wordt overgedragen naar een andere pensioenuitvoerder. Om de stichting te kunnen liquideren moeten kosten worden gemaakt. Voor die feitelijke liquidatie is een concept liquidatiebegroting opgesteld. De liquidatiekosten zijn begroot op een bedrag van € 593.000. Oftewel 0,13% van het over te dragen pensioenverplichtingen.

Dat bedrag is als volgt opgebouwd:

Kosten	Bedrag x € 1.000
Overlopende kosten 2017	100
Advies en controlekosten	200
Salariskosten	216
Bestuurskosten	24
Overige kosten	53
Totaal	593

Bovenop de begrote kosten komt een reservering voor het voldoen van eventuele schulden, die blijken tijdens de liquidatiefase.

In het geval de feitelijke liquidatiekosten lager uitvallen dan is begroot, wordt het resterende bedrag teruggestort naar het eigen Unisys kring binnen het APF.

9. Beschikbare premieregeling

9.1. Algemeen

De deelnemers aan de Unisys combi pensioenregeling met een salaris boven € 62.194 (2016)⁴⁵ nemen deel aan een beschikbare premieregeling. Net zoals de deelnemers aan het Pensioenkapitaalplan (in dienst vanaf 1 september 2012). De deelnemers in deze pensioenregelingen hebben beleggingsvrijheid. Het bestuur is verantwoordelijk voor de (kwaliteit van de) beleggingen. Dat houdt onder meer in het waarborgen van een prudent beleggingsbeleid. Het pensioenfonds bepaalt de standaard (default) belegging gebaseerd op een lifecycle mix⁴⁶. Naar mate de pensioendatum nadert wordt het beleggingsrisico automatisch afgebouwd. De deelnemer bepaalt zelf de variant van de lifecycle mix waarin de premie wordt belegd. In alle gevallen dragen de deelnemers zelf het beleggingsrisico.

Binnen de beschikbare premieregelingen bestaat de mogelijkheid van 'opting out'. De deelnemer belegt zijn premies dan niet in een lifecycle mix maar kiest een eigen verdeling van zijn beleggingen. De 'opting out' mogelijkheid is met waarborgen omgegeven, ter voorkoming dat de deelnemer te veel of te weinig risico neemt, waardoor zijn/haar uiteindelijke pensioenresultaat mogelijk niet aan de verwachtingen voldoet.

Het aantal deelnemers aan de beschikbare premieregeling op 31 december 2016 bedroeg 228. Dat zijn er 19 meer dan bij aanvang van het kalenderjaar. Onderstaande tabel geeft het aantal deelnemers per beleggingskeuze per 31 december 2016 weer.

Keuzemogelijkheid	Aantal
Lifecycle mix defensief	188
Lifecycle mix neutraal	25
Lifecycle mix offensief	8
Totaal lifecycle	221
Eigen verdeling	4
Spaarrekening	3
Totaal	228

9.2. Portefeuilleverdeling

Onderstaande verloopstaat geeft weer de ontwikkeling van de beleggingen voor risico deelnemers.

	€ x 1.000
Stand per 1 januari 2016	4.343
Stortingen	633
Onttrekkingen	-638
Waardeontwikkeling – kosten	328
Stand per 31 december 2016	4.666

De waarde van de beleggingen voor risico deelnemers per 31 december 2016 is als volgt verdeeld over de verschillende keuzemogelijkheden.

⁴⁵ De deelname is voor het salaris boven het grensbedrag tot maximaal het fiscale maximum(in 2016 € 101.519).

⁴⁶ Met een lifecycle mix belegt de deelnemer in een gespreide portefeuille met beleggingsfondsen, die in overeenstemming is met het persoonlijke risicoprofiel, diens leeftijd en pensioendatum. Een lifecycle mix is dus niet een beleggingsfonds, maar een persoonlijke pensioenoplossing in de vorm van individueel vermogensbeheer.

Keuzemogelijkheid	€ x 1.000
Lifecycle mix totaal	4.032
Eigen verdeling	409
Spaarrekening	218
Verevend	7
Totaal	4.666

Het gemiddelde rendement over 2016 in de verschillende lifecycle mixen, blijkt uit onderstaand overzicht. Het gemiddelde rendement verschilt per profiel en looptijd.

Lifecycle mix	Rendement
- Defensief	7,66 %
- Neutraal	8,75 %
- Offensief	9,15 %
Gemiddeld totaal	7,89%

Het gemiddelde rendement bij de deelnemers met een eigen verdeling bedroeg in 2016 9,10%. Daarbij moet wel worden aangetekend dat slechts 4 van de 228 deelnemers hebben geopteerd voor de eigen verdeling.

9.3. *Zorgplicht bij opting out*

De 'opting out' mogelijkheid is met waarborgen omgegeven, ter voorkoming dat de deelnemers te veel of te weinig risico nemen, waardoor het uiteindelijke pensioenresultaat niet aan de verwachtingen voldoet. Onderdeel van die zorgplicht is de verantwoordelijkheid van het pensioenfonds voor het beleggingsbeleid, waaronder de selectie van de beleggingsfondsen waarin de deelnemer de premies kan beleggen.

9.4. *Beheer portefeuille lifecycle mix*

Nationale Nederlanden Investment Partners (NN IP), de beheerder van de pensioenspaarrekeningen, beheert de beleggingen voor de DC regeling actief. De vermogensbeheerders van NN IP hebben de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde beleggingsportefeuille. Doel is een hoger rendement te bereiken dan bij passief beheer. De beheerkosten van passief en actief beheer zijn bij NN IP gelijk. Binnen de actief beheerde beleggingsfondsen is volop ruimte voor duurzaam vermogensbeheer.

9.5. *Uitbestedingsrisico*

Het uitbestedingsrisico houdt onder meer in dat de vermogensbeheerder niet handelt conform het verstrekte mandaat. Of de zorgplicht (vanwege de beleggingsvrijheid voor de deelnemers) niet goed heeft ingeregeld.

In de overeenkomst die SPUN met NN IP heeft gesloten zijn de verantwoordelijkheden van de vermogensbeheerder vastgelegd. In de daarbij bijbehorende Service Level Agreement zijn de verantwoordelijkheden verder uitgewerkt. SPUN toetst of de gemaakte afspraken worden nageleefd. Ter waarborging van de adequaatheid van de interne processen en procedures wordt jaarlijks een zogenoemde ISAE 3402-rapportage⁴⁷ door NN IP verstrekt.

⁴⁷ Een ISAE 3402 rapport is een internationaal geaccepteerd auditing document en geeft informatie over de beheermaatregelen en processen van een service organisatie

9.6. Wet verbeterde premieregeling

Op 1 september 2016 is de Wet verbeterde premieregeling in werking getreden. Deze wet introduceert voor de deelnemer aan een beschikbare premieregeling een keuzemogelijkheid tussen een vaste of een variabele pensioenuitkering. De mogelijkheid om bij beschikbare premieregelingen een variabele uitkering aan te bieden, ziet SPUN op zich als een positieve ontwikkeling. Het komt in ieder geval tegemoet aan knelpunten in de omzetting van kapitaal in 'DC pensioen'. SPUN constateert echter ook dat door de invoering van variabele uitkeringen de complexiteit van de pensioenregeling toeneemt. SPUN gaat er vanuit dat deelnemers grote moeite zullen hebben met het begrijpen van risico's en dus ook met het maken van keuzes, een afweging tussen risico's en opbrengsten. Het is daarom van belang de deelnemers te begeleiden bij het maken van een keuze door het faciliteren van een goede keuzearchitectuur en het verstrekken van effectieve en activerende informatie. Vanuit dat perspectief is het bestuur teruggekomen op haar eerdere besluit om in eigen beheer een nieuw product te ontwikkelen. Het bestuur wacht voorsnog de marktontwikkelingen af. Tegen het jaareinde waren er nog nauwelijks verzekeraars die een variabele uitkeringsvariant aanboden. Sowieso geldt dat de deelnemers aan de DC regelingen bij SPUN een shoprecht hebben, ze kunnen met het opgebouwde kapitaal bij een verzekeraar naar keuze een pensioen aankopen.

Door het uitblijven van productaanbod heeft het pensioenfonds besloten, het uitstel van de aankoop van een 'DC pensioen' te faciliteren.

9.7. Zorgplicht in 2016

Uit de zogenoemde risicorapportage van NN IP per jaareinde blijkt dat bij zeven deelnemers de beleggingsportefeuille afwijkt van de strategische beleggingsmix, gegeven hun beleggingshorizon.⁴⁸ Bij drie van de zeven was sprake van een te grote afwijking. Dit is bij betrokkenen onder de aandacht gebracht, zij zijn er mee bekend dat het beleggingsrisico te hoog is gelet op hun beleggingshorizon.

Ieder jaar bekijkt NN IP of de life cycles nog up-to-date zijn en aansluit bij de economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Op basis van onder meer veranderingen op de financiële markten en lange termijn risico- en rendementsverwachtingen wordt beoordeeld of een aanpassing noodzakelijk is. Het uitgangspunt is of een eventuele aanpassing van de life cycles goed is voor de deelnemers. Dit betekent: minder risico en/of meer verwacht pensioen ten opzichte van de huidige beleggingsportefeuilles.

Uit de analyse kwam naar voren dat het neutrale profiel van de life cycles een afgewogen balans tussen risico en rendement weergeeft en daarmee een passende standaard is. De gedachte daarbij is dat de neutrale variant, in plaats van de defensieve variant, als default gaat gelden. In de offensieve variant worden geen wijzigingen doorgevoerd. In de defensieve variant wordt de afbouw van het risico iets later ingezet dan te doen gebruikelijk was.

⁴⁸ Naarmate de pensioendatum nadert, moet het beleggingsrisico worden afgebouwd.

10. Risicomanagement

10.1. Risicobeheersing

Geld dat wordt belegd, levert naar verwachting meer op dan geld dat op een spaarrekening staat. SPUN belegt om geld te verdienen voor haar deelnemers. Beleggen brengt risico's met zich mee, het bestuur bepaalt jaarlijks hoeveel risico mag worden genomen. Hierna wordt ingegaan op de hoofdlijnen van het risicobeleid en de genomen beheersmaatregelen. Een meer gedetailleerde (kwantitatieve en kwalitatieve) toelichting op de actuele posities is opgenomen in de jaarrekening.

10.2. Integrale benadering

Een integrale en beheerste bedrijfsvoering vereist een goede governance van het risicomanagement. Bovenal is een integrale benadering noodzakelijk, zodat de verschillende risico's en risicogebieden in onderlinge samenhang worden beheerst. Een adequate risicobeheersing begint met een systematische risicoanalyse. Risico's worden getoetst aan de risicobereidheid van het pensioenfonds.

De risicostrategie en het daarvan afgeleide beleid is gericht op bewust nemen van risico's om op adequate wijze de doelstelling van het pensioenfonds te realiseren. Het bewust nemen van risico's brengt het identificeren, analyseren en beheersen van deze risico's met zich mee. Het risicoraamwerk wordt geborgd door het inrichten van een interactief proces, dat bestaat uit de volgende componenten:

- o Risicostrategie: wat zijn de doelstellingen van het risicobeleid, wat is de risicobereidheid en welke strategie wordt gehanteerd om deze doelstellingen te bereiken?;
- o Governance: hoe is het risicomanagement georganiseerd?, hoe neemt het bestuur zijn verantwoordelijkheid?;
- o Risicobewustzijn: dat uit zich in gedrag, als onderdeel van de governance;
- o Risicobeleid: welke beheersmaatregelen zijn er genomen? Is voor alle gedefinieerde risico's beleid geformuleerd?;
- o Processen: is er een proces van evaluatie en bijsturing?;
- o Informatie: verslag doen van de monitoring.

10.3. Risicobeleid en doelstellingen

Het risicobeleid moet bijdragen aan de realisatie van de doelstellingen van het pensioenfonds, het kunnen uitkeren van de toegezegde nominale pensioenen en het - binnen de kaders van het toeslagenbeleid - indexeren van de pensioenen. De nominale doelstelling heeft prioriteit, waardoor de risico-acceptatie niet groot is. De mate van risico-acceptatie is onder meer gebaseerd op de volgende overwegingen:

- o Het opgebouwde pensioen vormt na pensionering een belangrijke bron van inkomen voor deelnemers van het pensioenfonds;
- o De uit de uitvoeringsovereenkomst voortvloeiende premie-omvang is klein in relatie tot de pensioenverplichtingen, waardoor de sturingskracht van premie beperkt is. Er bestaan geen bijstortverplichtingen voor de werkgevers bij lage dekkingsgraden;
- o Het pensioenfonds is relatief vergrijsd, met weinig instroom van nieuwe deelnemers;
- o Bij het nastreven van de pensioenambitie dient het bestuur bereid te zijn om beleggingsrisico's te accepteren met als oogmerk een beleggingsrendement dat hoger is dan de risicovrije marktrente.

In algemene zin worden de door het pensioenfonds te beïnvloeden risico's zoveel mogelijk door middel van beheersmaatregelen verminderd. Waar mogelijk worden risico's overgedragen (herverzekering). Sommige risico's worden -al dan niet noodgedwongen- geaccepteerd of opgezocht. Een voorbeeld van dit laatste is het niet volledig afdekken van het renterisico. Daardoor kan worden geprofiteerd van een eventuele rentestijging.

In 2016 zijn geen materiele wijzigingen in het risicobeleid en/of de doelstellingen doorgevoerd.

10.4. Risicohouding

10.4.1. Risicohouding toegelicht

De risicohouding weerspiegelt de mate waarin het pensioenfonds bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen te realiseren, inclusief de mate waarin beleggingsrisico's kunnen worden gelopen gegeven de kenmerken van het pensioenfonds. De risicohouding komt voor de lange termijn tot uitdrukking in de door het pensioenfonds gekozen ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets. Voor de korte termijn blijkt de risicohouding uit de hoogte van het vereist eigen vermogen.

De kwalitatieve risicohouding komt neer op het volgende:

- o Bij slechte economische omstandigheden acht het bestuur het uitlegbaar dat toeslagen worden verminderd of niet worden verleend. De kans op toeslagverlening moet evenwel behouden blijven;
- o Het verlagen van de opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane uitkeringen dienen zoveel mogelijk te worden voorkomen (= geringe kans). Dat geldt zeker voor de kans op een pensioenverlaging vanwege een beleidsdekkingsgraad die gedurende 5 jaar onder het niveau van het MVEV ligt, dat wil zeggen een dekkingsgraad beneden de 104%;
- o De kans op het verlagen van de jaarlijkse pensioenopbouw moet eveneens gering zijn.

De risicobereidheid van het bestuur kan worden beïnvloed door de actuele financiële positie van het pensioenfonds. Bij de keuze voor een bepaald beleid wordt niet alleen een verwachte ontwikkeling beoordeeld maar ook scenario's die gunstiger of minder gunstig zijn dan de verwachte ontwikkeling. Als de financiële situatie van het pensioenfonds verbetert, wordt bij voorkeur minder risico genomen omdat de ambitie dan in evenveel of meer gevallen haalbaar is met minder risico. In voorkomende gevallen, bijvoorbeeld bij een hoge dekkingsgraad en een lage rentestand -de rente-afdekking wordt dan verlaagd- kan het bestuur die voorkeur (tijdelijk) loslaten.

10.4.2. Kwantitatieve risicohouding

De risicohouding komt voor de korte termijn tot uitdrukking in de hoogte van het VEV, of met een zekere bandbreedte (de zogenoemde VEV-range). Het beleggingsbeleid bepaalt in belangrijke mate de omvang van het VEV. In een ALM-studie is het beleggingsbeleid onderzocht en is geconcludeerd dat het huidige beleggingsbeleid goed past bij de doelstellingen van het pensioenfonds. Het VEV bij de strategische beleggingsmix per 31 december 2016 bedroeg 112,6%.

Gezien de conclusies uit de ALM en het overleg met de sociale partners wordt het VEV van 12% als 'middenpunt' van de VEV-range gehanteerd. SPUN gaat uit van een bandbreedte van 4%, zowel naar boven als naar beneden. Daaruit volgt een VEV-range volgt van 8%-16%.

De risicohouding komt voor de lange termijn tot uitdrukking in de door het pensioenfonds gekozen ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets. De risicohouding wordt geconcretiseerd door de vaststelling van bandbreedtes en risicogrenzen. Bij een overschrijding vindt er een discussie over de beleidsuitgangspunten plaats. Dit maakt het mogelijk om op een vooraf vastgelegde en objectieve manier te beoordelen of het risico hoger of lager mag zijn dan eerder werd bepaald. Dan wel hoger of lager dan vooraf is toegestaan. Bij overschrijding van risicogrenzen vindt dus geen automatische aanpassing van beleid plaats.

Het bestuur heeft de volgende risicohouding voor de lange termijn vastgesteld met betrekking tot het pensioenresultaat⁴⁹:

- o Ondergrens 1: Het verwacht pensioenresultaat moet tenminste 85% te bedragen.
- o Ondergrens 2: De afwijking van het verwachte pensioenresultaat in het geval van een 'slechtweers scenario' mag maximaal 30% bedragen.

⁴⁹ Zie voor de uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2016 paragraaf 3.5.5.4.

10.5. Balansmanagement

Het balansmanagement zorgt voor de verbinding tussen de doelstellingen van het pensioenfonds, de risicohouding, de marktrisico's en de daadwerkelijke invulling van de balans (de bezittingen en de verplichtingen). Het balansrisico is een maatstaf die wordt gebruikt om te toetsen of het gevoerde beleid aansluit bij het gewenste profiel. Het balansrisico meet de waarde van de beleggingen ten opzichte van de waarde van de nominale pensioenverplichtingen. In theorie betekent een balansrisico van 0% dat de waarde van de beleggingen volledig gelijk beweegt aan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Het beleid is erop gericht het risico te reduceren. Een conceptuele splitsing van de beleggingen in een matching en return portefeuille draagt bij aan het inzichtelijk maken van het risico. Het pensioenfonds heeft een norm geformuleerd voor de omvang van het balansrisico, met een bandbreedte daaromheen. Ontwikkelingen op de financiële markten leiden daardoor niet direct tot een bijstelling van het beleid. Het balansrisico kan wijzigen als gevolg van veranderingen in hieronder genoemde factoren:

- o De samenstelling van de beleggingsmix kan wijzigen als gevolg van marktbewegingen en aan- en verkopen;
- o De correlaties, oftewel de onderlinge samenhang van de beleggingen, veranderen na verloop van tijd (ook als de beleggingsportefeuille niet wijzigt);
- o Het renteniveau en rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen (waaraan het balansrisico wordt afgemeten).

10.6. Risico's vermogensbeheer

10.6.1 Solvabiliteitsrisico

Het solvabiliteitsrisico is een belangrijk risico voor het pensioenfonds. Bij een tekort zijn de pensioenverplichtingen groter dan de bezittingen en ontbreekt een reserve voor het opvangen van financiële tegenvallers. De pensioenen worden uitgekeerd zonder dat daar voldoende 'dekking' voor aanwezig is.

De wet schrijft voor dat het VEV zodanig wordt vastgesteld dat met de wettelijke zekerheidsmaatstaf van 97,5% wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen een jaar over minder middelen beschikt dan de pensioenverplichtingen. Het VEV wordt zodanig vastgesteld dat de effecten kunnen worden opgevangen van onmiddellijke veranderingen in de risicofactoren, zoals het rente-, aandelen-, krediet- en verzekeringstechnisch risico.

Het beleid is gericht op het voorkomen van een situatie van onderdekking. Zie de geformuleerde randvoorwaarden, zoals die zijn verwoord in paragraaf 10.4.1.

Wanneer de financiële positie (lees; solvabiliteit) van het pensioenfonds onvoldoende is, kan het bestuur besluiten de pensioenaanspraken van (gewezen) deelnemers en de pensioenrechten (uitkeringen) van pensioengerechtigden te verlagen tot een zodanig niveau dat de financiële positie weer in evenwicht is. Omdat de verlaging van de pensioenen door het bestuur als een ongewenst beleidsinstrument wordt beschouwd ('een laatste redmiddel'), is het beleid erop gericht het risico van onderdekking zoveel mogelijk te beperken.

10.6.2 Prijsrisico

Het prijsrisico is het risico van een waardeverandering in de return portefeuille als gevolg van ontwikkelingen op de financiële markten. De oorzaak daarvan kan zijn gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende onderneming of meer generieke marktfactoren. Omdat de beleggingen worden gewaardeerd tegen actuele waarde, zijn de wijzigingen in de marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat; wijzigingen worden onmiddellijk in het saldo van baten en lasten verwerkt.

Het prijsrisico als zodanig is door het pensioenfonds niet beïnvloedbaar. Het risico kan wel worden verminderd door diversificatie. Dat wordt onder meer bereikt door spreiding van de beleggingen over

verschillende financiële instrumenten (aandelen, obligaties, etc.), dan wel geografisch (Verenigde Staten, Europa, Verre Oosten, Opkomende landen) of sectoraal (financiële instellingen, nutsbedrijven, etc.). Verder wordt diversificatie bereikt door aan meerdere fondsmanagers mandaten te verstrekken, waarbij die managers worden geselecteerd op basis van onderling verschillende beleggingsstrategieën.

10.6.3. Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarde van de vastrentende beleggingen (obligaties en rentederivaten) en de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van veranderingen in de marktrente. Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder snel dan de waarde van de verplichtingen; de dekkingsgraad stijgt. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder snel dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het beleid is erop gericht het renterisico te verminderen. Door te beleggen in vastrentende waarden wordt de rentegevoeligheid van de bezittingen in lijn gebracht met die van de pensioenverplichtingen. Ook worden de looptijden van de bezittingen en de pensioenverplichtingen met elkaar in evenwicht gebracht. De rente-afdekking stabiliseert de ontwikkeling van de dekkingsgraad. Het pensioenfonds beheerst het risico door middel van een model voor dynamische afdekking van het renterisico; de hoogte van de rente en van de dekkingsgraad bepalen de omvang van de rente-afdekking.

10.6.4. Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

Het valutarisico wordt afgedekt door middel van het sluiten van valutatermijncontracten. Om de afdekking van de valutarisico's te matchen met de ontwikkeling van de beleggingsportefeuille worden de hedges periodiek aangepast. SPUN is van mening dat dit risico op de lange termijn niet wordt 'beloond'. Van een aanzienlijk deel van de beleggingsportefeuille, dat buiten de euro wordt belegd (beleggingen genoteerd in US-dollar, Britse pond en Japanse yen), wordt het valutarisico daarom afgedekt. Anderzijds draagt het lopen van valutarisico wel bij aan de diversificatie. Het bestuur heeft besloten het risico iets 'open' te zetten (percentage afdekking is 90%), met het oog op de diversificatievoordelen. Van de beleggingen in opkomende landen wordt een positieve bijdrage aan het rendement verwacht. Dat risico wordt dus niet afgedekt. In het geval een valutapositie in een bepaald land te gering in omvang is, wordt het risico uit kostenoverwegingen niet afgedekt.

10.6.5. Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen als gevolg van betalingsonmacht of faillissement van een tegenpartij waarop een pensioenfonds (potentieel) een vordering heeft. Een bijzondere vorm van het kredietrisico is het landenrisico. In dat geval voldoet een land niet meer aan de rentebetalingen op de uitgegeven staatsobligaties, dan wel wordt de lening niet volledig terugbetaald bij een herstructurering van de overheidsschulden.

De beheersing van het kredietrisico draagt bij aan het matchen van de pensioenverplichtingen. De matching portefeuille is gericht op waardebehoud. Het pensioenfonds gaat er vanuit dat de 'markten' het kredietrisico van landen inprijzen. Des te hoger de opslag, des te hoger de markt het kredietrisico beoordeelt. Als de zogenoemde credit spread⁵⁰ boven een vooraf gedefinieerde norm uitkomt, kan de betreffende obligatie niet langer deel uitmaken van de matching portefeuille. Afhankelijk van de ontstane situatie neemt het pensioenfonds daarover dan een besluit.

10.6.6. Liquiditeitsrisico

Het risico dat beleggingen niet tijdig en/of tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen, wordt het liquiditeitsrisico genoemd. Onder het niet kunnen voldoen aan verplichtingen wordt

⁵⁰ Credit spread staat voor het renteverskil, uitgedrukt in basispunten, dat bedrijfsobligaties moet opleveren ten opzichte van staatsobligaties met dezelfde looptijd.

mede begrepen het niet tijdig kunnen voldoen aan collateral calls (het opvragen van onderpand door tegenpartijen).

Het risico wordt op verschillende wijzen beheerst: i) een beperkt deel van de beleggingen heeft een illiquide karakter, ii) het vermogen wordt vooral belegd op gereguleerde markten, iii) er is voldoende diversificatie in de portefeuille en iv) er wordt een voldoende ruime liquiditeitspositie aangehouden. Het liquiditeitsrisico speelt ook een rol bij de keuze om het renterisico gedeeltelijk af te dekken door middel van derivaten.

10.6.7. Uitbestedingsrisico vermogensbeheer

Het pensioenfonds heeft de vermogensbeheeractiviteiten uitbesteed. Door de uitbesteding kan het pensioenfonds schaalvoordelen behalen en wordt een efficiënte bedrijfsvoering bewerkstelligd. De toegenomen complexiteit van het vermogensbeheer(proces) en de benodigde kennis en ervaring om overrendement te behalen zijn andere argumenten voor de uitbesteding. Het pensioenfonds beschikt niet over de mogelijkheden, de systemen en de kennis om bijvoorbeeld zelf de selectie en monitoring van vermogensbeheerders op het gewenste niveau uit te voeren. Dat geldt ook voor het administratieve beheer en het risicomanagement. Het risico dat de continuïteit, de integriteit en/of de kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden worden geschaad, wordt het uitbestedingsrisico genoemd.

SPUN heeft een uitbestedingsbeleid geformuleerd met het oog op het waarborgen van de continuïteit en constante kwaliteit van de dienstverlening. Het uitbestedingsbeleid is van toepassing op alle uitbestede bedrijfskritische activiteiten en processen. Kern van het uitbestedingsbeleid is:

- o Risico-analyse op de uit te besteden werkzaamheden en processen;
- o Eisen stellen aan de uitvoerder (onder andere certificering van processen en een integriteitsbeleid);
- o Borging van kwaliteit en continuïteit van de werkzaamheden en processen;
- o Controle op de uitbestede werkzaamheden en processen, onder meer door periodieke rapportages.

SPUN ontvangt periodiek informatie over prestatie-indicatoren, kritieke processen en controls. Het pensioenfonds heeft een monitoringproces ingeregeld om te beoordelen of de uitbestede werkzaamheden leiden tot een beheerste en integere bedrijfsvoering bij de uitvoerder. Als onderdeel daarvan vindt aan de hand van de rapportages overleg plaats. Jaarlijks ontvangt het pensioenfonds de ISAE 3402 verklaring van de organisaties waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed.

In onderstaande tabel worden de diverse risicobeheersingsmaatregelen in het kader van de uitbesteding van het vermogensbeheer kort beschreven:

Onderdeel	Norm	Bandbreedte	Frequentie meting	Actie bij overschrijding
Matching – return portefeuille	30% 70%	Matching: 65%-75% Return: 23%-35%	Maandelijks	MN signalering. Pensioenfonds besluit.
Balansrisico	5,5%	3,75%-7,25%	Maandelijks	MN signalering. Pensioenfonds besluit.
Vereist eigen vermogen	12%	8%-16%	Maandelijks	MN signalering. Pensioenfonds besluit.
Rente-afdekking	% afhankelijk dynamische staffel	+/-10% van totaal	Wekelijks	MN signalering. Pensioenfonds besluit.
Valuta-afdekking voor \$ voor £ voor ¥ overige valuta	90% 90% 90% 0%	+/- 1% totale vermogen en maximaal 10% op valuta exposure	Wekelijks	MN stuurt portefeuille terug naar de norm
Liquiditeiten	-	0,5%-5%	Maandelijks	Bij tekort onmiddellijk middelen vrijmaken. Signalering bij

				overschrijding. Pensioenfonds besluit.
--	--	--	--	---

10.7. Overige risicocategorieën

10.7.1. Uitbestedingsrisico pensioenbeheer

Het risico dat de continuïteit, de integriteit en/of de kwaliteit van de aan administrateur uitbestede werkzaamheden worden geschaad, wordt het uitbestedingsrisico genoemd.

SPUN heeft een uitbestedingsbeleid geformuleerd met het oog op het waarborgen van de continuïteit en constante kwaliteit van de dienstverlening. Het uitbestedingsbeleid is van toepassing op alle uitbestede bedrijfskritische activiteiten en processen. Kern van het uitbestedingsbeleid is:

- o Risicoanalyse op de uit te besteden werkzaamheden en processen;
- o Eisen stellen aan de uitvoerder (onder andere certificering van processen en een integriteitsbeleid);
- o Borging van kwaliteit en continuïteit van de werkzaamheden en processen;
- o Controle op de uitbestede werkzaamheden en processen, onder meer door periodieke rapportages.

SPUN ontvangt periodieke informatie over prestatie-indicatoren, kritieke processen en controls. Het pensioenfonds heeft een monitoringproces ingeregeld om te beoordelen of de uitbestede werkzaamheden leiden tot een beheerste en integere bedrijfsvoering. Als onderdeel daarvan vindt aan de hand van de rapportages overleg plaats. Jaarlijks ontvangt het pensioenfonds de ISAE 3402 verklaring van de organisatie waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed.

Deze risicocategorie heeft mede betrekking op niet-financiële risico's. Binnen dat domein vallen operationele, integriteit en juridische risico's⁵¹. Het beleid met betrekking tot de beheersing van de risico's is primair de verantwoordelijkheid van de uitvoeringsorganisatie. Het pensioenfonds ontvangt periodiek een managementrapportage over niet-financiële risico's. Aan de hand daarvan kan het pensioenfonds zich een oordeel vormen over (de werking van) de beheersing van deze risico's.

Specifiek voor de uitbesteding van de financiële administratie geldt dat er een adequate inrichting en uitvoering van de betalings- en incassoprocedures moet zijn, alsmede een vooraf vastgelegde toekenning van bevoegdheden. Met Syntrus Achmea Pensioenbeheer is daarom een autorisatie- en procuratieregeling afgesproken.

10.7.2. Langleven- en kortlevenrisico

Het langlevensrisico is het risico dat pensioengerechtigden langer leven dan verwacht. De pensioenen moeten dan langer worden uitgekeerd dan verwacht. Het kortlevensrisico is daarentegen het risico dat deelnemers eerder overlijden dan verwacht. Er zijn dan meer overlijdensgevallen dan verwacht, waardoor er meer nabestaandenpensioenen ingaan dan verwacht.

Het kortlevensrisico wordt door het pensioenfonds afgedekt door middel van een met ZwitserLeven afgesloten herverzekeringsovereenkomst.

De markt voor producten waarmee het langlevensrisico (deels) kan worden afgedekt, is niet in ruime mate ontwikkeld. De wet verlangt dat het langlevensrisico wordt meegenomen bij de waardering van de pensioenverplichtingen en in de premiestelling: de waarde van de toekomstige uitkeringsverplichtingen wordt medebepaald op basis van overlevingskansen. Bij een stijgende levensverwachting -althans een grotere stijging dan waarmee tot dan toe rekening is gehouden- is de omvang van de verplichtingen groter. Het pensioenfonds draagt het langlevensrisico van de ingegane pensioenen.

⁵¹ In paragraaf 3.6.2.2 zijn een aantal incidenten uit 2016 genoemd.

10.7.3. Sponsorrisico

Een ondernemingspensioenfonds, zoals SPUN, heeft een directe en contractuele band met de 'sponsorende' onderneming. De werkgever geeft (mede namens de werknemers) opdracht aan het pensioenfonds voor de uitvoering van de pensioenregelingen. Deze afhankelijkheid vertaalt zich in risico's voor het pensioenfonds, de zogenoemde sponsorrisico's.

Het sponsorrisico is een 'inherent' risico. Door de specifieke elementen van het risico te monitoren verkleint het pensioenfonds de impact van het risico. Binnen het overkoepelende begrip sponsorrisico zijn een aantal risico's te onderkennen. De belangrijkste worden hierna kort beschreven.

10.7.3.1. *Faillissementsrisico*

Onder het faillissementsrisico wordt verstaan de betalingsonmacht van de sponsor veroorzaakt door negatieve ontwikkelingen binnen diens onderneming. De sponsor kan de op hem rustende financiële verplichtingen niet langer nakomen.

Binnen tien dagen na afloop van een kalenderkwartaal moet de werkgever een vierde deel van de jaarpremie voldoen. Indien en voor zover de werkgever niet aan haar betalingsverplichtingen voldoet kan het pensioenfonds de uitvoeringsovereenkomst opzeggen. Het pensioenfonds loopt vanwege de contractueel overeengekomen opzegtermijn een financieel risico voor drie-vierde deel van de jaarpremie. Dat komt in de huidige verhoudingen neer op minder dan 1% van het totale vermogen. Het pensioenfonds mag de overeenkomst met onmiddellijke ingang beëindigen indien en zodra de werkgever in surseance van betaling of in staat van faillissement verkeert. De werkgever blijft dan wel verplicht tot afdracht van de reeds verschuldigde premies en tevens tot betaling van een zodanig bedrag dat daarmee de pensioenaanspraken bij ontslag van de betrokken werknemers volledig kunnen worden gefinancierd. In het verlengde hiervan heeft de werkgever zich het recht voorbehouden de betaling van de premie te verminderen of te beëindigen, in het geval van een ingrijpende wijziging van de omstandigheden⁵². Dit betalingsvoorbehoud werkt primair jegens de werknemers/deelnemers. Ter verdere mitigering van het financiële risico monitort SPUN de betaling van de premies binnen de overeengekomen betalingstermijn.

10.7.3.2. *Financieringsrisico*

Dit risico gaat uit van negatieve financiële ontwikkelingen binnen het pensioenfonds. Er is sprake van een tekort.

Contractueel is afgesproken dat de werkgever niet is gehouden tot het voldoen van aanvullende premies, bijvoorbeeld in het geval van een dekkings- of reservetekort bij het pensioenfonds. Negatieve (financiële) ontwikkelingen binnen het pensioenfonds worden gedragen door de deelnemers. De keerzijde van het financieringsrisico is dat de 'sponsorende' onderneming geen aanspraak kan maken op restitutie van premie of op overschotten.

10.7.3.3. *Beëindiging van relatie met sponsor*

Het niet-voorzetten van de contractuele relatie (uitvoeringsovereenkomst) houdt voor het pensioenfonds een discontinuïteitrisico in. Na de beëindiging van de contractuele relatie worden de op dat moment bestaande pensioenaanspraken premievrij gemaakt. Het beheer van de premievrije rechten ligt bij het pensioenfonds.

Wordt de contractuele relatie na 2017 niet voortgezet, dan maken partijen afspraken over een vergoeding van de redelijke kosten, die het pensioenfonds moet maken in verband met het continueren van het beheer. Dat is vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst.

10.7.3.4. *Grote veranderingen in deelnemersbestand*

Bij dit risico zijn meerdere oorzaken denkbaar, de belangrijkste is evenwel een aanzienlijke personele reductie (bij een reorganisatie).

⁵² Deze mogelijkheid bestaat naast de bevoegdheid om de pensioenovereenkomst eenzijdig te wijzigen in het geval van een zodanig zwaarwichtig belang bij die wijziging, dat het belang van de werknemer naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid daarvoor moet wijken.

De pensioenaanspraken van de betrokken deelnemers worden in dat geval premievrij gemaakt, zij zijn voortaan gewezen deelnemers. De aanspraken worden afgefinancierd. De kosten per (actieve) deelnemer stijgen. Terwijl de kostenopslag in de premie, ter dekking van de pensioenbeheerkosten, afneemt. Het resultaat van het pensioenfonds kan verder negatief (of positief) worden beïnvloed als gevolg van een groot aantal waarde-overdachten.

Individuele gewezen deelnemers hebben recht op waardeoverdracht. Omdat 'slechts' de overdrachtswaarde wordt meegegeven, vallen de aanwezige buffers toe aan het pensioenfonds. Bij een dekkingsgraad beneden de 100% wordt de waardeoverdracht opgeschort.

10.7.3.5. Belangenverstrengeling

De belangen van de sponsor oefenen invloed uit op de belangen van het pensioenfonds, die daardoor in het geding (kunnen) komen. Het risico ziet ook op de schijn van tegenstrijdige belangen.

Het voorkomen van belangenverstrengeling is onderdeel van het integriteitbeleid van het pensioenfonds.

10.7.3.6. Administratieve risico's

Fouten in de aanlevering van gegevens tussen sponsor en pensioenfonds, waardoor achterstallige pensioenlasten ontstaan. Het gaat hier vooral om de juistheid en volledigheid van de uitwisseling van informatie over het personeelsbestand.

SPUN beheerst dit risico op een aantal manieren. Onder andere wordt het deelnemersbestand afgestemd met het werknemersbestand van werkgever. Dat gebeurt tenminste eenmaal per jaar.

10.7.4. Integriteitrisico

Het gaat om niet-integer gedrag van verbonden personen van het pensioenfonds dat aan het pensioenfonds kan worden toegerekend of waarbij het pensioenfonds een strafbare rol speelt. Het meest in het oog springend zijn de gedragingen die vallen binnen de grenzen van de zogenoemde delictsomschrijvingen in het Wetboek van Strafrecht of de economische ordeningswetten, zoals witwassen. Ook handel met voorkennis, terrorismefinanciering, het omzeilen van economische en financiële sancties, fraude, oplichting, verduistering, valsheid in geschrifte, (ambtelijke) omkoping en schijn van belangenverstrengeling zijn voorbeelden van niet-integer gedrag. Integriteitrisico's kunnen ook betrekking hebben op het overtreden van of handelen in strijd met interne regels van het pensioenfonds.

Integriteit is voor het bestuur een wezenlijk kenmerk van een professionele en betrouwbare organisatie. Het bevordert niet alleen de interne transparantie maar ook het vertrouwen dat deelnemers in het pensioenfonds moeten kunnen stellen. Integriteit kan worden beschouwd als een kwaliteitskenmerk. Het integriteitbeleid zet daarom vooral in op het onderkennen risicosituaties. Het beleid dat daarop is gebaseerd, is effectief wanneer alle betrokkenen binnen het pensioenfonds dit beleid uitvoeren en uitdragen.

Het pensioenfonds heeft zijn organisatie zodanig ingericht dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt. Het pensioenfonds draagt zorg voor een systematische analyse van integriteitrisico's. Deze risico-analyse vormt de basis voor de te nemen beheersmaatregelen en daarmee van het integriteitbeleid. Verder beschikt het pensioenfonds over procedures en maatregelen met betrekking tot het tegengaan van belangenverstrengeling en over een gedragscode met voorschriften ter voorkoming van belangenconflicten en van misbruik en oneigenlijk gebruik van bij het pensioenfonds aanwezige informatie.

De beheersing van het integriteitrisico kan zich volgens het bestuur onmogelijk richten op de controle van de naleving van alle wettelijke regels, evenals alle in dit verband van belang zijnde regels van ongeschreven recht. Daarom is gekozen voor een zogenoemde risk-based-approach. De risicobereidheid bepaalt mede de keuze in welke mate risico's (minimaal) worden beheerst.

SPUN heeft de integriteitrisico's systematisch geanalyseerd. Aan de hand van deze risicoanalyse zijn beheersmaatregelen opgesteld en worden die maatregelen periodiek gemonitord. Risicoanalyse, beheersmaatregelen en monitoring vormen de basis van het integriteitbeleid. Met het integriteitbeleid stimuleert het pensioenfonds dat alle verbonden personen handelen in overeenstemming met

maatschappelijk geaccepteerde waarden en normen, met specifiek voor het pensioenfonds geldende waarden en normen en uiteraard met de toepasselijke wet- en regelgeving. Gedragsregels, zoals die zijn vastgelegd in de SPUN-gedragscode, maken deel uit van die normen. Het pensioenfonds-bureau draagt zorg voor de uitvoering van het beleid. De controle op de naleving van de gedragscode heeft het pensioenfonds uitbesteed.

11. Profiel & Organisatie

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste karakteristieken van het pensioenfonds beschreven. De organisatie van het pensioenfonds wordt uiteengezet aan de hand van een organogram.

11.1. *Oprichting*

Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland (SPUN) is opgericht op 3 juni 1986 en statutair gevestigd te Amsterdam. Het pensioenfonds heeft tot doel uitvoering te geven aan de pensioenregelingen, zoals die gelden voor de (voormalige) werknemers van Unisys in Nederland (hierna Unisys Nederland). De stichting onderhoudt uitvoeringsovereenkomsten met de volgende ondernemingen:

- o Unisys Nederland NV
- o Unisys Corporation IDC
- o Unisys Europe Africa Services BV

De laatste statutenwijziging vond plaats op 4 juli 2014. De stichting is ingeschreven in het Handelsregister onder nummer 41205530

11.2. *Missie, visie, doelstellingen*

11.2.1. Waar staat SPUN voor?

SPUN wil zo goed mogelijk invulling geven aan de pensioenovereenkomsten die Unisys Nederland heeft afgesloten met haar (gewezen) werknemers. SPUN wil op een betrouwbare en professionele wijze een goede pensioenvoorziening voor deelnemers en pensioengerechtigden verzorgen. Het beheren van het pensioenvermogen gebeurt tegen verantwoorde risico's en op een maatschappelijk verantwoorde wijze. De deelnemers worden op een effectieve wijze over hun pensioen geïnformeerd.

11.2.2. Wat is de zienswijze van het bestuur?

Het is een uitdaging om te voldoen aan de verwachtingen van deelnemers en werkgevers, om de pensioenambities, zekerheden en kosten met elkaar in lijn te brengen. Die uitdaging gaat het bestuur aan in een steeds complexere omgeving, die voortdurend hogere eisen stelt aan de besturing van het pensioenfonds. Uit het pensioenbeleid moet de gewenste balans blijken, een kader voor de vertaling van ambities, zekerheden en kosten naar concrete keuzes. Als zou blijken dat de missie, visie en doelstellingen niet meer kunnen worden waargemaakt of de uitdagingen niet meer realistisch zijn, wordt het bedrijfsmodel van het pensioenfonds heroverwogen.

11.2.3. Wat wil het pensioenfonds bereiken?

De primaire doelstelling ligt bij het nakomen van de nominale⁵³ pensioentoezeggingen. Secundair geldt dat in het geval de financiële positie van het pensioenfonds het toelaat de pensioenaanspraken en – uitkeringen worden verhoogd. Het bestuur besluit jaarlijks of een toeslag (indexatie) kan worden verleend, rekening houdend met de financiële positie van het pensioenfonds en de wettelijke indexatieregels.

11.3. *Bestuur*

Statutair bestaat het bestuur uit 8 leden; 4 leden vertegenwoordigen de werkgevers, 2 leden de werknemers en 2 leden de pensioengerechtigden.

⁵³ Een nominaal pensioen is een pensioen dat niet is aangepast aan de gestegen prijzen.

Het bestuur richt zich bij de vervulling van haar taak naar de belangen van alle bij het pensioenfonds betrokken deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden, andere aanspraakgerechtigden en de werkgevers. De belanghebbenden moeten zich door het bestuur op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen. Het bestuur heeft de volgende (belangrijkste) taken en verantwoordelijkheden:

- o Het besturen van het pensioenfonds, met in acht name van een beheerste en integere bedrijfsvoering;
- o Het beheren van de toevertrouwde middelen, inclusief het innen van premies en uitkeren van pensioen;
- o Het vertegenwoordigen van het pensioenfonds in en buiten rechte;
- o Verantwoording afleggen over het gevoerde beleid;
- o Deelnemers informeren over hun pensioenaanspraken en -rechten.

Het bestuur heeft het dagelijkse beleid, waaronder de voorbereiding van de bestuursvergaderingen, gedelegeerd aan de voorzitter, de vicevoorzitter en de secretaris van het bestuur. Zij worden daarbij ondersteund door de directeur van het pensioenfonds.

11.4. Verantwoordingsorgaan

In het verantwoordingsorgaan is de verantwoording over het door het bestuur gevoerde beleid, alsmede de medezeggenschap belegd. Het verantwoordingsorgaan bestaat uit 7 leden: 1 lid vertegenwoordigt de werkgevers, 2 leden vertegenwoordigen de deelnemers en 4 leden de pensioengerechtigden. De taken van het verantwoordingsorgaan kunnen worden onderscheiden in:

- o De bevoegdheid om een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst.
- o Advies uitbrengen over onder meer:
 - de vorm en inrichting van het intern toezicht;
 - het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
 - het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
 - de liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds;
 - het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst.

Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan het recht het bestuur te adviseren, naar aanleiding van een melding van disfunctioneren van het bestuur.

Het oordeel van het verantwoordingsorgaan wordt in het jaarverslag opgenomen (zie hoofdstuk 12).

11.5. Intern toezicht

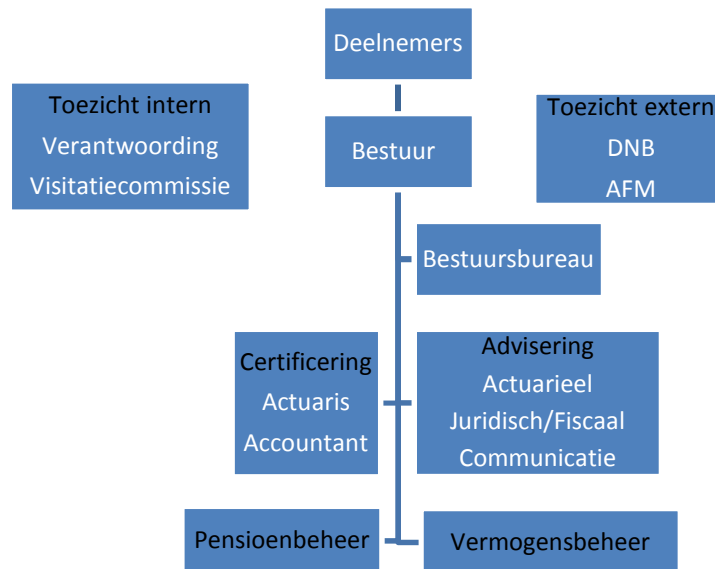
Het intern toezicht is door het pensioenfonds vormgegeven via de instelling van een visitatiecommissie. De visitatiecommissie bestaat uit 3 onafhankelijke, externe deskundigen. De leden van de commissie zijn geselecteerd op basis van hun meerjarige (pensioenfonds)bestuurlijke ervaring en/of -kennis, waardoor zij in staat zijn om bestuurlijke processen te kunnen beoordelen en een sparringpartner voor het bestuur kunnen zijn.

De visitatiecommissie dient een onafhankelijk oordeel te vellen over het functioneren van het bestuur als zodanig. In die beoordeling worden de volgende beleidsmatige aspecten betrokken:

- o de beleids- en bestuursprocedures en –processen en de zogenaamde checks-and-balances binnen het pensioenfonds;
- o de wijze waarop het pensioenfonds wordt aangestuurd; en
- o de wijze waarop het bestuur omgaat met de risico's op de lange termijn.

Daarbij wordt voornamelijk gekeken naar de wijze waarop het bestuur zijn besluiten neemt, de kwaliteit van zijn adviseurs en externe providers beoordeelt en toezicht houdt op de uitvoering van de pensioenregeling. De visitatiecommissie rapporteert na afronding van de visitatie aan het bestuur. De aanbevelingen worden opgenomen in het jaarverslag (zie paragraaf 3.4.3).

11.6. Organogram SPUN

11.7. Commissies

11.7.1. Algemeen

Het bestuur maakt gebruik van de mogelijkheid om de voorbereiding van en advisering over bepaalde aandachtsgebieden over te laten aan één of meer commissie en niet aan het voltallige bestuur. Iedere commissie heeft een specifiek mandaat of opdracht. In een commissie kunnen ook niet-bestuursleden zitting hebben. Het pensioenfonds kent de volgende (permanente) commissies:

11.7.2. Beleggingscommissie

Het bestuur als geheel is verantwoordelijk voor het (strategisch) beleggingsbeleid en de uitvoering van het beleid. Het bestuur heeft een aantal verantwoordelijkheden gedelegeerd aan de beleggingscommissie. De commissie heeft een adviserende rol waar het betreft die onderdelen van het vermogensbeheer waarvoor het bestuur eindverantwoordelijk is. Anderzijds kan de commissie zelfstandig besluiten nemen⁵⁴. De commissie heeft bovendien de opdracht om de fiduciair manager te monitoren. De commissie rapporteert iedere bestuursvergadering aan het voltallige bestuur.

11.7.3. Klachtencommissie

De klachtencommissie adviseert het bestuur over door deelnemers ingediende klachten en geschillen over de uitvoering van de pensioenregelingen. De klachten- en geschillenregeling heeft derhalve betrekking op de besluiten genomen door het pensioenfondsbureau en/of de organisatie aan wie werkzaamheden zijn uitbesteed. De behandeling van de klachten vindt plaats conform de klachtenregeling. De samenstelling en werkwijze van de commissie is beschreven in de klachtenregeling, die op de website van het pensioenfonds is gepubliceerd.

⁵⁴ Zie 6.11

11.7.4. Communicatiecommissie

Het bestuur heeft uit haar midden een communicatiecommissie samengesteld. De commissie adviseert het bestuur over het communicatiebeleid en houdt toezicht op de uitvoering van het communicatiebeleidsplan.

11.7.5. Personeelscommissie

Het bestuur heeft uit haar midden een personeelscommissie samengesteld. De personeelscommissie heeft van het bestuur de volgende opdracht gekregen: de commissie streeft een professionele werkgever-werknemer verhouding na. De commissie doet, indien dat wenselijk of noodzakelijk is, voorstellen voor de aanpassing van het arbeidsvoorwaardenbeleid.

11.8. Uitbestedingsrelaties en advisering

11.8.1. Algemeen

Het pensioenfonds heeft het vermogensbeheer van de collectieve middelen uitbesteed aan MN. Met MN is een overeenkomst voor fiduciair management gesloten.

De beleggingsrekeningen ten behoeve van de deelnemers aan de beschikbare premieregelingen zijn onder beheer bij Nationale Nederlanden Investment Partners (NN IP). Met NN IP heeft het pensioenfonds een dienstverleningsovereenkomst gesloten.

De pensioen- en de financiële administratie zijn uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer. Met Syntrus is een pensioenbeheerovereenkomst gesloten.

De directeur monitort de dienstverlening van genoemde partijen en rapporteert daarover aan het bestuur. De eindverantwoordelijkheid voor de juiste uitvoering van deze uitbestede werkzaamheden rust, conform de eisen van de Pensioenwet, bij het bestuur.

11.8.2. Externe deskundigen

Het pensioenfondsbestuur wordt bijgestaan door de volgende externe deskundigen:

- o Sprenkels & Verschuren voor actuariael advies;
- o Sprenkels & Verschuren voor advies over het vermogensbeheer;
- o Willis Towers Watson voor het communicatieadvies;
- o PF Support voor naleving van de gedragscode.

11.8.3. Accountant en actuaris

EY is de onafhankelijke (externe) accountant van het pensioenfonds.

Milliman Pensioenen is de certificerende actuaris.

11.9. Geschiktheid van bestuur

Besturen is een collectief proces onder invloed van krachten binnen en buiten het pensioenfonds, gericht op een goede balans tussen reflectie en actie. Bestuursleden dienen daarom, naast voldoende kennis van het pensioendomein, over de juiste competenties te beschikken. Verder is professioneel gedrag een belangrijk element van de uitoefening van de bestuursfunctie. Het gaat daarbij om aspecten als aantoonbaar voldoende tijd om de functie uit te oefenen, de fondskarakteristieken 'in de genen' hebben en een goed ontwikkeld bewustzijn op het gebied van de zogenoemde boardroom dynamics. Integriteit is een sleutelement in professioneel gedrag.

Ten einde haar taken en verantwoordelijkheden goed te kunnen vervullen, dient het bestuur als collectief, maar ook de bestuursleden op individuele basis, te beschikken over voldoende deskundigheid. De bestuursleden moeten tenminste voldoen aan de beginselen van 'goed pensioenfondsbestuur', evenals aan de beleidsregels van de toezichthouders. In het deskundigheidsplan is vastgelegd over welke (basis)kennis ieder bestuurslid dient te beschikken, per aandachtsgebied (besturen van een organisatie, relevante wet- en regelgeving, pensioenregelingen en

-vormen, financieel-technische en actuariële aspecten, administratieve organisatie en interne controle, communicatie en uitbesteding). Het deskundigheidsplan bevat een opleidingsplan, het bestuur monitort de voortgang van de opleidingsplannen.

Bij een vacature wordt een functieprofiel opgesteld ten behoeve van de selectie van een nieuw bestuurslid. Al naar gelang de omstandigheden wordt het profiel aangevuld met specifieke deskundigheidseisen en/of competenties. Een kandidaat-bestuurslid moet zoveel als redelijkerwijs mogelijk is, voldoen aan de profielschets.

Onderdeel van de geschiktheid is dat het bestuur haar eigen functioneren evalueert, van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden. De uitkomsten van de evaluatie worden in het bestuur besproken en kunnen aanleiding zijn tot het nemen van acties⁵⁵. De zelfevaluatie is opgenomen in het deskundigheidsplan.

11.10. Transparantie

Actuele informatie is voor de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden essentieel om zich een beeld te kunnen vormen hoe het pensioenfonds ervoor staat. Het informeren van deelnemers over het reilen en zeilen van het pensioenfonds is een belangrijk onderdeel van de bestuurlijke verantwoordelijkheid.

Het bestuur legt verantwoording af over het beleid en de wijze waarop dat is uitgevoerd. Dat vereist dat (belangrijke) besluiten worden toegelicht, de impact daarvan voor deelnemers helder wordt verwoord en de argumenten worden gemotiveerd. Het zichtbaar maken van de consistentie in het handelen, vereist een open en transparante houding van het bestuur: 'Uitleggen wie je bent en waarvoor je bent.' Een open en transparante houding impliceert tevens dat het bestuur luistert naar deelnemers en naar hun vertegenwoordigers. Hun meningen worden meegewogen in de evenwichtige afweging van alle betrokken belangen, zoals die in het bestuur plaatsvindt.

11.11. Diversiteit

Doelstelling van het diversiteitsbeleid is dat de organen van het pensioenfonds blijf geven van een diverse samenstelling. SPUN streeft diversiteit op basis van leeftijd en geslacht na. Idee is dat diversiteit in de samenstelling van de organen bijdraagt aan de diversiteit in competenties en daarmee van positieve invloed is op de evenwichtige belangenafweging. Met het diversiteitbeleid geeft SPUN tevens invulling aan een belangrijke maatschappelijke norm.

11.12. Nevenfuncties

Onderstaand overzicht geeft weer de nevenfuncties van de SPUN-bestuursleden per 31 december 2016.

Naam	Nevenfunctie
W. Brandse	Geen
A Heijma	Bestuurslid van een VVE en eenmanszaak voor interim management
R. Topsvoort	Geen
M. Eisma	Bestuurder European Women Lawyers Association
B. Hamaekers	Geen
J. Kleij	Directeur/eigenaar van een management BV
H. den Dulk	Geen
Vacature	-

⁵⁵ In paragraaf 3.4.2. worden de resultaten van de zelfevaluatie 2016 weergegeven.

11.13. Compliance & gedragscode

11.13.1 Gedragscode en naleving

De gedragscode omvat normen, die bijdragen aan het integer handelen van de bij het pensioenfonds betrokken personen. Zoals regels ter voorkoming van belangenverstrengeling en het gebruikmaken van voorwetenschap. Aan de bestuursleden, werknemers van het pensioenbureau, leden van het verantwoordingsorgaan, tezamen de verbonden personen⁵⁶ genoemd, wordt bij in functie treden de gedragscode ter ondertekening voorgelegd. Na wijziging van de gedragscode wordt de gewijzigde gedragscode aan alle ondertekenaars opnieuw ter tekening voorgelegd. Tevens moeten de verbonden personen jaarlijks een verklaring over de naleving van de gedragscode invullen.⁵⁷

11.13.2 Risico-analyse integriteit

Integriteit is een wezenlijk kenmerk van een professionele en betrouwbare organisatie. Het bevordert niet alleen de interne transparantie maar ook het vertrouwen dat deelnemers in het pensioenfonds moeten kunnen stellen. Integriteit kan worden beschouwd als een kwaliteitskenmerk. Het integriteitbeleid zet daarom vooral in op het onderkennen risicosituaties. Het beleid dat daarop is gebaseerd, is effectief wanneer alle betrokkenen binnen het pensioenfonds dit beleid uitvoeren en uitdragen.

Het pensioenfonds heeft zijn organisatie zodanig ingericht dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt. Het pensioenfonds draagt zorg voor een systematische analyse van integriteitsrisico's. Deze risicoanalyse vormt de basis voor de te nemen beheersmaatregelen en daarmee van het integriteitbeleid. Het pensioenfondsbureau draagt zorg voor de uitvoering van dat beleid. Verder beschikt het pensioenfonds over procedures en maatregelen met betrekking tot het tegengaan van belangenverstrengeling en over een gedragscode met voorschriften ter voorkoming van belangenconflicten en van misbruik en oneigenlijk gebruik van bij het pensioenfonds aanwezige informatie.

11.13.3 Uitbesteding

Van de uitbestedingsrelaties wordt jaarlijks een compliance verklaring ontvangen en beoordeeld.⁵⁸

11.14. Klachtenregeling

Het pensioenfonds kent al jaren een klachtenregeling met betrekking tot de uitvoering van de pensioenregelingen. Het betreffende reglement is gepubliceerd op de website van het pensioenfonds. In dat reglement is een zorgvuldige procedure voor de behandeling van klachten van deelnemers met hoor en wederhoor vastgelegd.⁵⁹

Mocht een deelnemer zich niet kunnen vinden in het oordeel van het bestuur over zijn/haar klacht, dan kan hij/zij zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen en/of de rechter.

11.15. Uitgangspunten beleggingsbeleid

11.15.1 Verklaring beleggingsbeginselen & investment beliefs

De investment beliefs of beleggingsovertuigingen zijn regels of criteria waaraan SPUN belang hecht bij de inrichting en uitvoering van het beleggingsbeleid. Het doel van de investment beliefs is het scheppen van een richtinggevend kader voor de besluitvorming over het beleggings- en risicobeleid.

⁵⁶ Voor het begrip verbonden personen wordt aangesloten bij de definitie van de modelgedragscode.

⁵⁷ In paragraaf 3.6.1 komt de naleving van de gedragscode aan de orde.

⁵⁸ In paragraaf 3.6.2 zijn de compliance-issues in 2016 bij de uitbestedingsrelaties beschreven.

⁵⁹ In paragraaf 3.6.3 wordt aandacht besteed aan de in 2016 ingediende klachten.

Investment beliefs dragen dus bij aan het optimaliseren van de samenstelling van de beleggingen, zij waarborgen een consistente implementatie en onderhoud van het beleggingsbeleid. SPUN heeft bij het formuleren van de investment beliefs een onderscheid gemaakt tussen strategie, uitvoering en risicomanagement.

Besluiten over wijzigingen in de beleggingsportefeuille worden getoetst aan de investment beliefs.

In de Verklaring beleggingsbeginselen beschrijft het pensioenfonds de uitgangspunten van het vermogensbeheer. Het pensioenfonds is zich bewust van de rol die het als belegger van pensioengeld vervult. Die rol dwingt tot zorgvuldig handelen en tot transparantie, er wordt immers belegd in het belang van deelnemers. SPUN legt verantwoording af over het gevoerde beleggingsbeleid en de gevolgen die dat heeft voor deelnemers. In de verklaring beleggingsbeginselen wordt ingegaan op:

- o Organisatie van het vermogensbeheer;
- o Doelstellingen;
- o Beleggings- en risicobeleid;
- o Uitvoering, waaronder de uitbesteding van het beleggingsproces;
- o Maatschappelijk verantwoord beleggen;
- o Transparantie over de kosten van het vermogensbeheer.

De Verklaring beleggingsbeginselen wordt op de website van het pensioenfonds gepubliceerd.

11.16. Extern toezicht

11.16.1. Prudentieel en materieel toezicht

De wetgeving stelt aan een pensioenfonds prudentiële en materiële eisen. DNB houdt uit dien hoofde onder meer toezicht op:

- o Betrouwbaarheid en deskundigheid van (mede)beleidsbepalers (bestuur en directeur);
- o Integere en beheerste bedrijfsvoering;
- o Uitbesteding van werkzaamheden;
- o Financiële opzet van pensioenfonds;
- o Inhoud van uitvoeringsovereenkomst, pensioenreglement en statuten;
- o Samenstelling en werking van bestuur(smodel).

11.16.2. Gedragstoezicht

De AFM houdt toezicht op het gedrag van pensioenfondsen. Dat betekent onder meer toezien op de naleving van de regels over:

- o Het verstrekken van informatie aan deelnemers;
- o De zorgplicht ten aanzien van de deelnemers aan de beschikbare premieregeling, die hebben geopteerd om hun beleggingen zelf te beheren;
- o Het effecten typisch gedragstoezicht. Dat betreft wet- en regelgeving betreffende voorwetenschap, privé beleggingstransacties en belangenverstrengeling.

11.17. Corporate Governance Code

De Nederlandse Corporate Governance Code bevat principes en best practice-bepalingen die algemeen worden aanvaard als elementen voor goed ondernemingsbestuur. Onderdeel van die Code zijn de gedragsregels voor aandeelhouders. Via de participatie in beleggingsfondsen is het pensioenfonds aandeelhouder in Nederlandse bedrijven. SPUN heeft op haar website (www.spun.nl) het document 'Beleid voor verantwoord beleggen en aandeelhouderschap, inclusief stembeleid en stemrapportage', gepubliceerd. In dat document wordt de naleving van Code weergegeven.

12. Verantwoording en intern toezicht

12.1. *Oordeel verantwoordingsorgaan*

Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland
T.a.v. de heer R. Topsvoort, secretaris
Spicalaan 1
2132 JG Hoofddorp

Onderwerp: reactie bestuursverslag 2016

Geachte heer Topsvoort,

Hierbij treft u de bevindingen aan van het Verantwoordingsorgaan met betrekking tot het handelen, het gevoerde beleid en de beleidsvoornemens van het bestuur over het afgelopen boekjaar 2016 en de vastlegging hiervan in het jaarverslag van het betreffende jaar.

Het Verantwoordingsorgaan heeft het handelen van het bestuur in 2016 gedurende het jaar ruim voldoende kunnen volgen. Er was sprake van grote openheid van zaken. Dat was gezien de op handen zijnde veranderingen ook gewenst. Het Verantwoordingsorgaan heeft deze openheid zeer op prijs gesteld.

Het algemene oordeel van het Verantwoordingsorgaan is dat er door het bestuur zeer hard en deskundig gewerkt is.

Er zijn drie belangrijke trajecten te onderscheiden waar wij in ons oordeel melding van willen maken:

1. De voortgang rond toekomst pensioenfonds
2. Het voldoen aan alle eisen van een goed functionerend pensioenfonds
3. Het beleggingsbeleid en met name de situatie van de lage rente

1. Toekomst pensioenfonds

Afgelopen jaar is er uitvoerig onderzoek gedaan naar de verschillende mogelijkheden van de toekomst van ons pensioenfonds. Het Verantwoordingsorgaan is meerdere malen voorgelicht over het proces en de bereikte resultaten. Het bestuur heeft gekozen voor een gestage voortgang met in acht name van een grote zorgvuldigheid. Wij hebben dat herkend en hebben als oordeel dat dit een juiste afweging is geweest.

We hebben daarmee gedurende het jaar de mogelijkheden gehad onze zorgen te delen over onderdelen. Met name onze zorg voor de matige betrokkenheid van de werkgever bij het pensioenfonds is door ons geuit. Onze zorg over de betrokkenheid met de werkgever was ook verwoord in ons oordeel over het handelen van het bestuur in het jaar 2015.

Het bestuur heeft daarop grote inspanningen gedaan om de werkgever te betrekken. Helaas heeft dit niet tot een verbetering geleid. De werkgever heeft een verandering van personeelsbeleid voor de pensioenvoorziening doorgevoerd. Het eindresultaat is dat de werkgever volledig los komt te staan van het pensioenfonds. De werkgever heeft in december 2016 eenzijdig gekozen de nieuwe DC regeling voor de werkenden niet meer bij SPUN of haar nieuwe bestuursvorm onder te brengen. Dit is wel een zeer belangrijke mijlpaal in de geschiedenis van ons pensioenfonds.

Het oordeel van het Verantwoordingsorgaan is dat het bestuur degelijk en juist heeft gehandeld in deze situatie met in acht name van een evenwichtige belangenafweging.

2. Het voldoen aan alle eisen van een goed functionerend pensioenfonds

Het bestuur heeft naar oordeel van het Verantwoordingsorgaan gehandeld volgens het principe: "Tijdens de verbouwing gaat de winkel door". Het bestuur heeft gedurende het jaar alle taken voor een goed functionerend pensioenfonds degelijk en juist uitgevoerd. Gezien de beperkte bezetting en de grote belasting door het project toekomst pensioenfonds is dit zeker een compliment waard.

3. Beleggingsbeleid

Het afgelopen jaar heeft het bestuur meerdere malen moeten besluiten hoe om te gaan met de voortdurende lage rentestand. Het bewust afwijken van het bestuur van haar eigen beleidskaders heeft haar vruchten afgeworpen. Het getuigt van daadkracht en inzicht dat op de juiste momenten afgeweken kan worden van zelf bepaalde beleidskaders. Het oordeel van het Verantwoordingsorgaan is dat het bestuur hier juist en deskundig in heeft gehandeld.

Wij danken de bestuursleden voor het vele deskundige effectieve werk wat afgelopen jaar is verzet.

Met vriendelijke groeten namens het Verantwoordingsorgaan

A.G. van Setten
Voorzitter Verantwoordingorgaan

12.2. Bestuurlijke reactie

Verantwoordingsorgaan
Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland
Spicalaan 1
2132 JG Hoofddorp

Datum: 7 juni 2017
Referentie: spun/gbi/17 014

Betreft: **Beoordeling door verantwoordingsorgaan van het gevoerde beleid in 2016**

Geachte heer Van Setten,

In de brief 'reactie bestuursverslag 2016' heeft het verantwoordingsorgaan haar oordeel vastgelegd over "het handelen, het gevoerde beleid en de beleidsvoornemens van het bestuur over het afgelopen boekjaar 2016 en de vastlegging hiervan in het jaarverslag van het betreffende jaar." Het verantwoordingsorgaan komt tot algemene oordeel dat er door het bestuur zeer hard en deskundig is gewerkt. Verder gaat het verantwoording specifiek in op een drietal belangrijke dossiers in 2016, te weten:

- o de voortgang rond 'toekomst pensioenfonds'
- o het voldoen aan alle eisen van een goed functionerend pensioenfonds
- o het beleggingsbeleid en met name de situatie van de lage rente.

Naast de reguliere dossiers c.q. normale gang van zaken is de toekomst pensioenfonds voor het bestuur in 2016 veruit het belangrijkste dossier geweest, Het bestuur stelt dan ook tevreden vast dat het verantwoordingsorgaan van mening is dat zij degelijk en juist heeft gehandeld in deze situatie, met in acht name van een evenwichtige belangenafweging.

Het bestuur herkent zich in de quote van het verantwoordingsorgaan 'Tijdens de verbouwing gaat de verkoop door'. Het bestuur is erkentelijk voor het oordeel dat in 2016 sprake is geweest van een goed functionerend pensioenfonds.

Het verantwoordingsorgaan is van oordeel dat bestuur met haar beleggingsbeleid op goede wijze heeft ingespeeld om de marktomstandigheden, met name de lage rentestand. Met het verantwoordingsorgaan is het bestuur van mening dat het afwijken van haar eigen beleidskaders haar vruchten heeft afgeworpen.

Ten slotte,

Het bestuur (h)erkent de toegevoegde waarde van een verantwoordingsorgaan dat het handelen van het bestuur nauwlettend volgt. Namens het bestuur dank ik de leden van het verantwoordingsorgaan dan ook oprecht voor hun inzet en betrokkenheid bij het pensioenfonds.

Met vriendelijke groet,

W.P. Brandse
Voorzitter SPUN bestuur

12.3. Oordeel intern toezicht

De visitatiecommissie heeft haar onderzoek in de periode november en december 2016 uitgevoerd. Dit onderzoek is gebaseerd op een studie van de documenten van het pensioenfonds, bespreking met het bestuur, het Verantwoordingsorgaan en de directeur van het pensioenbureau.

De visitatiecommissie heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De visitatiecommissie is tenminste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en het bestuur en in het jaarverslag.

In overeenstemming met de door het bestuur van het pensioenfonds aan de visitatiecommissie verleende opdracht tot visitatie, heeft de visitatiecommissie het functioneren van (het bestuur van) het pensioenfonds in relatie tot de volgende gebieden bezien:

- o bestuurlijke besluitvorming;
- o governance;
- o financieel-economisch management;
- o vermogensbeheer;
- o communicatie;
- o uitbesteding;
- o risicomanagement.

De visitatiecommissie heeft de naleving van de Code Pensionfonds en de Code VITP bij de uitvoering van haar taak betrokken.

De visitatiecommissie heeft geconstateerd dat het bestuur vrijwel alle aanbevelingen uit het laatste visitatierapport heeft opgevolgd. Dit is ook in een notitie vastgelegd.

De visitatiecommissie constateert dat het bestuur heeft gezorgd dat bijna alle pensioendocumenten geactualiseerd zijn.

De visitatiecommissie vindt ook dat het bestuur in het afgelopen jaar goed gefunctioneerd heeft. Niettemin wordt aandacht gevraagd van het bestuur om te zorgen dat inzake de toekomstige richting van het pensioenfonds de juiste beslissing wordt genomen en goed wordt gedocumenteerd. In de implementatiefase die volgt moet er heel nauwgezet gewerkt worden met de juiste begeleiding en goede communicatie.

In een enkel geval heeft het bestuur lagere prioriteit moeten geven aan een activiteit die eigenlijk al lang uitgevoerd had moeten worden. Dit betreft, bij voorbeeld, het tot stand brengen van een geïntegreerd risicoplan.

De visitatiecommissie heeft de volgende aanbevelingen gedaan:

- o Beoordeel de manier van vergaderen. Probeer niet alleen meer efficiëntie te bereiken maar minder en korter te vergaderen.
- o Volg nauwlettend de voortgang t.o.v. het stappenplan om te zorgen dat de doelstellingen omtrent de toekomst van het pensioenfonds gehaald worden.
- o Houd de geschiktheid van bestuursleden continue op peil.
- o Leg vanuit de monitoring functie van de BC⁶⁰ in de notulen vast dat al dan niet aan de beleggingsrichtlijnen is voldaan.
- o Periodiek (maar minimaal één keer per jaar), in het kader van de bestuurlijke verantwoordelijkheid uit hoofde van het premiekapitaalplan, aandacht besteden aan met name artikel 8 over de beleggingskeuzes met onder meer bepalingen vanuit de zorgplicht en dit in de notulen vastleggen.
- o Actualiseer jaarlijks het communicatiebeleidsplan.
- o Actualiseer jaarlijks het uitbestedingsbeleid.
- o Jaarlijks de evaluatie van de uitbestedingsrelaties formeel vastleggen.
- o Laat de rapportage vanuit de beleggingscommissie naar het voltallige bestuur door een of meerdere bestuursleden doen. Hiermee wordt meer recht gedaan aan de bestuurlijke verantwoordelijkheid.
- o Laat een risicoanalyse maken voor het proces naar een nieuwe uitvoerder of gewijzigde huidige vorm en eventuele liquidatie.
- o Maak een sterkte/zwakte analyse van de huidige positie om de vergelijking met diverse varianten makkelijker te maken. Ook is het goed om naast een juiste vergelijking voor ogen te houden waarom dit proces van het zoeken naar een nieuwe uitvoeringsvorm in gang is gezet.

12.4. Bestuurlijke reactie

Hierna wordt kort ingegaan op de aanbevelingen van de visitatiecommissie:

Visiteurs: Beoordeel de manier van vergaderen. Probeer niet alleen meer efficiëntie te bereiken maar minder en korter te vergaderen.

Bestuur: Het bestuur is van mening dat de goede besluitvorming wordt gediend met een goede voorbereiding en tijdens de vergadering een uitgebreide bespreking van alle overwegingen. Het bestuur neemt zich voor niet-reguliere vergaderingen te organiseren via conference calls.

Visiteurs: Volg nauwlettend de voortgang t.o.v. het stappenplan om te zorgen dat de doelstellingen omtrent de toekomst van het pensioenfonds gehaald worden.

Bestuur: Het bestuur kan zich volledig vinden in de aanbeveling.

Visiteurs: Houd de geschiktheid van bestuursleden continue op peil.

Bestuur: Het bestuur kan zich volledig vinden in de aanbeveling.

Visiteurs: Leg vanuit de monitoring functie van de beleggingscommissie in de notulen vast dat al dan niet aan de beleggingsrichtlijnen is voldaan.

Bestuur: Het bestuur neemt de aanbeveling over (bij jaarlijkse beoordeling van het beleid)

Visiteurs: Periodiek (maar minimaal één keer per jaar), in het kader van de bestuurlijke verantwoordelijkheid uit hoofde van het premiekapitaalplan, aandacht besteden aan met name artikel 8 over de beleggingskeuzes met onder meer bepalingen vanuit de zorgplicht en dit in de notulen vastleggen.

Bestuur: Deze aanbeveling is achterhaald nu binnen het pensioenfonds vanaf 1 juli 2017 geen pensioenopbouw meer plaats vindt.

⁶⁰ BC staat voor beleggingscommissie.

Visiteurs: Actualiseer jaarlijks het communicatiebeleidsplan.
Bestuur: Het beleidsplan is inmiddels geactualiseerd.

Visiteurs: Actualiseer jaarlijks het uitbestedingsbeleid.
Bestuur: Deze aanbeveling is achterhaald nu het bestuur heeft besloten tot liquidatie van het pensioenfonds.

Visiteurs: Jaarlijks de evaluatie van de uitbestedingsrelaties formeel vastleggen.
Bestuur: Deze aanbeveling is achterhaald nu het bestuur heeft besloten tot liquidatie van het pensioenfonds.

Visiteurs: Laat de rapportage vanuit de beleggingscommissie naar het voltallige bestuur door een of meerdere bestuursleden doen. Hiermee wordt meer recht gedaan aan de bestuurlijke verantwoordelijkheid.
Bestuur: Het bestuur heeft de aanbeveling inmiddels overgenomen.

Visiteurs: Laat een risicoanalyse maken voor het proces naar een nieuwe uitvoerder of gewijzigde huidige vorm en eventuele liquidatie.
Bestuur: Het bestuur neemt de aanbeveling over, de risico-analyse is inmiddels opgesteld

Visiteurs: Maak een sterkte/zwakte analyse van de huidige positie om de vergelijking met diverse varianten makkelijker te maken. Ook is het goed om naast een juiste vergelijking voor ogen te houden waarom dit proces van het zoeken naar een nieuwe uitvoeringsvorm in gang is gezet.
Bestuur: De sterkte/zwakte analyse heeft impliciet onderdeel uitgemaakt van de beoordeling van de uitvoeringsalternatieven.

13. Jaarrekening

13.1 BALANS PER 31 DECEMBER

(na verwerking van het resultaat)

(x € 1.000)

	2016	2015
ACTIVA		
Beleggingen voor risico pensioenfonds (1)	483.979	453.386
Beleggingen voor risico deelnemers (2)	4.666	4.343
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen (3)	501	578
Vorderingen en overlopende activa (4)	2.582	1.457
Overige activa (5)	1.287	437
	<u>493.015</u>	<u>460.201</u>

PASSIVA

Stichtingskapitaal en reserves (6)	29.560	14.966
Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds (7)	449.795	433.741
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (8)	4.666	4.343
Overige schulden en overlopende passiva (9)	8.994	7.151
	<u>493.015</u>	<u>460.201</u>

(*) De nummering verwijst naar de toelichting

	2016	2015
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)		
Actuele dekkingsgraad in %	106,5	103,4
Beleidsdekkingsgraad	102,8	104,5

13.2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2016	2015
BATEN			
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)	(10)	3.944	4.248
Premiebijdragen voor risico deelnemers	(11)	504	515
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	(12)	41.902	1.810
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	(13)	328	-51
		46.678	6.522
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(14)	15.283	14.712
Pensioenuitvoeringskosten	(15)	846	788
Mutatie technische voorzieningen	(16)		
Pensioenopbouw		2.916	3.415
Rentetoevoeging		-255	695
Pensioenuitkeringen en afkopen		-15.302	-14.706
Pensioenuitvoeringskosten		-459	-441
Saldo overdrachten van rechten		-506	-99
Wijziging marktrente		30.718	16.289
Wijziging actuariële uitgangspunten		758	-
Wijziging pensioenregeling		-	-78
Toeslag		19	50
Overige mutaties		-1.835	-799
		16.054	4.326
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(17)	323	354
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(18)	77	122
Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds	(19)	390	72
Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers	(20)	509	110
Herverzekeringen	(21)	-1.411	293
Overige lasten	(22)	13	16
		32.084	20.793
Saldo van baten en lasten		14.594	-14.271

	2016	2015
Bestemming van het saldo van baten en lasten		
Mutatie overige reserve	<u>14.594</u>	<u>-14.271</u>

13.3 KASSTROOMOVERZICHT

(x € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2016	2015
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico fonds	4.245	4.443
Ontvangen premiebijdragen voor risico deelnemers	504	515
Betaalde respectievelijk ontvangen waardeoverdrachten risico pensioenfonds	-46	-228
Betaalde respectievelijk ontvangen waardeoverdrachten risico deelnemers	-509	-110
Betaalde pensioenuitkeringen	-15.279	-14.712
Betaald en ontvangen inzake herverzekeringen	-173	-219
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-858	-713
Diverse ontvangsten en uitgaven	-13	-15
	<u>-12.129</u>	<u>-11.039</u>
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	157.472	128.571
Betaald inzake aankopen beleggingen	-153.655	-127.001
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	10.382	9.723
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	-1.388	285
Betaalde en ontvangen kosten vermogensbeheer	168	-1.007
	<u>12.979</u>	<u>10.571</u>
Mutatie liquide middelen	<u>850</u>	<u>-468</u>
Samenstelling geldmiddelen		
	2016	2015
Liquide middelen per 1 januari	437	905
Mutatie liquide middelen	850	-468
Liquide middelen per 31 december	<u>1.287</u>	<u>437</u>

13.4 ALGEMENE TOELICHTING

Inleiding

Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland (SPUN) is statutair gevestigd te Amsterdam en houdt kantoor aan de Spicalaan 1 te Hoofddorp. SPUN voert pensioenregelingen uit ten behoeve van de (gewezen) werknemers van Unisys Nederland. Daartoe worden rechten geadmistreerd en uitkeringen verstrekt aan pensioengerechtigden. Om aan de pensioenverplichtingen te kunnen voldoen, int SPUN pensioenpremies bij de werkgever en wordt het vermogen beheerd.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en dan in het bijzonder RJ 610 pensioenfondsen.

Schattingswijzigingen

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid.

Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds.

Prognosetafel

Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds. Vanaf boekjaar 2016 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2016 zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening pensioenverplichting van totaal € 758.000.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Algemeen

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders vermeld.

De beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Voor zover noodzakelijk, wordt op activa een voorziening voor mogelijke oninbaarheid in mindering gebracht.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economische potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, en waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, en waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en alle, of nagenoeg alle, risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties".

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2016	31-12-2015
Amerikaanse Dollar	1,07	1,09
Britse Pond	0,85	0,74
Japanse Yen	123,02	130,68

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

Beleggingen voor risico pensioenfondsen

Algemeen

In overeenstemming met de Pensioenwet worden beleggingen gewaardeerd op reële waarde. Indien die reële waarde niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, wordt separaat vermeld op basis van welke grondslag de waardering heeft plaatsgevonden.

Het vermogen van SPUN is voornamelijk belegd in beleggingsfondsen en langlopende Europese staatsobligaties. Mn Services Vermogensbeheer treedt op als fondsbeheerder. Deze beleggingsfondsen worden gewaardeerd op basis van actuele waarde. Dit gebeurt op basis van de door de beheerder van het fonds laatst afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde.

De beleggingen voor risico deelnemers zijn ondergebracht in beleggingsfondsen die worden beheerd c.q. geadministreerd door NN Investment Partners. De beleggingsfondsen worden gewaardeerd op basis van actuele waarde. Dit gebeurt op basis van de door de beheerder van het fonds laatst afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde.

De toegepaste grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling zijn ontleend aan de Richtlijn 610 voor de verslaggeving van Pensioenfondsen. Tevens zijn voor de presentatie en toelichting van de beleggingen, de beleggingsresultaten en de beleggingsrisico's de bepalingen uit de Richtlijn 610 gevolgd.

SPUN maakt gebruik van renteswaps ter afdekking van het renterisico. De reële waarde van deze swaps wordt berekend met een zogenaemde discounted cash flow methode.

Aandelen

De beursgenoteerde aandelen zijn gewaardeerd tegen de slotkoers op de balansdatum. De niet aan een beurs genoteerde aandelenfondsen zijn gewaardeerd tegen de actuele waarde op basis van de door de beheerder van het fonds laatste afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde.

Vastrentende waarden

De beursgenoteerde obligaties zijn gewaardeerd tegen de biedkoers op de balansdatum, inclusief de opgelopen interest per jaarultimo. De niet aan de beurs genoteerde fondsen zijn gewaardeerd tegen de actuele waarde op basis van de door de beheerder van het fonds laatst afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde.

Niet aan een beurs genoteerde hypotheekfondsen zijn gewaardeerd tegen de actuele waarde op basis van de door de vermogensbeheerder van het fonds laatste, afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de reële waarde. De actuele waarde van de onderliggende hypotheekleningen wordt bepaald op basis van een zogenaamd discounted cash flow model (DFC-model)

Leningen zijn gewaardeerd tegen actuele waarde op basis van de contante waarde van de toekomstige kasstromen. De deposito's zijn gewaardeerd tegen actuele waarde op de balansdatum.

Derivaten

Derivaten zijn financiële instrumenten, die zijn afgeleid van meer traditionele producten zoals aandelen en obligaties. Het betreft valutatermijncontracten en interest rate swaps.

De derivaten zijn gewaardeerd tegen de marktwaarde. Eonia vormt de basis voor de waardering. Eonia, Euro Overnight Index Average, is het gemiddelde rentetarief waar tegen Europese banken elkaar leningen verstrekken met een looptijd van 1 dag. Dit is de waarde waarvoor het contract per jaarultimo kan worden afgewikkeld. De waarde wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

De ultimo van het jaar bestaande rechten en verplichtingen worden per derivatencontract gesaldeerd, mits aan de voorwaarden voor saldering wordt voldaan. De positieve posities (na saldering) ultimo van het verslagjaar worden gepresenteerd onder derivaten. De negatieve posities (na saldering) ultimo van het verslagjaar worden gepresenteerd onder overige schulden. Onder deze laatste post zijn ook creditposities uit hoofde van credit support annexen (CSA) verantwoord.

Deze CSA-contracten hebben betrekking op derivatencontracten. De openstaande vorderingen en verplichtingen van de derivatencontracten worden wekelijks per tegenpartij gesaldeerd. Bij een saldo boven de contractueel vastgestelde grens, wordt er onderpand gestort bij c.q. ontvangen van de tegenpartij.

Overige beleggingen

Onder overige beleggingen worden opgenomen die beleggingen die niet als een van de hiervoor opgesomde beleggingen geassocieerd kunnen worden. Tevens worden onder de overige beleggingen opgenomen nog af te wikkelen beleggingstransacties en liquide middelen die beheerd worden door de vermogensbeheerder.

De overige beleggingen worden gewaardeerd op basis van actuele waarde. Dit gebeurt op basis van de door de beheerder van het fonds laatst afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde.

Securities lending

In de discretionaire portefeuille van SPUN vindt geen securities lending plaats. Dat is het tegen een vergoeding uitlenen van aandelen of obligaties. In de verschillende MN-fondsen waarin SPUN participeert, worden wel aandelen en obligaties uitgeleend. Voor het uitlenen van deze stukken ontvangt een beleggingsfonds collateral als onderpand. De opbrengsten van het uitlenen van de stukken worden binnen een beleggingsfonds herbelegd. Deze opbrengsten hebben een positief effect op de participatiewaarde van het beleggingsfonds.

Beleggingen voor risico deelnemers

De beleggingen voor risico van de deelnemers in de beschikbare premieregelingen worden op actuele waarde gewaardeerd. Dit gebeurt op basis van de door de beheerder van het fonds laatst afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde.

Herverzekeringen

De risico's van overlijden en arbeidsongeschiktheid zijn herverzekerd bij Zwitserleven. De overeenkomst die liep van 1 januari 2010 tot en met 31 december 2014, is voortgezet in 2015 tot en met 2019. Onder bepaalde voorwaarden heeft het pensioenfonds recht op een winstdeling na afloop van de contractperiode.

Betaalde herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Hieronder worden de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

De reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen, in de balans zijn opgenomen.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 BW en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373, lid 1 BW afzonderlijk uit de balans.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op marktwaarde. Die marktwaarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste schatting van de toekomstige kasstromen, die samenhangen met de op de balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. De onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale pensioenaanspraken en de onvoorwaardelijke indexatietoezeggingen. De contante waarde wordt berekend met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven pensioenaanspraken. Alle per de balansdatum bestaande indexatiebesluiten zijn in de berekening meegenomen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen. Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met de premievrije pensioenopbouw in verband met arbeidsongeschiktheid op basis van de contante waarde van de premies waarvoor vrijstelling wegens arbeidsongeschiktheid is verleend.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van de voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2016:

Rentetermijnstructuur

Rentetermijnstructuur op basis van de rentetermijnstructuur die door De Nederlandsche Bank (DNB) per deze datum is gepubliceerd. Deze rentetermijnstructuur is vastgesteld met gebruikmaking van de Ultimate Forward Rate (UFR). Het hanteren van de UFR houdt in dat voor looptijden van 21 jaar en langer een aangepaste rentetermijnstructuur wordt gehanteerd. Per 31 december 2016 was de gemiddelde rekenrente voor de vaststelling van de verplichtingen 1,2% (31 december 2015: 1,5%).

Overlevingstafels

Conform de Prognosetafel AG2016 (2015: Prognosetafel AG2014) met als startkolom 2017 (2015: startkolom 2016). De pensioenfondsspecifieke correctiefactoren op de sterftেকansen zijn vastgesteld met behulp van het door de actuaris gehanteerde Longevity Model. De correctiefactoren zijn deels vastgesteld op basis van een ervarings- en een postcode-analyse.

Partnerfrequentie

Voor alle niet-pensioenttrekkenden wordt het onbepaalde partnersysteem gehanteerd, met fondsspecifieke gehuwdheidsfrequenties. Voor de pensioenttrekkenden wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem (feitelijke burgerlijke staat).

Leeftijdsverschil man-vrouw

De partner van de mannelijke deelnemer wordt drie jaar jonger verondersteld.

De partner van de vrouwelijke deelnemer wordt drie jaar ouder verondersteld.

Voorziening voor uitgesteld wezenpensioen

Voor het uitgesteld wezenpensioen is een opslag van 3% gehanteerd op de TV voor uitgesteld partnerpensioen voor niet-pensioenttrekkenden.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

De voorziening voor toekomstige excassokosten is gelijk aan 3% van de netto voorziening pensioenverplichtingen. Deze voorziening is opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen.

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Voorziening voor risico deelnemers

De waardering van de voorzieningen voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Overige schulden en overlopende passiva

Deze worden gewaardeerd op de geamortiseerde kostprijs.

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Voor zover niet anders vermeld worden baten en lasten verwerkt in het resultaat van het jaar, waarop zij betrekking hebben.

Premiebijdragen van (werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan hen in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Premiebijdragen risico deelnemers

Dit betreft de ontvangen bijdragen voor de deelnemers in het kader van de beschikbare premieregeling. De premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt verstaan alle aan het boekjaar toe te rekenen inkomsten uit beleggingen, zijnde dividend van aandelen en de aan het boekjaar toe te rekenen rentebedragen van vastrentende beleggingen. Onder indirecte beleggingsopbrengsten wordt verstaan de verandering in de waarde van beleggingen. Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies en valutaverschillen.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Beleggingsresultaten risico deelnemers

Op grond van de pensioenregeling voor het variabele inkomen draagt de deelnemer het beleggingsrisico, verliezen komen voor zijn rekening, winsten eveneens. Naast het beleggen van de premies in een zogenoemde life cycle mix (standaard optie), kan de deelnemer ervoor kiezen een eigen portefeuille samen te stellen en te beheren. Het beleggingsrisico ligt in beide situaties volledig bij de deelnemer.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De kosten samenhangende met de uitvoering van de Unisys pensioenregeling zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn de aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De uit te keren pensioenen vallen vrij uit de voorziening pensioenverplichtingen samen met 3% van die uitkeringen ter dekking van excassokosten.

Saldo overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging marktrente

Het effect van de wijziging van de rentetermijnstructuur is onder deze post opgenomen.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Bij de vaststelling van de technische voorzieningen wordt rekening gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De voorziening wordt vastgesteld op basis van de Prognosetafel AG2016 en rekening houdend met voor SPUN specifieke correctiefactoren.

Toeslag

Het bestuur besluit jaarlijks of de financiële positie van het pensioenfonds toeslagverlening toelaat. De toeslag van de aanspraken in de middelloonregeling worden gefinancierd uit een opslag in de premie.

Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

De mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen betreft de wijzigingen in de waarde van het herverzekeringsdeel van de technische voorzieningen.

Saldo overdrachten van rechten

Deze post bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Mutatie voorzieningen risico deelnemers

De mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorziening voor risico deelnemers als gevolg van de stortingen, onttrekkingen en rendementen in het boekjaar.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Er is onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

13.5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	74.314	341.162	6.476	31.092	453.044
Aankopen	4.435	148.128	-	489	153.052
Verkopen	-2.000	-154.864	-	-	-156.864
Overige mutaties	-	-189	-38	1.765	1.538
Waardemutaties	8.189	23.222	-665	606	31.352
Stand per 31 december 2016	84.938	357.459	5.773	33.952	482.122

Derivaten met een negatieve waarde verantwoord onder overige schulden	1.857
	483.979

	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2015	74.209	361.147	5.986	21.561	462.903
Aankopen	404	120.683	-	5.316	126.403
Verkopen	-5.045	-127.037	8.899	-5.195	-128.378
Overige mutaties	-	-7.486	15	6.493	-978
Waardemutaties	4.746	-6.145	-8.424	2.917	-6.906
Stand per 31 december 2015	74.314	341.162	6.476	31.092	453.044

Derivaten met een negatieve waarde verantwoord onder overige schulden	342
	453.386

In 2016 heeft een herrubricering plaatsgevonden van vastrentende waarden en overige beleggingen. De cijfers 2015 zijn voor vergelijkingsdoeleinden aangepast.

Reële waarde

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor het bepalen van de reële waarde van de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingssystemen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Het pensioenfonds belegt zelf in beleggingsfondsen, maar met het oog op de transparantie inzake de beleggingen is de informatie in deze toelichting gebaseerd op de beleggingen in de portefeuilles van deze beleggingsfondsen ("Look through"). Deze beleggingsfondsen worden gewaardeerd op basis van de intrinsieke waarde zoals bepaald door de vermogensbeheerders.

Op basis van de Richtlijn 290 inzake de toelichting op gehanteerde waarderingssystematiek is onderstaande tabel opgenomen.

	Genoteerde marktprijzen	NCW berekeningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2016				
Beleggingsinstellingen aandelen	-	-	84.938	84.938
Vastrentende waarden	225.819	-	131.640	357.459
Derivaten	-	5.773	-	5.773
Overige beleggingen	-	-	25.722	25.722
Totaal	225.819	5.773	242.300	473.892

De negatieve derivaten ad 1.857 (opgenomen onder overige schulden) zijn op basis van netto contante waarde gewaardeerd.

De CSA Callgelden (opgenomen onder overige schulden) zijn gewaardeerd op basis van genoteerde marktprijzen.

Bij de presentatie van deze tabellen is geen gebruik gemaakt van look through.

	Genoteerde marktprijzen	NCW berekeningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2015				
Beleggingsinstellingen aandelen	-	-	74.314	74.314
Vastrentende waarden	234.961	-	106.201	341.162
Derivaten	-	6.476	-	6.476
Overige beleggingen	-	-	24.627	24.627
Totaal	234.961	6.476	205.142	446.579

De opstelling over 2015 is voor vergelijkingsdoeleinden met 2016 aangepast.

Door het pensioenfonds zijn geen specifieke afspraken gemaakt met de vermogensbeheerder over het beleggen in de onderneming. Ultimo verslagjaar was er geen sprake van een belegging in de onderneming.

	2016	2015
Stand ultimo boekjaar volgens bovenstaande overzicht	473.892	446.579
Hierin niet opgenomen:		
Derivaten met een negatieve waarde	1.857	342
Liquide middelen	8.432	6.998
Nog af te wikkelen beleggingstransacties	445	81
Nog af te rekenen verplichtingen uit hoofde van derivaten	-647	-614
	<u>10.087</u>	<u>6.807</u>
Beleggingen volgens actiefzijde balans	<u>483.979</u>	<u>453.386</u>

De investeringen in MN beleggingsfondsen welke onderliggende beleggingen hebben in aandelen en vastrentende waarden zijn geplaatst onder genoteerde marktprijzen. De MN Fondsen zijn hoofdzakelijk opgebouwd uit liquide beleggingen met genoteerde marktprijzen.

De investeringen in het MN Infrastructuur Fonds vallen in de categorie onafhankelijke taxaties. De onderliggende investeringen in deze fondsen zijn beleggingsfondsen die gebruik maken voor hun waardebepaling van taxaties.

Voor de waardering van de derivaten wordt gebruik gemaakt van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen die worden gevuld met marktconforme parameters.

De toekomstige kasstromen van de rentederivaten worden contant gemaakt tegen de EONIA curve. De verwachte kasstromen van de valutaderivaten worden contant gemaakt tegen de relevante yieldcurve van de betrokken valuta.

Aandelen

	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie naar soort:		
Beleggingsinstellingen aandelen	<u>84.938</u>	<u>74.314</u>

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Specificatie naar soort:				
Beleggingsinstellingen vastrentende waarden	110.945	31,0	86.333	25,3
Obligaties	224.819	62,9	216.050	63,3
Hypotheekfondsen	20.695	5,8	19.868	5,8
Bankleningen	-	-	9.411	2,8
Deposito's	1.000	0,3	9.500	2,8
	<u>357.459</u>	<u>100,0</u>	<u>341.162</u>	<u>100,0</u>

Derivaten

	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie naar soort:		
Renteswaps	6.754	6.425
Valutaderivaten	-981	51
	<u>5.773</u>	<u>6.476</u>

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2016:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Renteswaps	23.000	7.630	876
Valutaderivaten	70.629	-	981
		<u>7.630</u>	<u>1.857</u>

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2015:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Renteswaps	17.300	6.425	-
Valutaderivaten	65.512	393	342
		<u>6.818</u>	<u>342</u>

De derivaten met een negatieve waarde zijn opgenomen onder kortlopende schulden.

Om het tegenpartijrisico te beperken wordt op de lopende derivatenposities onderpand gevraagd, afgestemd op basis van de omvang van het ongerealiseerde resultaat. Dit gebeurt, afhankelijk van de overeenkomst met de tegenpartij, op weekbasis. Na afstemming tussen partijen wordt het onderpand de volgende werkdag geleverd. De vermogensbeheerder gaat er namens SPUN vanuit dat alleen met tegenpartijen met een minimale rating A1 (volgens Moody's) of A+ (Standaard & Poor) derivatenposities mogen worden ingenomen.

De waarde van het onderpand dat met de tegenpartij is uitgewisseld minus de waarde van de derivaten met deze tegenpartij geeft de netto positie (exposure) van SPUN weer. Bij een positieve waarde van de exposure kan bij de eerstvolgende collateral call Mn Services namens SPUN onderpand gevraagd worden.

Overige beleggingen

	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie naar soort:		
Infrastructuurfonds	25.722	24.627
Nog af te wikkelen beleggingstransacties	445	81
Liquide middelen	8.432	6.998
Beleggingscrediteuren	-647	-614
	<u>33.952</u>	<u>31.092</u>

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	2016	2015
Stand per 1 januari	4.343	3.989
Premies en overgenomen pensioenverplichtingen	603	598
Uitkeringen en onttrekkingen	-608	-193
Waardemutaties	328	-51
Stand per 31 december	<u>4.666</u>	<u>4.343</u>

De beleggingen voor risico deelnemers betreffen beleggingen waarbij het beleggingsrisico niet bij het pensioenfonds ligt. Deze kunnen als volgt naar soort worden gespecificeerd:

	31-12-2016	31-12-2015
Aandelen	166	273
Gemengd	1.640	1.341
Obligaties	2.563	2.608
Cash	218	10
Vastgoed	2	1
Indices	77	110
	<u>4.666</u>	<u>4.343</u>

3. Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2016	2015
Verloopoverzicht herverzekeringsdeel technische voorzieningen:		
Stand per 1 januari	578	700
Mutatie boekjaar	-77	-122
Stand per 31 december	501	578

De herverzekerde pensioenverplichtingen bestaan uit aanspraken bij het Pensioenfonds van de Metalelektro (PME), aanspraken bij Nationale Nederlanden en de vordering voorziening zieken waarvan het arbeidsongeschiktheidsrisico bij Zwitserleven is afgedekt.

4. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2016	31-12-2015
Verzekeringsmaatschappij	1.682	98
Werkgever*	900	1.201
Waarde-overdrachten	-	158
	2.582	1.457

*Betreft het voorschot over het 4e kwartaal en de afrekening van het boekjaar.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

5. Overige activa

	31-12-2016	31-12-2015
Liquide middelen	1.287	437

Onder de liquide middelen wordt opgenomen de tegoeden op bankrekeningen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn en niet het karakter van beleggingen hebben.

PASSIVA

6. Stichtingskapitaal en reserves

	<u>Overige reserve</u>
Stand per 1 januari 2016	14.966
Uit bestemming saldo van baten en lasten	14.594
Stand per 31 december 2016	<u>29.560</u>
	<u>Overige reserve</u>
Stand per 1 januari 2015	29.237
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-14.271
Stand per 31 december 2015	<u>14.966</u>

	<u>31-12-2016</u>		<u>31-12-2015</u>	
	In %		In %	
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	484.021	106,5	453.050	103,4
Af: technische voorzieningen	454.461	100,0	438.084	100,0
Eigen vermogen	29.560	6,5	14.966	3,4
Af: vereist eigen vermogen	57.254	12,6	50.957	11,6
Vrij vermogen	-27.694	-6,1	-35.991	-8,2
Minimaal vereist eigen vermogen	18.106	4,0	17.464	4,0
Actuele dekkingsgraad		106,5		103,4
Beleidsdekkingsgraad		102,8		104,5
Reële dekkingsgraad		85,5		85,5

- Tot en met 2014 was de aanwezige dekkingsgraad bepalend voor de financiële positie van het fonds. De aanwezige dekkingsgraad wordt berekend door het totaal vermogen te delen door de technische voorzieningen. De berekening is als volgt: $484.021 / 454.461 * 100\% = 106,5\%$.
Vanaf 2015 wordt de financiële positie bepaald op basis van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden.
- Vanaf 2015 moet daarnaast ook de reële dekkingsgraad per jaareinde worden gerapporteerd aan De Nederlandsche Bank. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting. Een reële dekkingsgraad van 100% wil zeggen dat het pensioenfonds volledig kan indexeren met de prijsinflatie conform een toekomstbestendig indexatiebeleid.

Het verloop van de actuele dekkingsgraad kan als volgt worden gespecificeerd:

	2016	2015
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	103,4	106,8
Premie	0,2	0,2
Uitkeringen	0,1	0,2
Toeslagen	-	-
Rentermijnstructuur	-6,8	-3,9
Rendement	9,7	0,2
Overig	-0,1	-0,1
Dekkingsgraad per 31 december	106,5	103,4

Herstelplan

Een pensioenfonds dat over onvoldoende eigen vermogen beschikt moet bij DNB een herstelplan indienen. In dat plan beschrijft het pensioenfonds de maatregelen om de financiële situatie weer te herstellen. Dat herstelplan moet vervolgens jaarlijks worden geëvalueerd.

De dekkingsgraad lag eind 2014 onder de vereiste dekkingsgraad van 107,5% en daarom heeft SPUN een herstelplan ingediend per 1 januari 2015.

Het bestuur heeft hierin gekozen voor een hersteltermijn van 8 jaar vanwege de samenstelling van de populatie in het pensioenfonds. De belangrijkste maatregel in het herstelplan is dat SPUN de pensioenen voorlopig niet verhoogd.

Uit de meest recente evaluatie van het herstelplan blijkt dat het fonds zonder aanvullende maatregelen binnen de herstelperiode tot boven de vereiste dekkingsgraad kan herstellen.

7. Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	2016	2015
Stand per 1 januari	433.741	429.415
Pensioenopbouw	2.916	3.415
Rentetoevoeging	-255	695
Pensioenuitkeringen en afkopen	-15.302	-14.706
Pensioenuitvoeringskosten	-459	-441
Saldo overdrachten van rechten	-506	-99
Wijziging marktrente	30.718	16.289
Wijziging actuariële uitgangspunten	758	-
Wijziging pensioenregeling	-	-78
Toeslag	19	50
Overige mutaties	-1.835	-799
Stand per 31 december	449.795	433.741

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds:

	31-12-2016		31-12-2015	
	Aantal		Aantal	
Deelnemers	244	83.209	284	104.208
Gewezen deelnemers	1.116	95.249	1.131	76.178
Pensioentrekkenden	1.311	271.337	1.279	253.355
	<u>2.671</u>	<u>449.795</u>	<u>2.694</u>	<u>433.741</u>

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

8. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2016	2015
Stand per 1 januari	4.343	3.989
Premies en overgenomen pensioenverplichtingen	603	598
Uitkeringen en onttrekkingen	-608	-193
Waardemutaties	328	-51
Stand per 31 december	<u>4.666</u>	<u>4.343</u>

9. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2016	31-12-2015
Uitkeringen	-	9
Derivaten met een negatieve waarde	1.857	342
CSA Callgelden	6.447	6.297
Belastingdienst	343	330
Nog door te betalen waarde-overdracht	186	-
Te betalen overige kosten	76	102
Advies- en controlekosten	59	47
Overig	26	24
	<u>8.994</u>	<u>7.151</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

In het bestuursverslag zijn de hoofdlijnen van het risicobeleid en de daarop betrekking hebbende beheersmaatregelen verwoord. Deze toelichting bij de jaarrekening geeft meer inzicht in de specifieke kwantitatieve maatregelen. De actuele posities worden voor zover mogelijk gekwantificeerd en/of van een kwalitatieve toelichting voorzien.

Algemeen

Het vermogensbeheer wordt gekenmerkt door een beperkte risico-appreciatie bij het bestuur. Het door het bestuur vastgestelde risicobudget is het primaire sturingsinstrument voor de beheersing van beleggingsrisico's. Het risicobudget wordt vertaald naar een balansrisico. Het balansrisico is een maatstaf die wordt gebruikt om te toetsen of het beleid aansluit bij het gewenste risicoprofiel. Het bestuur heeft besloten voor 2016 uit te gaan van een balansrisico van 5,5%. Circa 3/4 deel van het risicobudget wordt gealloceerd naar de return portefeuille en 1/4 deel naar de matching portefeuille. MN rapporteert maandelijks over de ontwikkeling van het balansrisico.

Solvabiliteitsrisico

De belangrijkste doelstelling van SPUN is het nakomen van de pensioentoezeggingen. De solvabiliteit van het pensioenfonds moet toereikend zijn om de pensioenverplichtingen te kunnen nakomen. Wanneer SPUN beschikt over het vereist eigen vermogen wordt daaraan voldaan.

Het vereist eigen vermogen wordt vastgesteld aan de hand van de wettelijke zekerheidsmaatstaf van 97,5%. In die berekeningsmethodiek bestaat er een kans dat SPUN eens in de 40 jaar (kans van 2,5%) niet binnen één jaar over voldoende middelen beschikt om aan de verplichtingen te voldoen. Voor de berekening van de toereikende solvabiliteit, hanteert SPUN het standaardmodel van DNB. Elk risico wordt daarbij omgerekend naar een bepaalde vermogens eis. De combinatie van factoren geeft de vereiste solvabiliteit. De solvabiliteitstoets wordt zodanig vastgesteld dat schokken op de financiële markten kunnen worden opgevangen. De wijze waarop het vermogen is verdeeld over de verschillende beleggingscategorieën, is mede bepalend voor de uitkomst van de solvabiliteitstoets.

Het vereist eigen vermogen bedraagt op 31 december 2016 57.254. De aanwezige dekkingsgraad komt uit op 106,5%. De beleidsdekkingsgraad komt uit op 102,8%.

De beleidsdekkingsgraad is lager dan de dekkingsgraad behorend bij het minimaal vereist eigen vermogen, waardoor er sprake is van een dekkingstekort.

De actuele dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	Vermogen	Technische voorzieningen	Dekkingsgraad %
Stand per 31 december 2015	453.050	438.084	103,4
Mutatie boekjaar	30.971	16.377	3,1
Stand per 31 december 2016	484.021	454.461	106,5

	31-12-2016	31-12-2015
Het tekort op FTK-grondslagen is als volgt:		
Technische voorzieningen (FTK-waardering)	454.461	438.084
Buffers:		
S1 Renterisico	8.638	8.788
S2 Risico zakelijke waarden	33.420	32.608
S3 Valutarisico	10.159	9.552
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	24.890	17.657
S6 Verzekeringstechnisch risico	11.358	11.133
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
Diversificatie effect	-31.211	-28.781
Totaal S (vereiste buffers)	57.254	50.957
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)	511.715	489.041
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	484.021	453.050
Tekort	-27.694	-35.991

Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds de standaardmethode, op basis van de strategische mix, toe.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico, valutarisico en het grondstoffenrisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het pensioenfonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Het risico dat de waarde van vastrentende beleggingen en de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van veranderingen in de marktrente, wordt het renterisico genoemd.

Het beleid van SPUN is erop gericht het renterisico te verminderen. In het beleggingsplan 2016 is een norm voor de mate van de omvang van de rente-afdekking geformuleerd. De norm is afhankelijk van de rentestand en de hoogte van de dekkingsgraad. In de geformuleerde evenwichtssituatie bedraagt de totale nominale rente-afdekking, in de vorm van staats- en bedrijfsobligaties, alsmede renteswaps, 70% van de totale portefeuille. Omdat sprake van een dynamisch model kan van de norm worden afgeweken. Ultimo 2016 bedroeg de rente-afdekking circa 60%.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

	31-12-2016		31-12-2015	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Duration van de vastrentende waarden (voor derivaten)	357.459	7,7	341.162	7,8
Duration rentederivaten	6.754	1,1	6.425	0,8
Duration van de vastrentende waarden (na derivaten)	364.213	8,8	347.587	8,6
Technische voorzieningen (FTK-waardering)	454.461	14,6	438.084	14,4

Op balansdatum is de duration van de beleggingen korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van de beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) daalt, waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad zal dalen.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
	in %		in %	
Resterende looptijd < 3 jaar	20.579	5,8	26.169	7,7
Resterende looptijd >3 en < 5 jaar	35.584	10,0	25.813	7,6
Resterende looptijd > 5 jaar	301.296	84,2	289.180	84,7
	<u>357.459</u>	<u>100,0</u>	<u>341.162</u>	<u>100,0</u>

Securities lending

Binnen een aantal MN Beleggingsfondsen waarin SPUN belegt, worden stukken (aandelen en obligaties) uitgeleend. Voor het uitlenen van deze stukken ontvangen de betreffende beleggingsfondsen collateral als onderpand. De opbrengsten van het uitlenen van de stukken worden binnen de beleggingsfondsen herbelegd. Deze opbrengsten hebben een positief effect op de participatiewaarde van het beleggingsfonds. Het onderpand heeft gemiddeld een waarde van 104,1% van de uitgeleende stukken. Het aandeel van SPUN in de waarde van de ontvangen onderpanden was ultimo 2016 14.006.

S2 Risico zakelijke waarden

Door ontwikkelingen op de financiële markten stijgt of daalt de waarde van aandelen of obligaties, dat wordt het prijsrisico genoemd. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd, onder andere door diversificatie. De diversificatie wordt hieronder geïllustreerd.

In onderstaande tabel is de samenstelling van de zakelijke waarden weergegeven:

	31-12-2016		31-12-2015	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar sector:				
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	18.327	21,6	14.704	19,8
Overheid	18	-	15	-
Handels- en industriële bedrijven	8.715	10,3	7.317	9,9
Energie	6.150	7,2	4.134	5,6
Technologie	8.492	10,0	6.107	8,2
Consumentengoederen	24.219	28,5	22.939	30,9
Communicatie	8.415	9,9	6.841	9,2
Materialen	5.184	6,1	3.233	4,4
Overig	5.418	6,4	9.024	12,0
	84.938	100,0	74.314	100,0

	31-12-2016		31-12-2015	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar regio:				
Europa	25.683	30,2	20.650	27,8
Noord-Amerika	29.012	34,2	25.910	34,9
Verre Oosten	8.310	9,8	7.741	10,4
Emerging Markets	21.933	25,8	20.013	26,9
	<u>84.938</u>	<u>100,0</u>	<u>74.314</u>	<u>100,0</u>

S3 Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen en verplichtingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De belangrijkste valutarisico's die het pensioenfonds loopt zijn USD-, JPY- en GBP-risico. SPUN dekt, als onderdeel van het strategische beleggingsbeleid, deze valuta's voor 90% af.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valuta- derivaten	Nettopositie na afdekking 2016	Nettopositie na afdekking 2015
EUR	351.541	69.649	421.190	396.490
USD	78.370	-52.146	26.224	25.414
GBP	10.404	-13.564	-3.160	-4.583
JPY	5.370	-4.920	450	522
Overige	37.418	-	37.418	35.201
	<u>483.103</u>	<u>-981</u>	<u>482.122</u>	<u>453.044</u>

S4 Grondstoffenrisico

S4 is niet van toepassing

S5 Kredietrisico

Het kredietrisico is het risico van financiële verliezen als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Het pensioenfonds loopt een kredietrisico op beleggingen in obligaties en deposito's.

Een belangrijke beheersingsmaatregel van het kredietrisico is de spreiding van de vastrentende waarden over regio's en sectoren.

De Europese staatsobligaties zijn uitgegeven door Europese landen en luiden in euro's.

De obligaties opkomende landen zijn uitgegeven door landen in zogenoemde opkomende regio's, zoals Latijns-Amerika, Azië, Pacific en Afrika.

De hoogrentende portefeuille bestaat uit obligaties uitgegeven door het bedrijfsleven. De hoogrentende bedrijfsobligaties hebben over het algemeen een lagere rating dan "investment grade" bedrijfsobligaties.

Bankleningen zijn, in tegenstelling tot bedrijfsobligaties, leningen aan bedrijven met duidelijke convenanten en/of onderpand. Vanwege het onderpand zijn bankleningen vergeleken met een 'gewone' obligatie van hetzelfde bedrijf minder risicovol aangezien bankleningen hoger in de kapitaalstructuur staan. Dit geeft bankleningen een betere uitgangspositie in het geval van faillissement of herstructurering ten opzichte van andere schuldeisers en met name aandeelhouders.

Deposito's en kortlopende staatsobligaties worden aangehouden om tijdelijke overtollige liquide middelen kortstondig rentedragend uit te zetten.

Creditspread is een maatstaf voor kredietrisico. Het geeft de opslag weer die de markt vraagt boven de risicovrije rente. Hoe hoger de opslag, des te hoger de markt het kredietrisico op een partij beoordeelt en des te hoger de vergoeding (de spread) is die de markt wil ontvangen voor het nemen van dit kredietrisico.

Met de duration wordt de koersgevoeligheid van vastrentende waarden voor veranderingen in de rentestand weergegeven. Een duration van bijvoorbeeld 6 geeft aan dat bij een stijging (of daling) van de rente met 1%-punt, de waarde met 6%-punten daalt (of stijgt).

De verdeling van de vastrentende waarden naar credit rating is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
AAA	162.784	45,5	167.282	49,0
AA	64.511	18,1	45.209	13,3
A	49.261	13,8	52.164	15,3
BBB	43.224	12,1	27.821	8,2
<BBB	31.498	8,8	27.821	8,2
Geen rating	6.181	1,7	20.865	6,0
	<u>357.459</u>	<u>100,0</u>	<u>341.162</u>	<u>100,0</u>

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten. Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau (van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds) en het vragen van extra zekerheden, zoals onderpand. Het settlementrisico wordt verder beperkt doordat de vermogensbeheerder namens het pensioenfonds belegd in gereguleerde markten.

S6 Verzekeringstechnisch risico

De actuariële risico's zijn het langleven-, het kortleven- (of overlijdens-) en het arbeidsongeschiktheidsrisico. Het belangrijkste actuariële risico is het langlevenrisico, het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld werd verondersteld bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan kan de vermogensopbouw van de pensioenen niet toereikend zijn voor de toekomstige uitkering van de pensioenen. Door toepassing van de AG prognosetafel wordt rekening gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. Er wordt rekening gehouden met een fondsspecifieke ervaringssterfte op de gepubliceerde AG prognosetafel. De toegenomen levensverwachting is daarmee op adequate wijze verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen. De toename van de voorziening gaat ten koste van het vermogen van SPUN.

Het langlevensrisico kan worden beheerst binnen het pensioencontract door de pensioenleeftijd te koppelen aan de levensverwachting.

Het kortlevensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen, waarvoor door het fonds onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen. Het fonds heeft het overlijdensrisico verzekerd.

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Het pensioenfonds heeft het arbeidsongeschiktheidsrisico verzekerd.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat de beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen.

Het aandeel illiquide beleggingen van de totale beleggingen is in onderstaande tabel weergegeven. Onder de illiquide vastrentende waarden zijn de hypotheeklen opgenomen.

Onder de illiquide zakelijke waarden is het infrastructuurfonds opgenomen.

	31-12-2016	31-12-2016	31-12-2016	31-12-2015
	Totaal	Illiquide	Illiquide	Illiquide
			%	%
Vastrentende waarden	357.459	20.695	6%	4%
Zakelijke waarden	110.660	25.722	23%	25%
Overig	7.556	-	-	-
Totaal	475.675	46.417	10%	10%

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

	31-12-2016	31-12-2015
Duitse staat	66.315	84.106
Nederlandse staat	77.231	71.948
Finse staat	18.012	16.278
Oostenrijkse staat	16.960	13.259
Belgische staat	22.941	21.632
Ierse staat	22.659	18.883

S9 Operationeel risico

Operationele risico's hebben onder meer betrekking op een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van pensioendata, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds op verschillende wijzen beheerst, al naar gelang de aard van het risico. Dit gebeurt onder meer door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur. Van de dienstverleners wordt verlangd dat zij documenten overleggen, waaruit blijkt in welke mate hun interne processen met waarborgen zijn omgeven. Over het boekjaar 2016 zijn van MN, Syntrus Achmea Pensioenbeheer en NNIP zogenoemde ISAE-rapportages ontvangen. Deze rapportages bevatten geen bijzonderheden. Het uitbestedingsrisico wordt verder toegelicht in het bestuursverslag.

S10 Actief beheerrisico

S 10 is niet van toepassing.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het pensioenfonds, de aangesloten ondernemingen en de bestuursleden van het pensioenfonds.

Transacties

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan en vordering op de (voormalige) bestuursleden.

Er zijn geen transacties met verbonden partijen anders dan die opgenomen in de tussen partijen vigerende uitvoeringsovereenkomst.

Beloning bestuursleden

Bestuursleden en commissieleden die niet in dienst zijn van de werkgevers en die niet op andere wijze voor hun bestuurswerkzaamheden worden betaald ontvangen een vergoeding. Het in 2016 totaal uitgekeerde bedrag is € 18.971 (op kasbasis).

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Investerings- en stortingsverplichtingen

Ultimo 2016 staat een bedrag uit aan toegezegde beleggingen in het Stichting MN Services Infrastructuur Fonds van € 2.291.000.

14.1 Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

- In de bestuursvergadering van 11 april 2017 heeft het bestuur besloten tot liquidatie van het pensioenfonds en in samenhang daarmee tot een overdracht van het vermogen en de pensioenverplichtingen naar een Algemeen Pensioenfonds (APF). De overdracht moet per 1 januari 2018 worden gerealiseerd, waarna de stichting feitelijk in 2018 wordt geliquideerd. Overigens is sprake van een voorgenomen besluit, het SPUN verantwoordingsorgaan mag advies uitbrengen over de overdracht. Ten tijde van het opstellen van dit jaarrapport heeft het bestuur nog geen definitief advies van het verantwoordingsorgaan ontvangen;
- Op 23 mei 2017 hebben Unisys Nederland en SPUN een addendum op de uitvoeringsovereenkomst getekend. SPUN wordt vanaf 1 juli 2017 een 'gesloten' pensioenfonds, er vindt geen pensioenopbouw meer plaats en er komt geen pensioenpremie meer binnen.
Het bestuur heeft met Unisys afspraken gemaakt over de bijdrage van Unisys in de uitvoeringskosten over de tweede helft van 2017. Ten tijde van het opstellen van dit jaarrapport heeft het bestuur nog geen definitief advies van het verantwoordingsorgaan ontvangen.

Deze gebeurtenissen na balansdatum hebben geen financiële impact op de jaarcijfers 2016.

13.6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

10. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)

	2016	2015
Periodieke premiebijdragen	3.944	4.248

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2016	2015
Kostendekkende premie	4.227	4.687
Gedempte premie	3.746	3.866
Feitelijke premie (inclusief premiebijdragen voor risico deelnemers)	4.448	4.763

De kostendekkende premie is gebaseerd op de rentetermijnstructuur die van toepassing is in de actuariële analyse van het boekjaar. De kostendekkende premie van 2016 is gebaseerd op de rentetermijnstructuur van 31 december 2015. De kostendekkende premie van 2015 is gebaseerd op de rentetermijnstructuur exclusief driemaands-middeling en een UFR van 4,2%. De daling van de kostendekkende premie wordt met name veroorzaakt door het kleiner wordende deelnemersbestand.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2016	2015
Nominaal pensioeninkoop op marktwaaarde	3.441	3.980
Opslag voor uitvoeringskosten	387	347
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	399	360
	4.227	4.687

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

	2016	2015
Nominaal pensioeninkoop op marktwaaarde	3.010	3.236
Opslag voor uitvoeringskosten	387	347
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	349	283
	3.746	3.866

11. Premiebijdragen voor risico deelnemers

	2016	2015
Periodieke premies	504	515

12. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfondsen

2016	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer*	Totaal	Totaal 2015
Beleggingsinstellingen aandelen	536	8.189	-	8.725	5.035
Vastrentende waarden	8.713	23.222	-	31.935	1.910
Derivaten	647	-665	-	-18	-7.838
Overige beleggingen	489	606	-	1.095	3.179
Overige opbrengsten en lasten	-3	-	168	165	-476
	<u>10.382</u>	<u>31.352</u>	<u>168</u>	<u>41.902</u>	<u>1.810</u>

*In tegenstelling tot de in het bestuursverslag opgenomen paragraaf "kosten vermogensbeheer" zijn hier de kosten van vermogensbeheer opgenomen die SPUN op factuurbasis heeft betaald. Deze kosten bestaan uit onder andere uit kosten vermogensbeheerder, beheerskosten en kosten beleggingscommissie. De transactiekosten zijn gesaldeerd met de beleggingsopbrengsten. De transactiekosten kunnen niet betrouwbaar worden vastgesteld, omdat deze verrekend zijn in de aan- en verkoopprijzen. Tevens is onder deze post een ontvangen rebate (1.186) van MN beleggingsfondsen opgenomen.

13. Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

2016	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Beleggingsresultaten risico deelnemers	-	328	-	328
2015	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Beleggingsresultaten risico deelnemers	-	-51	-	-51

14. Pensioenuitkeringen

	2016	2015
Ouderdomspensioen	12.726	12.315
Partnerpensioen	2.344	2.181
Wezenpensioen	45	66
Arbeidsongeschiktheid	84	112
Afkopen	84	38
	<u>15.283</u>	<u>14.712</u>

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 465,94 (2015: € 462,88) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

15. Pensioenuitvoeringskosten

	2016	2015
Pensioenadministratiekosten	330	288
Adviseurs- en controlekosten	180	122
Overige kosten	160	155
Salariskosten inclusief overige kosten	142	213
Kosten bestuur en deelnemersraad	34	10
	<u>846</u>	<u>788</u>

De toename van de kosten in 2016 wordt veroorzaakt door extra eenmalige kosten voor pensioenadministratie en actuariële advisering.

Ingevolge artikel 382a Titel 9 Boek 2 Burgerlijk Wetboek wordt gemeld dat de onder adviseurs- en controlekosten opgenomen accountantskosten als volgt zijn te specificeren:

	2016	2015
Controle van de jaarrekening	33	30
Andere controlewerkzaamheden	-	12
Fiscale advisering	-	19
	<u>33</u>	<u>61</u>

De werkzaamheden voor controle van de jaarrekening zijn zowel in 2016 als in 2015 uitgevoerd door Ernst & Young Accountants LLP.

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het pensioenfonds in het boekjaar 2016 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het pensioenfonds in het boekjaar 2016 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- in het boekjaar 2016 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld;

Personeelsleden

Ultimo boekjaar is bij het pensioenfonds 1 werknemer in dienst.

16. Mutatie technische voorzieningen

	2016	2015
Pensioenopbouw	-2.916	-3.415
Rentetoevoeging	255	-695
Pensioenuitkeringen en afkopen	15.302	14.706
Pensioenuitvoeringskosten	459	441
Saldo overdrachten van rechten	506	99
Wijziging marktrente	-30.718	-16.289
Wijziging actuariële uitgangspunten	-758	-
Wijziging pensioenregeling	-	78
Toeslag	-19	-50
Overige mutaties	1.835	799
	<u>-16.054</u>	<u>-4.326</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen het effect op de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van de in het verslagjaar opgebouwde nominale pensioenrechten.

Rentetoevoeging

De technische voorzieningen zijn in het boekjaar opgerent met -0,06% (2015: 0,159%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2015.

Pensioenuitkeringen en afkopen

In de voorziening pensioenverplichtingen zijn de actuariel verwachte uitkeringen opgenomen gedurende het boekjaar. Onder deze post is de verwachte vrijval uit de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van het doen van uitkeringen verantwoord.

Pensioenuitvoeringskosten

In de voorziening pensioenverplichtingen is een voorziening opgenomen ter dekking van toekomstige excassokosten, ter grootte van 3% van de TV. Een deel van deze voorziening (459) valt vrij door het doen van uitkeringen in het boekjaar.

Saldo overdrachten van rechten

De toevoeging op de TV als gevolg van individuele inkomende waardeoverdrachten bedraagt 27. De onttrekking aan de TV als gevolg van individuele uitgaande waardeoverdrachten bedraagt 533. Per saldo -506.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur (30.718). Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

In 2016 zijn de sterftegrondslagen geactualiseerd. Per 31 december 2016 is in de overgang naar de Prognosetafel AG2016 geëffectueerd. De impact op de technische voorzieningen bedraagt 758.

Toeslagen

Volgens een in 2016 genomen bestuursbesluit worden de opgebouwde pensioenaanspraken in de Combiregeling per 1 januari 2017 niet verhoogd. Uit hoofde van een overgangsmaatregel voor een beperkte groep actieven worden de opgebouwde pensioenaanspraken tot 31 december 2006 per 1 januari 2017 verhoogd met 0,4%. De impact hiervan op de technische voorzieningen bedraagt 19.

Overige mutaties

	2016	2015
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	1.592	369
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	235	306
Resultaat op mutaties	8	-126
Resultaat overige resultaten	-	250
	<u>1.835</u>	<u>799</u>

17. Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2016	2015
Mutatie boekjaar	323	354

18. Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2016	2015
Mutatie waarde herverzekeringspolissen	77	122

19. Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds

	2016	2015
Overgenomen uit voorziening risico deelnemers	29	46
Uitgaande waardeoverdrachten	-419	-118
	-390	-72

	2016	2015
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	27	47
Ottrekking aan de technische voorzieningen	-533	-146
	-506	-99

	2016	2015
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- de overgenomen pensioenverplichting	2	-1
- de overgedragen pensioenverplichting	114	28
	116	27

20. Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers

	2016	2015
Inkomende waardeoverdrachten	99	83
Uitgaande waardeoverdrachten	-608	-193
	-509	-110

21. Herverzekeringen

	2016	2015
Premies voor risicokapitalen	100	107
Premies voor arbeidsongeschiktheidskapitalen	162	186
Totaal premies	262	293
Winsttaandeel 2010 tot en met 2014	-1.673	-
Totaal herverzekeringen	-1.411	293

Het contract met Zwitserleven is in 2015 verlengd voor de periode 2015 tot en met 2019.

22. Overige lasten

	2016	2015
Premies ten laste van pensioenfonds	-13	-16

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Voorgestelde resultaatbestemming

Het bestuur heeft besloten het resultaat van het boekjaar te muteren in de overige reserve.

Hoofddorp, 14 juni 2017

Stichting Pensioenfonds Unisys
Het Bestuur

W. Brandse (voorzitter)

R. Topsvoor (secretaris)

A. Heijma (plaatsvervangend voorzitter)

B. Hamaekers

M. Eisma

H. den Dulk

J. Kleij

14. Overige gegevens

OVERIGE GEGEVENS

14.1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Het resultaat van het boekjaar wordt toegevoegd aan de reserve. In de statuten en ABTN zijn hierover geen nadere bepalingen opgenomen.

14.2 ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland te Amsterdam is aan Milliman Pensioenen v.o.f. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Milliman Pensioenen v.o.f.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 3.630.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 181.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikel 132. Het pensioenfonds beschikt niet over het vereist eigen vermogen.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat nu voor het eerste jaareinde.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 14 juni 2017

Drs. R. van der Meer AAG

verbonden aan Milliman Pensioenen v.o.f.

14.3 CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland

Verklaring over de in het jaarrapport opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarrapport opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de staat van baten en lasten over 2016;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Unisys Nederland (hierna: de stichting) zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 3.630.000
Toegepaste benchmark	0,75% van het pensioenvermogen, zijnde het totaal van de technische voorzieningen voor risico pensioenfonds, de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers en het stichtingskapitaal en reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritische grens bevindt. Aangezien de stichting in een herstelsituatie zit maar de beleidsdekkingsgraad per jaareinde niet dichtbij een kritieke grens ligt, hebben wij een percentage van 0,75% gehanteerd.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 182.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Risico	Onze controleaanpak
Besluitvorming omtrent de toekomst van het pensioenfonds	
In de bestuursvergadering van 11 april 2017 heeft het bestuur besloten dat de belangen van de deelnemers en de werkgever het beste zijn gediend met een collectieve waardeoverdracht van de pensioenverplichtingen en een daarop volgende liquidatie van het pensioenfonds. Het bestuur is voornemens het vermogen en de opgebouwde pensioenrechten en -aanspraken over te dragen aan een algemeen pensioenfonds. Om een dergelijke overdracht mogelijk te maken is onder andere goedkeuring vereist van De Nederlandsche Bank voor de collectieve overdracht. De besluitvorming omtrent de toekomst van het pensioenfonds is toegelicht in de gebeurtenissen na balansdatum, waarin uiteengezet is dat het bestuur heeft besloten dat het geheel van de activiteiten zal worden overdragen aan een algemeen pensioenfonds. In deze situatie wordt de continuïteitsveronderstelling gehandhaafd. De gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand boekjaar en toegelicht in de sectie 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling'. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de gevolgen van de besluitvorming omtrent de toekomst van het pensioenfonds niet toereikend zijn verwerkt en toegelicht in het jaarrapport 2016.	Wij hebben kennisgenomen van de relevante documentatie in het kader van het besluit om opgebouwde pensioenrechten en aanspraken over te gaan dragen. Onze controlewerkzaamheden ten aanzien van de besluitvorming omtrent de toekomst van het pensioenfonds en de gevolgen voor de grondslagen voor financiële verslaggeving bestonden onder andere uit: • het bepalen van de gevolgen van de besluitvorming op de jaarrekening en de strekking van onze controleverklaring; • het beoordelen van de gehanteerde grondslagen in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving; • het toetsen van de toelichting inzake de besluitvorming in het bestuursverslag en de jaarrekening.

Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad

De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.

Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2016 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaire gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuariael rapport van de certificerend actuaire en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.

Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maand-dekkingsgraden.

- Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht.
- Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaire.

Waardering en toelichting van niet-(beurs)genoteerde beleggingen

De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen), maar er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto-contante-waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde beleggingsfondsen.

De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto-contante-waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name een hypotheekfonds en een infrastructuurfonds, kennen eveneens inherente waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers.

De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in de paragraaf 'Specifieke grondslagen' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '1. Beleggingen voor risico fondsen'. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2016 € 242,3 miljoen is belegd in niet-(beurs)genoteerde fondsen (51,1% van de totale beleggingen). Hiervan heeft € 46,4 miljoen (9,8% van de totale beleggingen) betrekking op hypotheek- en infrastructuurfondsen.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de niet-(beurs)genoteerde beleggingen niet juist gewaardeerd zijn. In onze risico-inschatting houden wij rekening met het feit dat de onderliggende beleggingen in de niet-(beurs)genoteerde beleggingsfondsen in aandelen en vastrentende waarden veelal genoteerde marktprijzen als basis van de waardering kennen hetgeen de schattingsonzekerheid verlaagt.

Bij de controle van de beleggingen hebben wij gebruik gemaakt van de werkzaamheden van een andere accountant. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel, hebben wij met de andere accountant de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de beleggingen, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Door deze werkzaamheden, gecombineerd met de hierna beschreven werkzaamheden, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2016.

Voor niet-(beurs)genoteerde beleggingsfondsen zijn de waarderingsgegevens geverifieerd met gecontroleerde jaarrekeningen 2016 van deze fondsen. Waar deze (nog) niet beschikbaar zijn omvat onze controle aansluiting met de meest recente (niet-gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum, alsmede onderzoek van de uitkomsten van back-testing procedures (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie.

Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen

De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.

De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in de paragraaf 'Specifieke grondslagen' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '7. Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds'. Uit de paragraaf 'Schattingwijzigingen' zoals opgenomen in het hoofdstuk 'Algemene toelichting' blijkt dat er een schattingswijziging heeft plaatsgevonden door toepassing van de meest recente prognosetafels (verhoging voorziening € 0,8 miljoen).

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.

Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van de stichting. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2016. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2016.

- Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire.
- Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaire, gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn.

Verklaring over de in het jaarrapport opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarrapport andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, bestaande uit het bestuursverslag, pensioenregelingen, communicatie, vermogensbeheer, het actuariële verslag, uitvoeringskosten, beschikbare premieregeling en risicomanagement;
- de overige gegevens;
- andere informatie, bestaande uit het voorwoord van de voorzitter, het jaar 2016 in cijfers, profiel & organisatie, verantwoording en de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaet zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Maastricht, 14 juni 2017

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. P.A.E. Dirks RA

Bijlage 1 Personalia

1.1 Bestuur

De samenstelling van het bestuur ultimo 2016 is als volgt:

Naam	Vertegenwoordiger namens	Functie	Einde zittingsduur
W. Brandse	Werkgevers	Voorzitter	31-12-2017
A. Heijma	Pensioengerechtigden	Vicevoorzitter	31-12-2018
R. Topsvoort	Werknemers	Secretaris	31-12-2019
M. Eisma	Werkgevers	Bestuurslid	31-12-2018
B. Hamaekers	Werkgevers	Bestuurslid	31-12-2020
J. Kleij	Pensioengerechtigden	Bestuurslid	31-12-2020
H. den Dulk	Werknemers	Bestuurslid	31-12-2017
Vacature	Werkgevers	Bestuurslid	31-12-2019

1.2 Verantwoordingsorgaan

De samenstelling van het verantwoordingsorgaan ultimo 2016 is als volgt:

Naam	Vertegenwoordiger uit kring van
A.G. van Setten	Werkgevers
T. Bunck	Deelnemers
M. Grefkens	Deelnemers
R. Bootsma	Pensioengerechtigden
R. Oostergo	Pensioengerechtigden
J. Rozema	Pensioengerechtigden
S. Tuijp	Pensioengerechtigden

1.3 Beleggingscommissie

De samenstelling van de beleggingscommissie ultimo 2016 is als volgt:

Naam	Functie	Namens
R. Topsvoort	Commissielid	Werknemers
H. den Dulk	Commissielid	Werknemers
J. Kleij	Aspirant commissielid	Pensioengerechtigden
B. Hamaekers	Aspirant commissielid	Werkgevers
M. Euverman	Extern deskundige	-
G. Bierlaagh	Voorzitter	Directeur pensioenfonds

1.4 Personeel

Bij het pensioenfonds was op 31 december 2016 in dienst:

Naam	Functie
G. Bierlaagh	Directeur

1.5 Diversiteit

Onderstaande tabel geeft inzicht in de samenstelling van de fondsorganen per eind 2016.

Leeftijd			18-34	35-44	45-54	55-64	65+
	Man	Vrouw					
Bestuur	6	1	0	1	0	3	3
Verantwoordingsorgaan	7	0	0	0	1	2	4

Bijlage 2 Pensioenregelingen

2.1 Hoofdpijnen pensioenregelingen

SPUN voert voor deelnemers die vóór 1 januari 2013 in dienst traden een hybride pensioenregeling uit, een combinatie van een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling voor het inkomen tot een bepaald salarisplafond en een beschikbare premieregeling voor het inkomen boven het salarisplafond. De tot 1 januari 2013 opgebouwde pensioenen in de eindloonregeling zijn premievrij gemaakt en worden onder voorwaarden geïndexeerd. Daarnaast wordt sinds 1 september 2012 een beschikbare premieregeling uitgevoerd voor nieuwe deelnemers. Nieuwe deelnemers zijn werknemers van Unisys Nederland die vanaf 1 september 2012 deelnemer zijn geworden.

2.2 Hybride pensioenregeling

De belangrijkste kenmerken van de middelloon pensioenregeling worden hieronder uiteengezet.

- o voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling,
- o pensioenleeftijd 65 jaar (met vervroegings- en uitstelmogelijkheid),
- o aanspraak op ouderdoms-, partner-, wezen- en arbeidsongeschiktheidspensioen,
- o jaargrondslag is gelijk aan 12 maal het vaste maandsalaris vermeerderd met vakantiegeld en gemaximeerd op € 62.194 (2016)
- o pensioengrondslag is gelijk aan jaargrondslag en verminderd met een franchise (2016: € 17.049),
- o opbouwpercentage van 1,75% per pensioenjaar,
- o arbeidsongeschiktheidspensioen is maximaal gelijk aan 70% van het verschil tussen het laatst vastgesteld pensioengevend jaarsalaris en het maximum jaarloon,
- o partnerpensioen bedraagt 1,22% van de laatst vastgestelde pensioengrondslag vermenigvuldigd met het aantal pensioenjaren dat de deelnemer tot uiterlijk 65 jarige leeftijd had kunnen bereiken,
- o wezenpensioen bedraagt 20% van het partnerpensioen,
- o bijdrage van de deelnemer is gelijk aan 5% van de grondslag.

De belangrijkste kenmerken van de beschikbare premieregeling worden hieronder uiteengezet.

- o pensioenleeftijd 65 jaar (met vervroegings- en uitstelmogelijkheid),
- o met de beschikbaar gestelde premie en het daarover behaalde rendement en onder aftrek van (beleggings)kosten wordt een kapitaal opgebouwd dat op de pensioendatum moet worden omgezet in een levenslange pensioenuitkering,
- o partnerpensioen:
 - tijdens het deelnemerschap: het partnerpensioen is gelijk aan 1,22% van de premiegrondslag vermenigvuldigd met het aantal pensioenjaren dat de deelnemer tot uiterlijk 65 jarige leeftijd had kunnen bereiken,
 - na pensionering: het partnerpensioen is aan 70% van het ouderdomspensioen,
 - na de deelname (maar nog niet met pensioen): het partnerpensioen wordt gefinancierd met het kapitaal bij overlijden,
- o premiegrondslag is gelijk aan de som van het vaste inkomen boven het salarisplafond, verhoogd met het gemiddelde bedrag van de uitbetaalde bonussen over de laatste 36 maanden, tot een maximum van € 101.519,
- o leeftijdsafhankelijke premie met leeftijdscohorten van 5 jaar,
- o bijdrage van de deelnemer is gelijk aan 5% van de grondslag.

2.3 Beschikbare premieregeling voor deelnemers vanaf 1 september 2012

De belangrijkste kenmerken van de beschikbare premieregeling, voor deelnemers die op of na 1 september 2012 deelnemer werden, zijn:

- o aanvangsleeftijd 21 (zonder drempel- en wachttijd),
- o pensioenleeftijd 65 jaar (met vervroegings- en uitstelmogelijkheid),
- o met de beschikbaar gestelde premie en het daarover behaalde rendement en onder aftrek van (beleggings)kosten wordt een kapitaal opgebouwd dat op de pensioendatum moet worden omgezet in een levenslange pensioenuitkering,
- o partner- en wezenpensioen na deelname worden gefinancierd uit het kapitaal bij overlijden, waarbij geldt dat het
- o partnerpensioen na pensionering gelijk is aan 70% van het ouderdomspensioen. Tijdens het deelnemerschap is het partnerpensioen gelijk aan 1,22% van de pensioengrondslag vermenigvuldigd met het aantal pensioenjaren dat de deelnemer tot uiterlijk 65 jarige leeftijd had kunnen bereiken,
- o arbeidsongeschiktheidspensioen is maximaal gelijk aan 70% van het verschil tussen het laatst vastgestelde pensioengevend jaarsalaris en het maximum jaarloon,
- o premiegrondslag is gelijk aan het inkomen vast en variabel verminderd met een franchise (2016: € 19.888), waarbij voor het variabele inkomen geldt een gemiddeld bedrag (per 12 maanden) van de uitbetaalde bonussen over de laatste 36 maanden, tot maximum van € 101.519
- o leeftijdsafhankelijke premie met leeftijdscohorten van 5 jaar,
- o bijdrage van de deelnemer is gelijk aan 5% van de grondslag.

2.4 Indexatie

De belangrijkste regelingen wat betreft de indexatie van pensioenen zijn:

- o Deelnemer middelloonregeling
Het bestuur beslist elk jaar in hoeverre op de vanaf 1 januari 2013 opgebouwde pensioenaanspraken in de middelloon pensioenregeling een toeslag wordt verleend. Het bestuur neemt in de besluitvorming mee de verwachte hoogte van de beleidsdekkingsgraad per 31 december. De hoogte van de toeslagverlening is verder afhankelijk van de hoogte van de daarvoor beschikbare premie en de te verlenen toeslag die naar verwachting ook in de toekomst is te realiseren.
- o Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden
Het bestuur beslist elk jaar of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het pensioenfonds. Het bestuur neemt in de besluitvorming mee de verwachte hoogte van de beleidsdekkingsgraad per 31 december. De te verlenen toeslag moet naar verwachting ook in de toekomst te realiseren zijn.

Deze beide toeslagregelingen zijn uitdrukkelijk voorwaardelijk; er is geen recht op toeslagverlening. Als het bestuur in enig jaar een toeslag heeft verleend, heeft de (gewezen) deelnemer of pensioengerechtigde niet meteen recht op toeslagen in de toekomst.

De beschikbare premieregelingen kennen geen bepaling ter verhoging van de pensioenen. Het rendement op de ingelegde premies bepaalt de hoogte van het kapitaal waarmee de deelnemer op de pensioendatum een levenslang pensioen aankoopt. De deelnemer is daarbij vrij om een geïndexeerd pensioen aan te kopen.

Bijlage 3: Kerncijfers

Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden

	2016		2015		2014		2013		2012	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Deelnemers	244	9,1	284	10,5	305	11,2	322	11,7	327	11,8
Gewezen deelnemers	1.116	41,8	1.131	42,0	1.209	44,5	1.285	46,8	1.367	49,4
Pensioengerechtigden	1.311	49,1	1.279	47,5	1.202	44,3	1.140	41,5	1.072	38,8
	<u>2.671</u>	<u>100,0</u>	<u>2.694</u>	<u>100,0</u>	<u>2.716</u>	<u>100,0</u>	<u>2.747</u>	<u>100,0</u>	<u>2.766</u>	<u>100,0</u>

Premiebijdragen, saldo overdrachten van rechten, pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (x € 1.000)

	2016	2015	2014	2013	2012
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)	3.944	4.248	4.994	12.814	6.142
Premiebijdragen voor risico deelnemers	504	515	757	839	332
	<u>4.448</u>	<u>4.763</u>	<u>5.751</u>	<u>13.653</u>	<u>6.474</u>
Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds	-390	-72	-654	102	-
Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers	-509	-110	-45	-287	-69
	<u>-899</u>	<u>-182</u>	<u>-699</u>	<u>-185</u>	<u>-69</u>
Pensioenuitkeringen	15.283	14.712	14.068	13.643	12.508
Pensioenuitvoeringskosten	846	788	676	1.314	1.271

Technische voorzieningen, stichtingskapitaal en reserves, totaal vermogen (x € 1.000) en dekkingsgraad (%)

	31-12-2016	31-12-2015	31-12-2014	31-12-2013	31-12-2012
Technische voorzieningen					
- voor risico pensioenfonds	449.795	433.741	429.415	377.826	404.008
- voor risico deelnemers	4.666	4.343	3.989	2.638	1.985
	454.461	438.084	433.404	380.464	405.993
Stichtingskapitaal en reserves	29.560	14.966	29.237	15.212	-425
Beleggingen					
- voor risico pensioenfonds	483.979	453.386	464.425	394.418	408.988
- voor risico deelnemers	4.666	4.343	3.989	2.638	1.985
Overige activa	1.287	437	905	4.861	2.613
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	501	578	700	596	582
Saldo overige vorderingen en schulden	-6.412	-5.694	-7.378	-6.837	-8.600
Totaal vermogen	484.021	453.050	462.641	395.676	405.568
Actuele dekkingsgraad	106,5	103,4	106,8	104,0	99,9
Beleidsdekkingsgraad	102,8	104,5	106,0	-	-
Reële dekkingsgraad	85,5	85,5	83,8	-	-
Vereiste dekkingsgraad	112,6	111,6	107,5	108,0	106,8
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,0	104,0	104,0	104,0	104,1

- Actuele dekkingsgraad: tot en met 2014 werd de aanwezige dekkingsgraad gebaseerd op de verplichtingen voor risico pensioenfonds. Vanaf 2015 wordt bij de berekening hiervan ook rekening gehouden met de verplichtingen voor risico deelnemers.
- Beleidsdekkingsgraad: tot en met 2014 was de aanwezige dekkingsgraad bepalend voor de financiële positie van het pensioenfonds. Vanaf 2015 wordt de financiële positie bepaald op basis van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de aanwezige dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden.
- Reële dekkingsgraad: vanaf 2015 moet daarnaast ook de reële dekkingsgraad per jaareinde worden gerapporteerd aan De Nederlandsche Bank. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting. Een reële dekkingsgraad van 100% wil zeggen dat het pensioenfonds volledig kan indexeren met de prijsinflatie conform een toekomstbestendig indexatiebeleid.

Verdeling beleggingsportefeuille voor risico pensioenfonds (x € 1.000)

	31-12-2016		31-12-2015		31-12-2014		31-12-2013		31-12-2012	
	%		%		%		%		%	
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	-	-	-	5.450	1,4	5.309	1,3
Aandelen	84.938	17,6	74.314	16,4	74.209	16,0	57.767	14,7	37.656	9,2
Vastrentende waarden	357.459	74,1	341.162	75,3	361.147	78,0	301.160	76,4	322.611	79,1
Derivaten	5.773	1,2	6.476	1,4	5.986	1,3	13.912	3,5	23.380	5,7
Overige beleggingen	33.952	7,1	31.092	6,9	21.561	4,7	16.118	4,0	18.952	4,7
	<u>482.122</u>	<u>100,0</u>	<u>453.044</u>	<u>100,0</u>	<u>462.903</u>	<u>100,0</u>	<u>394.407</u>	<u>100,0</u>	<u>407.908</u>	<u>100,0</u>
Derivaten met een negatieve waarde verantwoord onder overige schulden	1.857		342		1.522		11		1.080	
	<u>483.979</u>		<u>453.386</u>		<u>464.425</u>		<u>394.418</u>		<u>408.988</u>	

In 2016 heeft een herrubricering plaatsgevonden van vastrentende waarden en overige beleggingen. De cijfers 2015 zijn voor vergelijkingsdoeleinden aangepast.

Beleggingsopbrengsten en kosten vermogensbeheer risico pensioenfonds (x € 1.000)

	2016	2015	2014	2013	2012
Directe beleggingsopbrengsten	10.382	9.723	8.782	9.224	8.230
Indirecte opbrengsten	31.352	-6.906	68.515	-16.406	31.918
Kosten vermogensbeheer	168	-1.007	-960	-1.082	-859
	<u>41.902</u>	<u>1.810</u>	<u>76.337</u>	<u>-8.264</u>	<u>39.289</u>

Beleggingsopbrengsten risico deelnemers (x € 1.000)

	2016	2015	2014	2013	2012
Beleggingsopbrengsten	<u>328</u>	<u>-51</u>	<u>639</u>	<u>101</u>	<u>120</u>

Beleggingsrendement voor risico pensioenfonds

	2016	2015	2014	2013	2012
	%	%	%	%	%
Totaal rendement	9,5	0,4	20,1	-2,2	11,4
Benchmark rendement	9,5	0,4	20,4	-2,1	11,4

Gemiddelde duration technische voorzieningen

	2016	2015	2014	2013	2012
	%	%	%	%	%
Deelnemers	19,4	19,2	18,9	18,3	18,7
Gewezen deelnemers	21	20,6	19,8	18,8	18,8
Pensioengerechtigden	10,8	10,6	10,5	10,0	10,2

Bijlage 4 Kosten vermogensbeheer per categorie

Onderstaande tabel geeft de kosten per beleggingscategorie weer. De kosten zijn in basispunten (bp) ten opzichte van het gemiddeld belegd vermogen.

	AuM	Beheer- vergoeding	Performance- kosten	Transactie- kosten	Overige kosten	Totaal	
	x € mln.	bp	bp	bp	bp	2016	2015
						bp	bp
fiduciair beheerkosten	474,416	9,2	0	0	0,1	9,3	9.6
beheerkosten per categorie	474,416	17,1	0	7,8	1,9	26,8	25.2
matching	322,694	8,0		3,3	0,1	11,4	8.8
langlopende staatsobl.	238,395	5,5		0,7		6,2	7.0
investment grade bedrijfsobl.	50,481	12,5		14,7		28,2	20.6
hypotheken	20,380	30,1		0		30,1	0
matching overlay	8,285	n.v.t.		n.v.t.		n.v.t.	n.v.t.
liquide middelen	5,153	n.v.t.		n.v.t.		n.v.t.	n.v.t.
return portefeuille	151,722	36,7		17,4	5,6	59,7	61.5
high yield US	8,421	49,8		23,5	0	73,3	73.4
EMD	23,240	44,8		34,1	1,0	79,9	96.8
bankleningen	9,614	57,3		31,7	4,5	93,5	61.3
High yield Europa	7,464	39,5		41,3	1,2	82,0	118,2
aandelen US	26,250	6,0		0	1,3	7.3	6.7
aandelen Europa	23,829	6,0		5,1	1,3	12,4	6.7
aandelen Verre Oosten	7,521	9,1		0	1,4	10,5	10.8
aandelen Opkomende landen	20,905	48,3		16,5	1,8	66,6	57.7
onroerend goed	0	0		0	0	0	6.2
infrastructuur	24,519	76,6		20,7	26,9	124,2	138.5
valuta-afdekking	-41	n.v.t.		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	1.1
kosten bewaarloon	474,416	1,5	0	0	0	1,5	1.7
Totaal	474,416	27,8	0	7,8	2,0	37,6	36.5

Toelichting

Het gemiddeld belegd vermogen is in 2016 toegenomen met bijna € 15 mln. De totale vermogensbeheerkosten in euro's zijn gestegen met € 103,000 mln. tot € 1,783 mln. Uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen zijn de kosten in 2016 0,376% (2015: 0,365%).

De fiduciair beheerkosten zijn gedaald van 0,0096% naar 0,0093%. De belangrijkste oorzaak daarvan is de vaste fee afspraak die het pensioenfonds met de fiduciair manager is overeengekomen. Bij een stijging van het gemiddeld belegd vermogen dalen de kosten relatief.

De transactiekosten stegen van 0,061% in 2015 naar 0,078% in 2016. Dat is vooral het gevolg van een ophoging van de portefeuille Euro investment grade bedrijfsobligaties en een substantiële transitie binnen de portefeuille Aandelen opkomende landen.

Bijlage 5 Verantwoord beleggen

SPUN gelooft in het samengaan van financieel en maatschappelijk rendement van de beleggingen. Om de negatieve effecten van ondernemingen op mens, milieu en maatschappij te beperken, is een verantwoord beleggingsbeleid noodzakelijk. Dit beleid is afgeleid van de door de Verenigde Naties gesteunde Principles for Responsible Investment (PRI).

5.1 Principles for Responsible Investment

De PRI-principes hebben betrekking op:

- o het integreren van ESG-factoren (Environment, Social, Governance) in beleggingsbeslissingen;
- o het nemen van de verantwoordelijkheid als aandeelhouder;
- o het rapporteren over het verantwoord beleggingsbeleid.

5.2 Leidende beginselen

Om de uitvoerbaarheid van het beleid te vergroten zijn leidende beginselen opgesteld.

- o SPUN streeft naar een goed en verantwoord rendement, houdt rekening met de maatschappelijke gevolgen van haar beleid en voorkomt dat het bijdraagt aan het ontstaan of vergroting van maatschappelijke problemen. SPUN houdt rekening met veranderende maatschappelijke inzichten en opvattingen.
- o SPUN is van mening dat bedrijven een strategie moeten ontwikkelen en uitvoeren die op lange termijn aandeelhouderswaarde creëert. Dit houdt in dat de onderneming economische waarde toevoegt, haar klanten bedient en in het algemeen de continuïteit en werkgelegenheid waarborgt.
- o SPUN wil dat bedrijven het bestuur van de onderneming zo vormgeven dat de rechten van (minderheids)aandeelhouders worden gerespecteerd, het management voldoende macht heeft om de strategie en het beleid uit te voeren, er voldoende checks-and-balances zijn, er onafhankelijk toezicht is, relevante belanghebbenden betrokken worden en dat nationale wetgeving en codes worden gerespecteerd.
- o SPUN belegt niet (rechtstreeks noch indirect) in ondernemingen en/of investeringsobjecten, die producten maken die in strijd zijn met door Nederland ondertekende internationale verdragen.
- o SPUN wil dat bedrijven, binnen de grenzen van hun invloedssfeer, de internationaal uitgevaardigde mensenrechten eerbiedigen en zich er steeds van vergewissen dat zij niet medeplichtig worden aan de schending van mensenrechten.
- o SPUN wil dat bedrijven de vrijheid van vakverenigingen en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen handhaven en zich inzetten voor de uitbanning van iedere vorm van verplichte en gedwongen arbeid, de effectieve afschaffing van kinderarbeid en de bestrijding van discriminatie in arbeid en beroep.
- o SPUN wil dat bedrijven voorzorg betrachten bij hun benadering van milieu-uitdagingen, initiatieven ondernemen om een groter milieubesef te bevorderen en de ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën stimuleren.
- o SPUN wil dat bedrijven elk vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping.
- o SPUN wil dat bedrijven bevorderen en toezicht houden op de toepassing van deze principes bij haar zakenpartners en onderaannemers en de verantwoordelijkheid accepteren voor de toepassing van deze principes in de hele keten.
- o SPUN wil dat bedrijven transparant zijn en rapporteren over de activiteiten en progressie bij de uitvoering van het beleid.

5.3 Uitvoering van het beleid

SPUN hanteert vier pijlers om verantwoord beleggen tot uitvoering te brengen, namelijk: Actief aandeelhouderschap, ESG-integratie, Uitsluiting en Thematische beleggingen. Ieder van die pijlers wordt hierna kort toegelicht.

5.3.1 Actief aandeelhouderschap

SPUN vindt het *stemrecht* een belangrijk recht en MN voert voor SPUN het stembeleid uit. MN stemt mede namens SPUN op aandeelhoudersvergaderingen.

Bij een *dialogo*programma gaat MN, mede namens SPUN, in gesprek met bedrijven waar ESG factoren kunnen worden verbeterd. MN selecteert de ondernemingen die betrokken zijn bij controverses of in overtreding zijn van internationale standaarden op het gebied van verantwoord ondernemen.

Vervolgens wordt de dialoog aangegaan met als doel verbeteringen op het gebied van maatschappelijke verantwoordelijkheid te realiseren. De mate waarin een bedrijf wil meewerken en de openheid van zaken die zij geeft, zijn belangrijke graadmeters.

Een derde onderdeel van het actief aandeelhouderschap zijn de zogenoemde *class actions*. Deze collectieve rechtszaken zijn gericht op ondernemingen die wettelijke overtredingen hebben begaan en daarmee financiële schade veroorzaken. Door middel van deze class actions worden de opdrachtgevers van MN geholpen om de geleden schade vergoed te krijgen. Daarnaast kunnen class actions worden gebruikt om corporate governance verbeteringen af te dwingen en dienen ze als generale preventie.

5.3.2 ESG-integratie

MN streeft ernaar, mede namens SPUN, te investeren in financieel gezonde bedrijven die hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen. Er wordt belegd op basis van de zogenaamde ESG-criteria. ESG staat voor *Environmental, Social and Governance*. ESG-integratie wil zeggen dat MN de criteria voor milieu- sociaal- en governance toepast bij haar investeringsbeslissingen. Dit komt overeen met het eerste principe van de Principles for Responsible Investment: milieu, sociale en governance aspecten worden betrokken bij het beleggingsbeleid. Het consistente gebruik van ESG-criteria heeft een aantal voordelen ten opzichte van het enkel uitsluiten van bedrijven in de portefeuille. Als een bedrijf aantoonbaar slecht presteert op bijvoorbeeld arbeidsomstandigheden en milieugebied, dan kan MN alsnog haar opdrachtgevers adviseren niet meer in deze ondernemingen te beleggen.

5.3.3 Uitsluiting

MN verankert het uitsluitingsbeleid in het beleggingsproces met behulp van externe onderzoeksbureaus. Er wordt een uitsluitingsbeleid gevoerd van landen en ondernemingen op basis van schendingen van internationale verdragen ten aanzien van de ESG-factoren. Zo wordt bijvoorbeeld niet belegd in bedrijven die controversiële wapens produceren, zoals clusterbommen, biologische en chemische wapens. Er zijn ook bedrijven waarbij vooral de manier waarop er wordt geproduceerd onverantwoord is. Bijvoorbeeld op het gebied van arbeidsrechten of milieu. Er kan ook worden besloten om een bepaald percentage van slechtst presterende ondernemingen niet op te nemen in het beleggingsuniversum. Bijvoorbeeld, 10% van de bedrijven in een bepaalde sector, die het slechtst presteren op ESG-criteria, komen niet in aanmerking voor investering. Er is sprake van positieve screening als alleen de best presterende bedrijven worden opgenomen in het investeerbare universum. Als MN in dialoog is met een bedrijf en het bedrijf verandert zijn gedrag niet, kan worden overgegaan tot uitsluiting. De portefeuille wordt dan binnen afzienbare tijd afgebouwd. MN sluit ook landen uit als er sprake is van sancties uitgevaardigd door de Europese Unie of de Verenigde Naties tegen de leiders van de betreffende landen. SPUN belegt dan niet in staatsobligaties van dat land of in bedrijven die hun hoofdvesting in dat land hebben.

5.3.4 Thematische beleggingen

Met thematische beleggingen wordt gestreefd naar financieel rendement en positieve effecten op mens, milieu en maatschappij. Met beleggen wordt op die manier bijgedragen aan een duurzame samenleving. Het gaat om een 'positieve impact', in plaats van het voorkomen van negatieve effecten van beleggingen.

MN doet mede namens SPUN onderzoek naar mogelijke thematische beleggingen met het idee dat investeringen worden gedaan die behalve financieel rendement ook positieve effecten voor het milieu en/of sociaal rendement opleveren.

5.3.5 CO2 footprint

MN adviseert haar klanten, waaronder SPUN, bij hun beleid inzake de CO2-problematiek. Ook assisteert MN bij het berekenen van de zogenoemde CO2-footprint.

MN is in 2016 gestart met het meten van de carbon footprint van de beleggingen in beursgenoteerde aandelen. Dit betreft de hoeveelheid CO2 die wordt uitgestoten door de ondernemingen waarin SPUN belegt. De footprint is een belangrijk onderwerp in de gesprekken die MN voert met ondernemingen en externe fondsmanagers.

5.4 Resultaten

In 2016 stemde MN voor haar opdrachtgevers op 1.685 vergaderingen in 51 landen, wat overeenkomt met 92% van alle vergaderingen waar MN mocht stemmen. MN heeft het stemmen (deels) uitbesteed aan een serviceprovider. Elk jaar beoordeelt MN of die serviceprovider het stembeleid juist uitvoert en of het beleid nog voldoet. In Nederland laat MN, mede namens SPUN, haar stem horen op aandeelhoudersvergaderingen. In sommige gevallen doet MN dit zelf en in andere gevallen vindt vertegenwoordiging door andere institutionele beleggers plaats.

Bij het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen gaat het onder meer om bestuurlijke kwesties, operationele aangelegenheden, kapitalisatie van de onderneming, remuneratie (beloning van bestuurders) en overnames. Per categorie is inzichtelijk hoe is gestemd.

Ieder kwartaal rapporteert MN aan SPUN met welke bedrijven de dialoog is aangegaan en wat de vorderingen zijn. Mede namens SPUN is MN in gesprek met 60 bedrijven over verantwoord ondernemen. MN maakt daarbij een selectie:

- o enkele Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen (thuismarkt), die veel impact hebben op het dagelijks leven,
- o ondernemingen die in ernstige mate in strijd handelen met de leidende beginselen (de zogenoemde 'non compliant' ondernemingen) en
- o een aantal toonaangevende ondernemingen met een hoog ESG-risico waarin de opdrachtgevers van MN relatief grote belangen hebben.

In 2016 is bijvoorbeeld gesproken met Aegon, Total E.ON en Tepco.

Per ultimo 2016 stonden er 30 ondernemingen en 12 verschillende landen op de uitsluitingslijst (in 2015: 22 ondernemingen en 10 landen). Als verantwoord belegger probeert MN namens SPUN om verbetering te bewerkstelligen bij bedrijven waar dit nodig is, door gebruik te maken van de aandeelhoudersrechten van de opdrachtgevers. Bij sommige bedrijven is MN van mening dat een investering echter niet of niet langer kan worden verantwoord, bijvoorbeeld omdat de aard van de producten die deze bedrijven maken in strijd is met internationale verdragen. Het gaat met name om bedrijven die zijn betrokken bij de productie van clustermunitie, nucleaire wapens en witte fosfor. Ook Walmart wordt uitgesloten vanwege een niet-succesvolle dialoog over sociale misstanden

In het kader van de ESG-integratie werkt MN met vragenlijsten voor de externe managers. In 2016 zijn die lijsten geactualiseerd en voorzien van vragen om verdieping. Externe managers moeten onder meer hun beleid en uitvoeringspraktijk op het gebied van de CO2-uitstoot van meer toelichting voorzien. Hoe weegt de CO2-uitstoot mee in de investeringsbeslissingen? Zijn de activiteiten in lijn met de afspraken zoals vastgelegd in het klimaatakkoord van Parijs?

Bijlage 6: Verloopstaat deelnemers

	2016		2015	
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Deelnemers				
Stand vorig boekjaar		284		305
Nieuwe toetredingen	34		8	
Ingang pensioen	-7		-12	
Overlijden	-1		-	
Ontslag met premievrije aanspraak	-66		-17	
		-40		-21
Stand einde boekjaar		244		284
Gewezen deelnemers				
Stand vorig boekjaar		1.131		1.209
Ontslag met premievrije aanspraken	66		17	
Ingang pensioen	-69		-84	
Overlijden	-3		-4	
Waardeoverdrachten	-7		-4	
Afkopen	-2		-3	
		-15		-78
Stand einde boekjaar		1.116		1.131
Pensioentrekkenden				
Stand vorig boekjaar		1.279		1.202
Ingang pensioen	76		96	
Overlijden	-50		-34	
Afkoop emigratie/klein pensioen	-17		-12	
Toekenning nabestaandenpensioen	29		29	
Andere oorzaken	-6		-2	
		32		77
Stand einde boekjaar		1.311		1.279
		2.671		2.694